

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

**ABDULĞANÎ EN-NABLUSÎ VE “EL-HAKİKATU VE’L-
MECÂZ FÎ RİHLETİ BİLÂDİ’Ş-ŞÂM VE MISR VE’L-
HİCÂZ” ADLI SEYAHATNÂMESİ**

Süleyman Fazıl UYSAL

Yüksek Lisans Tezi

DANIŞMAN
Doç. Dr. Sedat ŞENSOY

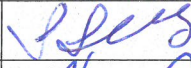
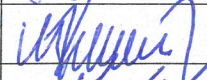

Konya / 2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Süleyman Fazıl UYSAL
	Numarası	078106081002
	Ana Bilim /Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / ARAP DİLİ VE BELAGATI
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Sedat ŞENSOY
	Tezin Adı	ABDULĞANÎ EN-NABLUSÎ VE “EL-HAKİKATU VE’L-MECÂZ FÎ RIHLETİ BİLÂDİ’Ş-ŞÂM VE MİSR VE’L-HİCÂZ” ADLI SEYAHATNÂMESİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Abdulğanî en-Nablusî ve “El-Hakikatu ve’l-Mecâz fî Rihleti Bilâdi’ş-Şâm ve Mısır ve’l-Hicâz” Adlı Seyahatnâmesi başlıklı bu çalışma 11/10/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Sedat ŞENSOY	
2	Doç. Dr.	Mücahit KÜÇÜKSARI	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Yusuf Sami SAMANCI	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Süleyman Fazıl UYSAL		
	Numarası	078106081002		
	Ana Bilim /Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / ARAP DİLİ VE BELAGATI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	√	
		Doktora		
Tezin Adı	ABDULĞANÎ EN-NABLUSÎ VE “EL-HAKİKATU VE’L-MECÂZ FÎ RIHLETİ BİLÂDİ’Ş-ŞÂM VE MİSR VE’L-HİCÂZ” ADLI SEYAHATNÂMESİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Süleyman Fazıl UYSAL

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Süleyman Fazıl UYSAL		
	Numarası	078106081002		
	Ana Bilim /BilimDalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / ARAP DİLİ VE BELAĞATI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	√	
		Doktora		
	TezDanışmanı	Doç. Dr. Sedat ŞENSOY		
Tezin Adı	ABDULĞANÎ EN-NABLUSÎ VE “EL-HAKİKATU VE’L-MECÂZ Fİ RİHLETİ BİLÂDİ’Ş-ŞÂM VE MİSR VE’L-HİCÂZ” ADLI SEYAHATNÂMESİ			

Bu çalışmada Abdulğani en-Nablusî’nin hayatı, eserleri ve “el-Hakikatu ve’l-Mecâz fî Rihleti Biladi’ş-Şâm ve Mısır ve’l-Hicâz” Adlı seyahatnamesi üzerinde durulmuştur.

Çalışma bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde seyahat, seyahatname, rihle gibi terimler seyahatin amaçları üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde Abdulğani en-Nablusî’nin Hayatı, eğitimi, hocaları, edebi kişiliği ve eserleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde Abdulğani en-Nablusî’nin el-Hakikatu ve’l-Mecâz fî Rihleti Biladi’ş-Şâm ve Mısır ve’l-Hicâz” adlı seyahatnamesi üzerinde durulmuştur. Eser hakkında ve yaptığı yolculukla ilgili olarak gittikleri yerler hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca kitabında yer alan Âyet-i Kerimeler, Hadis-i Şerifler ve şiir örnekleri verilmiştir.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Süleyman Fazıl UYSAL		
	Student Number	078106081002		
	Department	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / ARAP DİLİ VE BELAGATI		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	√	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Sedat ŞENSOY		
Title of the Thesis/Dissertation	ABD AL-GHANI AL-NABULUSI AND HIS TRAVEL BOOK NAMED AL-HAQIQA WA'L-MAJAZ FI RIHLAT BILAD AL-SHAM WA MISR WA'L-HIJAZ			

This study focused on the life, works of Abdulgani en-Nablusi and his travel book named al-Haqiqa wa'l-Majaz fi Rihlat Bilad al-Sham wa Misr wa'l-Hijaz.

The study consists of an introduction and two parts. In the introductory section, terms such as travel, travelogue, and rihle are emphasized.

The first chapter focuses on the life, education, teachers, literary personality and works of Abdulgani en-Nablusi.

In the second chapter, Abdulghani en-Nablusi's Travel Book Named "Al-Haqikatu wa'l-Mejaz fi Rihleti Biladi al-Sham and Misr wa'l-Hijaz" was discussed. Information was given about the work, and information was given about the places they went about their journey. In addition, examples of verse, hadith and poetry are given in his book.

İçindekiler Tablosu

ÖNSÖZ.....	VIII
Transkripsiyon Sistemi.....	X
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ.....	1
1. SEYAHAT VE SEYAHATNAME.....	1
1.2. Seyahatnamelerin Önemi.....	2
1.3. Seyahatname Türünün Gelişimi.....	3
1.4. Arap Edebiyatında Seyahatname Kavramı.....	5
2 Amacı Bakımından Seyahatler.....	7
2.1. İlim Tahsili İçin Seyahat.....	7
2.2. Dil Eğitimi İçin Seyahat.....	9
2.3. İbadet İçin Seyahat.....	9
2.4. Tasavvufi Seyahat:.....	10
2.5. Coğrafya, Tarih ve Kültür Konularında Bilgi Toplamak İçin Yapılan Seyahat.....	10
BİRİNCİ BÖLÜM.....	11
1. ABDULĠANÎ EN-NABLUSÎ'NİN HAYATI.....	11
1.1. İsmi ve Nesebi.....	11
1.2. Hocaları.....	15
1.3. Seyahatleri.....	17
1.4. Eserleri.....	18
1.4.1. Akait ve Kelâm.....	19
1.4.2. Cifr İlmi.....	20
1.4.3. Edebiyat.....	20

1.4.4. Fıkıh.....	22
1.4.5. Hadis	26
1.4.6. Seyahatname	26
1.4.7. Tarih.....	27
1.4.8. Tasavvuf.....	28
1.4.9. Tecvid	31
1.4.10. Tefsir.....	32
1.4.11. Rüya Tabiri	32
1.4.12. Diğer Eserleri.....	32
1.5. İlmî ve Edebi Kişiliği	33
1.6. Vefatı	34
İKİNCİ BÖLÜM	36
EN-NABLUSÎ'NİN EL-HAĞÎKA VE'L-MECÂZ FÎ RIHLETİ' BİLÂDİ'Ş-ŞAM VE MİŞR VE'L-HİCÂZ ADLI ESERİ	36
1. Eserin Nüshaları	36
2. Eserin Muhtevası	37
2.1. en-Nablusî'nin Şam, Mısr ve Hicaz Seyahati	38
2.1.1. Seyahatin Birinci Gününde Ziyaret Ettiği Kabirler.....	39
2.2. Nablusî'nin Şam, Mısr ve Hicaz Seyahatinde Uğradığı Yerler	42
2.2.1. Kudüs.....	47
2.2.2. Gazze	48
2.2.3. Kaside-i Burde Şarihi İbn-i Merzuk'un Kabri.....	49
2.2.4. İmâm-ı Şafî'nin Kabri	49
2.2.5. Cami'ul-Ezher	49
2.2.6. en-Nablusî'nin Hacc Yolculuğu	51
2.2.7. Medine-i Munevere	55

2.2.8. Uhud Şehitliği.....	57
2.2.9. Mescid-i Kibleteyn	57
2.2.10. Mekke-i Mukerreme	58
2.2.11. Beytu'1 Haram ve Geçirdiği Tamiratlar.....	58
3. Eserin Dil ve Üslubu	60
3.1. Eserin Nesir Özellikleri	60
3.2. Şiirlerinde Kullandığı Edebi Sanat Örnekleri.....	60
4.Eserde Yer Alan Metin Örnekleri.....	64
4.1. Eserde Geçen Âyet-i Kerîme Örnekleri.....	65
4.2. Eserde Geçen Hadîs-i Şerif Örnekleri	67
4.3. Eserde Geçen Şiir Örnekleri	70
4.5.İcâzetnâme Örneği.....	79
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA	85

ÖNSÖZ

Seyahatname, bir edebi tür olarak neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir ve gerçek dünya ile ilgili bilgi edinme imkânları sunar. İlk çağlardan itibaren insanlar yeni yerler keşfetmek ve farklı yerleri tanıma ihtiyacı duymuşlardır. Bu ihtiyacı karşılayan edebi ve tarihi özellik taşıyan metinler seyahatname olarak isimlendirilmektedir.

Pek çok bilim alanının yararlandığı seyahatnameler, edebi üslubun gelişim sürecini göstermesi açısından da ayrı bir önem taşımaktadır. Seyahat eden kişi gözlemlerini ve hislerini eserine aktararak sonraki nesillerin pek kıymetli bilgilere ulaşmasına yardımcı olur. Bu açıdan seyahatnamelerin hem kültürel hem de bilimsel değeri vardır. Pek çok ilim dalında çalışmaları ve şiir divanı bulunan, İslâmi ilimler ve edebiyat üzerine eserler telif etmiş olan Abdülgani en-Nablusî (1143/1731) aynı zamanda seyahatname türünde kıymetli eserler telif etmiş önemli bir şahsiyettir.

en-Nablusî 1641 – 1731 yılları arasında Osmanlı hakimiyeti altında bulunan Şam’da yaşamıştır. Seyahatnamesinde gerek kendisine ait gerekse başka şairlere ait çok kıymetli şiirlere de yer vermiştir. en-Nablusî’nin *el-Haķıķatu ve’l-Mecâz fî Rıķleti Bilâdi’s-Şâm ve Mıŗ ve’l-Hicâz* adlı seyahatname türü eserinin incelenmesi Osmanlı dönemi Arap Edebiyatı ve şiirine az da olsa ışık tutacaktır. Bu nedenle Arap edebiyatında önemli bir yere sahip olan ve pek çok eser vermiş bir İslam âlimi olan Abdülgani en-Nablusî’nin *el-Haķıķatu ve’l-Mecâz fî Rıķleti Bilâdi’s-Şâm ve Mıŗ ve’l-Hicâz* adlı seyahatname türü eserinin incelenmesi tercih edilmiştir.

Bu çalışmanın giriş bölümünde seyahat ve edebi bir tür olan seyahatnamenin önemi, gelişmesi ve amacı bakımından seyahatler hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde Abdülgani en-Nablusî’nin Hayatı, ilmi şahsiyeti ve eserleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise *el-Haķıķatu ve’l-Mecâz fî Rıķleti Bilâdi’s-Şâm ve Mıŗ ve’l-Hicâz* adlı seyahatnamenin muhtevası üzerinde durulmuştur. Eserde geçen âyet-i kerime, hadîs-i şerif ve şiirlerinden örnekler verilmiş ve bu şiirlerin tercümesi yapılmıştır.

en-Nablusî’nin eserlerinden incelemiş olduğumuz *el-Haķıķatu ve’l-Mecâz fî Rıķleti Bilâdi’s-Şâm ve Mıŗ ve’l-Hicâz* adlı seyahatnamesi uzun bir seyahatini ele

almış olduğu kıymetli bir eserdir. en-Nablusî bu eserinde yapmış olduğu yolculuğu “*er-Rihletu’l-Kubra*” olarak da isimlendirmektedir. Zira yapmış olduğu yolculuklar arasında en uzun süren yolculuğu budur ve bu yolculuğu üç yüz seksen sekiz gün sürmüştür. en-Nablusî bu yolculuğun tüm safhalarını gün gün ayrıntılı bir şekilde kaydetmiştir.

“Abdulğanî en-Nablusî ve “*el-Haқиқatu ve’l-Mecâz fî Rihleti Bilâdi’s-Şâm ve Mısr ve’l-Hicâz*” adlı Seyahatnâmesi” başlıklı tez çalışmamın tüm aşamalarında gerek metod, gerek kaynak ve içerik yönünden yaptıkları katkılar ve rehberlikleriyle yardımcı olan Necmettin Erbakan Üniversitesi, Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı Başkanı saygı değer hocam Prof. Dr. Muhammet Tasa’ya ve yüksek lisans danışmanım kıymetli hocam Doç. Dr. Sedat ŞENSOY’ateşekkürü bir borç bilirim.

Transkripsiyon Sistemi

Bu çalışmada *DİA* ansiklopedisinde kullanılan ve aşağıda verilen transkripsiyon sistemi kullanılmıştır

اَ : A, E, a, e	خ : <u>H</u> , <u>h</u>	ع ‘:
أ : U, u	د : D, d	غ :Ġ, ġ
إ : I, Ġ, ı, i	ذ : <u>Z</u> , <u>z</u>	ف :F, f
آ, اِ, اِي : Â, â	ر : R, r	ق :Ķ, ķ
أُو : Ū, ū	ز :Z, z	ك :K, k
ي : Î, î	س : S, s	ل :L, l
ء :’	ش :Ş, ş	م :M, m
ب : B, b	ص :Ş, ş	ن :N, n
ت : T, t	ض :D, d	و : V, v
ث :Ş, ş	ط :T, t	ه : H, h
ج :C, c	ظ :Z, z	ي : Y, y
ح : <u>H</u> , <u>h</u>		

Yukarıda verilen transkripsiyon alfabesi; şahıs isimleri, eser adları ve künyeler için; gerekli durumlarda da kimi kelimelerin telaffuzlarını göstermek için kullanılmıştır. Türkçede sık kullanılan özel isimlere ”İmruulkays” transkripsiyon uygulanmamıştır. Tamlama olan ya da bileşik isimlerde Arapça okunuş esas alınmış, kolaylıkla okunabilmesi için tamlamalar kesme işaretiyle ayrılmadan, “Zeyne’l-âbidîn” veya “Nûru’d-dîn” yerine, “Zeynel’âbidîn” ya da “Nûruddîn”şeklinde yazılmıştır. Harf-i ta’riflerin yazımında küçük harf kullanılmış“el-”, cümlelerde ve dipnotlarda da bu usül gözetilmiştir, “el-Kulliyeye, el-Kahire, el-Kalem”. Şemsî harfle başlayan kelimelerin başındaki harf-i tarifler, “ed-Defteru’l-kebîr”şeklinde ilk harfin okunuşu esas alınmıştır.

KISALTMALAR

as.	: ‘Aleyhi’s-Selâm a
(sav)	: Sallallâhu ‘Aleyhi ve Sellem
b.	: ibn
bkz.	: bakınız
bs.	: baskı
c.c.	: Celle Celaluhu
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: hicrî
H.z.	: Hazreti
m.	: Miladî
md.	: madde
neşr.	: neşreden
ö.	: ölüm tarihi
r.a.	: radiyallahuanh
S.	: sayı
s.	: Sayfa
thk.	: tahkik eden
trc.	: tercüme veya tercüme eden
Ünv.	: Üniversitesi
yay. haz.	: yayına hazırlayan
Yay.	: yayınları

GİRİŞ

1. SEYAHAT VE SEYAHATNAME

Tez konumuz; Abdulğani en-Nablusî'nin *el-Haqqıkatu ve'l-Mecâz fî Rıhleti Bilâdi's-Şâm ve Mısr ve'l-Hicâz* adlı eserinin seyahatname türü bir eser olması nedeniyle, seyahatname kavramı ve seyahatname türünün gelişim safhaları hakkında özet bilgi verilecektir.

Sözlükte "suyun yeryüzünde görünür olması, kaynayıp akması," anlamındaki seyh سیه kökünden türeyen siyahe kelimesinden dilimize geçmiş şekli seyahattir. Seyahat, yürüme, gitme, yolculuk yapmak, gezip dolaşmak; ibadet için yeryüzünde gezip dolaşma anlamlarına gelmektedir; suyun yeryüzünde akması gibi yolculuk edene de yeryüzünde gezip dolaştığı için sâih veya seyyah denilmektedir¹.

Seyahati yapan kişi de seyyah kelimesi ile ifade edilmektedir, Türkçe'deki gezgin kelimesi aynı anlamı karşılamaktadır. Seyyah uzak yerlere seyr ve sefer eden kişi, gezip görmek veya farklı bilim dallarına hizmet maksadıyla uzak yerlere yolculuk yapan kişi anlamlarında kullanılmaktadır.²

Yine "yürüme, gitme, yolculuk" gibi mânalara gelen rihle, seyr ve sefer kelimeleri de seyahate yakın anlamlarda kullanılmaktadır³. Nitekim en-Nablusî eserinde "Rihle" ismini tercih etmiştir.

Seyahatname, Arapça siyahe ve Farsça nâme kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur. "Seyahatname", Yapılan seyahatleri anlatmak amacıyla kaleme alınan esere verilen ortak isimdir. Arapça "gezmek, gezi" anlamındaki seyahat ile Farsça

¹ Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, "syh", *Kitabu'l 'Ayn*, thk. Mehdi el-Mağzumî – İbrahim es-Sâmarrâî, Beyrut, 1408/1988, III, 272 – 273.

² Şemsettin Samî, *Kamûs-i Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1995, s. 753.

³ Ahmet Özel, "Nablusî, Abdulğani b. İsmail", *DİA*, XXXVII, 7.

nâme (risâle, mektup)⁴ kelimelerinden oluşan seyâhatnâme “gezi mektubu, gezi risalesi, gezi yazısı” mânalarına gelmektedir.

Arap edebiyatında “seyahat” ve “seyahatnâme” anlamında daha çok rihle kelimesi kullanılır. Edebu’r-rihle, Edebu’r-rahâlât terkipleri modern zamanlarda ortaya çıkmış, özellikle İbn Battûta seyahatnamesinin XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fransızca, İngilizce gibi dillere çevrilmesinden sonra Arap edebiyatında kullanılmaya başlanmıştır.⁵

1.2. Seyahatnamelerin Önemi

Seyahatlerin neredeyse insanlık tarihi ile birlikte başladığı söylenebilir. İnsanoğlu fitraten gezmeye ve bir yerden başka bir yere gitmeye meyyaldir. Bu cihetiyle seyahat edebiyatı geçmiş ile gelecek, bilinmeyen ile bilinen arasında bir bağ kurmaktadır. Seyahatname geleneğinin bu kadar köklü olması, seyahatlerin insanlar için ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Seyahatler ekonomik, siyasi, sosyolojik, psikolojik pekçok ihtiyacın giderilmesine yönelik olarak yapılagelmiştir. Seyahat aynı zamanda toplumlar arasında köprüler kurulmasına vesile olmuştur.⁶

Seyahatler yolculuk müddetince görülen yerler hakkında bilgi edinmek isteyenler için çok mühim bir kaynaktır. Çünkü seyyahlar gezip gördükleri yerler hakkında çok önemli bilgileri eserlerinde toplamaya gayret etmişlerdir. Bu tür eserler, uzak yerlere gitme imkânı olmayanlar veya insanların gitmeyi arzu ettikleri yerler hakkında çok önemli bir bilgi kaynağı işlevi görmektedir.

Günümüzde bizler de gitmek istediğimiz yerler hakkında önceden bilgi sahibi olabilmek için internet gibi modern zamanın bilgi kaynaklarından istifade etmekteyiz. Bu imkânların olmadığı zamanlarda bu ihtiyaç seyahatname ile

⁴ Şemsettin Sami, *Kamûs-i Türkî*, s. 1452.

⁵ Hüseyin Yazıcı, “Seyahatname”, *DİA*, TDV Yay, İstanbul, 2009, XXXIX, 9.

⁶ Fuad Kandil, *Edebu’r-Rihlefi’t-Turâsi’l-‘Arabiyye*, Mektebetu Dârul-‘Arabiyye, Kahire 2002, s.25.

karşılanmaktaydı. Seyahatnameler, pek çok alanda, özellikle yolculuk yapanlar için öğrenmeyi kolaylaştıran unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷

Dini açıdan bakıldığında seyahatlere Kur'an-ı Kerim'de muhtelif ayetlerle işaret edilmekte ibret almak ve tefekkür etmek, amacıyla yolculukların yapılması teşvik edilmektedir. "De ki: yeryüzünde yürüyün de suçluların sonunun nasıl olduğunu görün".⁸ Kur'an-ı Kerim'de yolculuklara imâni bir boyut getirilmekte bu şekilde yolculuk sanki bir ibadetmişçesine değer kazanmaktadır. Yolculukla ilgili olarak ibadetlerde sağlanan kolaylıklar da dikkate alındığında seyahatin ne denli önemli olduğu görülecektir. Nitekim bu hususa bir âyet-i kerîme ile dikkat çekilmektedir. "Yeryüzünü sizin için kullanışlı hale getiren O'dur. O halde yeryüzünde dolaşın Allah'ın rızkindan yiyip için".⁹

1.3. Seyahatname Türünün Gelişimi

Gezi türünün uzun bir geçmişi vardır. Bu günkü tanımına ve niteliğine tam uymasa da çok eski çağlarda gezi türünden sayılabilecek örneklerin bulunduğu bilinmektedir. Eski Yunanistan'dan başlayarak günümüze kadar çeşitli ülkelerden birçok gezgin, elçi, şair ve yazar gezip gördükleri yerleri anlatan eserler meydana getirmişlerdir. Başka ülkelere yapılan yolculuklarla ilgili ilk gezi yazılarına örnek olmak üzere M.S. 448'de Hun hükümdarı Atilla'ya gönderilen elçilik heyetinde görevli tarihçi Priskos'un eseri ile M.S. 568 de Kilikyalı Zemarkhos'un Göktürkler ülkesinde Bizans İmparatorluğu elçisi iken tuttuğu notları, Zemarkhos'un seyahatnamesi gösterilebilir.¹⁰ Bizans İmparatoru tarafından Göktürklerle ittifakın yenilenmesi için gönderilmiş olan muhafız subayı Valentinus'un seyahatnamesi de bu bağlamda örnek olarak verilebilir. Bizans seyahatnameleri, Orta Asya hakkında batının ilk ciddi eserlerindedir ve son derece değerlidir.¹¹

⁷ Ali Akpınar, "Seyahatin Önemi, Amacı ve Hikmeti", *Din ve Hayat*, 2009, Sy. 2, s. 12.

⁸ Neml Suresi, 27/ 69

⁹ Mulk Suresi, 67/15

¹⁰ Oktay Zaif, *Seyahatnamelere Göre Orta Asya Türk Kavimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara-1987, s. 36.

¹¹ Zaif, *Seyahatnamelere Göre Orta Asya Türk Kavimleri*, s. 39.

Çin İmparatoru tarafından Hunları durdurmak için Çin'e komşu olan ülkelere Çinli bir seyyah olan Ch'ang-Chien'in elçi olarak gönderildiği görülür (M.Ö. 138-126)¹². Çinli seyyahların seyahatname örnekleri olarak Hsüen-ch'ang (629-645), KaoChü-huei (938- 940), Wang Yen-Te (981-984), Ye-lüCh'u-ts'ai (1218-1224) ve Ch'agn - Ch'ung'un (1221-1224) seyahatnameleri zikredilebilir.¹³

Seyahatname türünün ilk önemli eserlerini verenlerin başında Venedikli ünlü gezgin Marco Polo'yu anmak gerekir. Marco Polo, Yakın Doğu ve Orta Asya ülkelerini kapsayan uzun bir yolculuğa çıkmış ve bu yolculuğunda gezip gördüğü yerleri anlatan bir eser yazmıştır.¹⁴ Birçok dile çevrilen bu eser seyahatnamelerin ilk klasik örneklerinden biri sayılır. Marco Polo'nun doğu ülkelerine yaptığı geziyi anlattığı seyahatnamesi, üslup ve metin olarak değerlendirildiğinde Batı edebiyatının ilk seyahatnamesi olarak kabul edilir.¹⁵

Ünlü Türk denizcisi Piri Reis'in Bahriye adlı kitabı Akdeniz'i çevreleyen karalar, ormanlar, dağlar, kentler üzerinde verdiği bilgilerle hem birdeniz atlası, hem de bir seyahatname niteliği taşımaktadır. Akdeniz kıyıları, adaları, geçitleri, boğazları, körfezleri, fırtına halinde nereye sığınılacağı, limanlara nasıl yaklaşılacağı hakkında tecrübeye dayalı malumat ve bu yörelerdeki insanların kültürel yaşantıları hakkında bilgiler vermektedir.¹⁶ Türk edebiyatının en tanınmış seyahatnamesi, Evliya Çelebi'nin "Seyahatname" adlı eseridir. "Tarih-i Seyyah diye de anılan bu on ciltlik eser, gerçekten her anlamıyla büyük bir seyahatnamedir."¹⁷

Şu ana kadar verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere seyahat türü ile ilgilenmemiş hiçbir millet görülmemektedir. Seyahat türü tüm milletlerde karşılığı olan edebi bir tür özelliği taşımaktadır. Tüm milletler ve köklü medeniyetler seyahat türüne ilgi duymuşlardır. Bu açıdan bakıldığında seyahat insan hayatında çok önemli bir yer işgal etmektedir.

¹² Zaif, *Seyahatnamelere Göre Orta Asya Türk Kavimleri*, s. 33.

¹³ Zaif, *Seyahatnamelere Göre Orta Asya Türk Kavimleri*, s. 39-49.

¹⁴ Huseyin Muhammed Fehîm, *Edebu'r-Rahâlât, A'lemu'l-Ma'rife*, Kuveyt, 1989, s. 20-21.

¹⁵ Sedat Maden, *Türk Edebiyatında Seyahatnameler ve Gezi Yazıları*, s. 149.

¹⁶ Sedat Maden, *Türk Edebiyatında Seyahatnameler ve Gezi Yazıları*, s. 150.

¹⁷ Orhan Şaik Gökyay, *Türk Dili Gezi Özel Sayısı*, S. 258, 1 Mart 1973 s.460

1.4. Arap Edebiyatında Seyahatname Kavramı

Her milletin edebiyatında olduğu gibi Arap edebiyatında da seyahatnamenin önemi büyüktür. İlk dönemlerde Araplar için seyahat yaşamın önemli bir parçası olarak görülürdü. Cahiliye devri göz önüne alındığında bu devirdeki seyahatların daha çok ticari amaçlarla yapılmakta olduğu görülecektir. Kureyş Suresinde de cahiliye devrindeki yaz ve kış seyahatinden bahsedilmektedir. Bu seyahat ticaret için yapılan bir seyahat özelliği taşımaktadır.¹⁸

Başlangıcından itibaren Arap Edebiyatında seyahatname türü önemli bir gelişim göstermiştir. Bu gelişim üç safhada değerlendirilebilir. Seyahatname türünün ilk örneklerinin verildiği birinci dönem, Asru'l-Kadîm (Eski Dönem) olarak isimlendirilebilir. Seyahatnamenin ikinci dönemi Asru'l-Vesît (Orta Dönem) olarak tanımlanabilir. Seyahatnamenin üçüncü dönemi bu edebi türün günümüzdeki şekline kavuştuğu dönemdir ve Asr'ul-Hadîs (Modern Dönem) olarak tanımlanabilir.¹⁹

Asru'l-Kadîm miladi IX. asra kadarki olan zaman dilimini kapsamaktadır. Bu dönemde yapılan seyahatlerle alakalı hikâyeler, esatir adı altında masal ve efsâne kabîlinden hikâye ve rivâyetler olarak aktarılmıştır. Bu anlatımlar kadim halkların edebi kültürlerine kaynaklık yapmaktadır.²⁰

Asru'l-Vesît olarak adlandırılan dönem miladi IX. ile XVII. asırlar arasındaki zaman dilimidir. Bu dönemde seyahatlerin çokluğu dikkati çekmektedir. Çeşitli sebeplerle başlayan seyahatler daha sonraki nesillere sözlü ya da yazılı olarak aktarılmıştır.²¹ Bu bağlamda kutsal mekânlara yapılan yolculukları anlatan seyahatnamelerin de çok mühim bir yeri vardır. Hac ve umre ziyaretleri, Kudüs, Kerbela gibi tarihi önemi olan yerlere yapılan ziyaretlerle ilgili bilgilerin seyyahlarca

¹⁸ Kureyş Suresi, (106/1-2)

¹⁹ Muhammed Rağî Rahman el-Kasîmî, “*er-Rihle ve Âdabuha fi'l-Lugati'l-'Arabiyye*” Mecelletu Daru'l-Ulûm, Deoband, Hindistan, 2013, s. 60.

²⁰ Kandîl, Edebu'r-Rihle, s. 25.

²¹ Kandîl, Edebu'r-Rihle, s. 30-33.

kaleme alınması, seyahat edebiyatının zenginleşmesine çok büyük bir katkıda bulunmuştur.²²

Asru'l-Vesît'in meşhur seyyahları şunlardır: Hişam el-Kelbî (ö.206/821), Süleyman et-Tâcir (ö.237/851), el-Mes'ûdî (ö.345/956), Ahmet b. Fağlân (ö.310/922'den sonra), Kuddame b. Cafer (ö.337/948), Musa b. Muhelhil (ö.390/1000), Bîrûnî (ö.440/1049), Abdullah el-Bekrî (ö.487/1095), Ebûbekir el-Arabî (ö.543/1149), Şerîf el-İdrîsî (ö.560/1166), Ebû Hamid Gırnâtî (ö.565/1170), İbn Cubeyr (ö.614/1217), Yâkût el-Hamevî (ö.626/1229), Ebu'l-Fidâ (ö.732/1332), İbn Battûta (ö.779/1377), Abdulğani en-Nablusî (ö.1143/1731), Ebû Salim el-'Ayyaşî (ö.1090/1679).²³

İslam dünyasında bilinen ve seyahatnamesinden günümüze parçalar intikal eden en eski seyyah Mekhul b. Ebu Muslim'dir (ö.730). Pek çok hadis de rivayet eden Mekhul, hadis ve fıkıh eğitimi için Ortadoğu'yu ve Hicazı dolaşmıştır.²⁴ Bu dönemde hadis rivayeti için yapılan yolculuklar sıradan bir yolculuk gibi kanıksanır olmuştu da denilebilir. Ortaçağın en büyük, Müslümanların ve dünyanın önemli gezginlerinden biri de İbn Battûta'dır. Çünkü o, İran'ın ortaları, Afrika'nın güney kısımları, Kafkasya tarafı, Kuzey Avrupa ve Japonya dışında neredeyse eski dünyanın tamamını gezmiş ve gezdiği yerleri anlatmıştır. Tam adı Ebû Abdullâh Şemsuddîn (Bedruddîn) Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî'dir (ö.1369). İbn Battûta şeklinde şöret bulmuştur.²⁵ İbn Battûta; Anadolu, Harezm, Maveraünnehir ve Horasan'ı dolaşarak oralarda yaşayan Türklerin teknik ve toplumsal özelliklerini anlatan bir kitap yazmıştır. Ayrıca "*Tuhfetu'n-Nuzzar fî Garaibi'l-Emsal ve Acaibi'l-Estar*" adlı seyahatnamesinde, Çin ve Sumatra bölgelerini, insanların yaşam kaynaklarını, inanç şekillerini tanıtmaktadır. Aynı

²² Kasımî, *er-Rihle ve Âdabuha fi'l-Lugati'l-'Arabiyye*, s. 19.

²³ Nasır Abdurrazık el-Mevâfi, *er-Rihlefi'l-Edebi'l-Arabî*, Kulliyetu'l-Âdab, Camiatu Kahire, Kahire 1995, s.26.

²⁴ Eyyüp Said Kaya, "Mekhul b. Ebu Muslim", *DİA*, XXIIIX, 552-553.

²⁵ Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s. 255.

zamanda “Rihle” adlı seyahatnamesi de o dönemin İslam medeniyetinin sosyal, ekonomik ve tarihi durumu hakkında bilgi veren güvenilir bir kaynaktır.²⁶

Arap Edebiyat’ı kapsamında bir diğer önemli seyahatname İbn Faðlan’ın seyahatnamesidir. Muhammed b. Süleyman’ın mevlası ve Halife el-Muktedir’in Bulgar (Sakalibe) hükümdarına gönderdiği elçi olan Ahmed b. Fadlan b. el-Abbas b. Râşid b. Hammad’ın eseridir. İbn Faðlan X. yüzyıl başlarında Abbasi Halifesi Muktedir’in (ö. 320/932) divanında çalışan bir kâiptir.²⁷

Asru’l-Hadîs miladi XVIII. asırdan itibaren günümüze kadar olan süreyi kapsamaktadır. Bu dönemde seyahatname türü, Arap Edebiyatında bir edebi tür olarak yerini almıştır. Bunda Batı Edebiyatının etkisi ve ilimlerin ayrışması rol oynamıştır. Bu dönemde, Arap âleminde hakiki anlamda Seyahat türünde eser veren ilk kişi Muhammed Ömer et-Tûnisî’dir (ö.1274/1857).²⁸

2 Amacı Bakımından Seyahatler

Seyahatleri tek bir sebeple açıklamak pek mümkün değildir. Nitekim seyahatlerde birkaç husus amaçlanmış olabilir, araştırmada verilen bilgiler okuyucunun zihninde seyahat kavramının daha iyi anlaşılmasına hizmet edecektir. Amacı bakımından seyahatler hususunda daha fazla ayrıntıya girilecek olursa pek çok yeni konu başlığı bulunabilecektir fakat bu araştırmanın hacmini arttırmaktan başka bir netice vermeyecektir.

2.1. İlim Tahsili İçin Seyahat

Çeşitli hadis-i şeriflerde ilim tahsili için seyahate çıkmanın önemi ifade edilmiştir. Bir hadiste, "İlim elde etmek amacıyla evinden çıkan kimse evine dönünceye kadar geçirdiği bütün zamanını Allah yolunda harcamış sayılır."²⁹ Diğer

²⁶ Sedat Maden, Türk Edebiyatında Seyahatnameler ve Gezi Yazıları *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2008, S. 37, s. 149.

²⁷ Ramazan Şeşen, *İbn Faðlan Seyahatnamesi ve Ekleri*, Yeditepe Yayınevi, Şubat 2010, s. 1.

²⁸ Kasımî, *er-Rihle ve Âdabuha fi’l-Lugati’l-‘Arabiyye*, s. 62.

²⁹ İbn Mâce, "Cihâd", 13; Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. Dahhak et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, thk. Beşşar ‘Avvâd Ma‘rûf, Dâru’l-Ğarbu’l-İslâmî, Beyrut, 1998., "ilim", 2, IV, s. 386

bir hadiste, "İlim elde etmek için yola çıkanlara Allah cennetin yollarından birini bulmayı kolaylaştırır" buyurulmuştur.³⁰

Kur'an'ın ilk buyruğunun "Oku!" olması; çeşitli âyetlerde ilim, âlim ve hikmetin yüceltilmesi müslümanlarda kısa zamanda büyük bir bilgi sevgisi ve arayışını doğurmuş; özellikle Resûlullah'ın hadislerine ulaşma tutkusu, bilgi amaçlı seyahatlerin en önemli etkenlerinden biri olmuştur. İslam âlimleri, bir Hadis-i şerifin doğruluk derecesini araştırmak, metnini veya senedini kesinliğe kavuşturacak küçük bir bilgiye ulaşmak için dahi aylarca çok uzun ve meşakkatli yolculuklar yapmışlardır.³¹

İbn Haldun ilim öğrenmek için seyahatin öneminden bahsederken şöyle demektedir: "*İnsanlar, marifet ve ahlakı bazen okuyarak bazen de başkalarına tabi olmakla elde ederler. Telkin ve karşı karşıya gelmek suretiyle kazanılan melekeler daha kalıcı olur.*"³²

Denilebilir ki ilim tahsilinde bilgiyi bizzat yerinden ve sahibinden almanın öneminin kavranması neticesinde nerede bir İslam âlimi varsa onun çevresi ilim âşıkları ile dolmuştur. Âlimler, sanki pervaneleri ışığına çeken bir mum gibi, ilim talebelerini kendilerine cezbetmişlerdir. Bu tür yolculuklar, İslâm dünyasında yüzyıllarca süren sıradan bir hadise olarak yaşanmıştır. İlim tahsili için seyahat yapmayan âlime rastlanmaz. Bazıları onlarca bilim merkezini dolaşmış; buralarda çok sayıda âlimle tanıştıktan, mümkün olduğu kadar bilgi topladıktan, öğrenim gördükten sonra başka merkezlere gitmişler; ömürlerini bu şekilde ilim için yaptıkları seyahatlerle geçirmişlerdir.

Pek çok âlimin en önemli eserleri seyahatlerin ürünüdür. Gazzâlî *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* adlı ölümsüz eserini yaklaşık on yıllık seyahati esnasında telif etmiştir. Muhyiddîn İbnu'l-Arabî'nin *el-Futûhatu'l-Mekkiye'si* Mekke seyahatinin bir ürünüdür.³³ İlim için seyahate çıkan dünya çapında tanınan alimlerder biri de

³⁰ Muslim b. el-Haccâc, Ebu'l-Huseyn, *Sahih-i Muslim*, Dâru't-Tıba'ati'l-Âmire, Kahire, h.1333. "*Zikr*"; 39; Buhârî, "*İlim*"; 10; EbûDâvûd, "*İlim*"; 1.

³¹ Mustafa Çağrı, "İslam Kültüründe Seyahat" *Din ve Hayat Dergisi (Seyahatname Özel Sayısı)*, S. VII, İstanbul, 2009, s. 6.

³² Abdulcelil Candan, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 2005, S. 3, XVII,227-235.

³³ Çağrı, "*İslam Kültüründe Seyahat*", s. 6.

Fârâbî'dir. Filozof Ebû Nasr el-Fârâbî aslen Türkistanlı olup muhtemelen kırklı yaşlarında ilim tahsili için seyahate çıkmıştır ve Irak ve Suriye bölgelerine seyahatlar yapmıştır. Bu şekilde yazılmış yüzlerce eser sayılabilir, bu meşakkatli ilim yolculukları sayesinde kütüphanelerimiz zengin bir muhteva kazanmıştır.

Bilgi için seyahate bu derecede büyük önem verilmesinde, bilgiyi çeşitli bölgelerin en tanınmış hocalarından tahsil etme, ondan ilim aldığıının belgesi sayılan icâzet alma ve böylece âlimler silsilesi içinde kendisine bir yer edinme ihtiyacı da rol oynamıştır.³⁴

İlim tahsili için ilim talebeleri bir arının çiçeklerden bal topladığı gibi bir İslam âliminin rahle-i tedrisinde yıllarını geçirmekte artık öğrenebileceği başka bir ilim kalmadığı zaman yahut hocasının tavsiyesi ile başka bir âlimden yeni ilimler öğrenebilmek için yeniden yollara düşmekteydiler. Tüm bu çabaların sonucu kütüphaneler dolusu devasa eserler ortaya çıkmıştır.

2.2. Dil Eğitimi İçin Seyahat

Arap dilcilerinin fasih Arapça'yı bedevilerin ağzından dinleyip öğrenmek için yaptıkları uzun ve meşakkatli yolculuklardır.³⁵ Araplardaki fasih Arapçayı öğrenmek için çocukların badiyeleri gönderilmesi geleneği de göz önünde bulundurulursa dil eğitimi için yapılan seyahatlerin önemini kavramak daha kolay olacaktır. Peygamber Efendimiz'in sütanneye verilmesi de dil eğitimi için yapılan seyahatin önemini bizlere göstermektedir.

2.3. İbadet İçin Seyahat

Bu tür seyahatlerin başında hac yolculuğu gelir, tasavvufî kaynaklarda kişinin, görüp duyduklarının dinî hayatına katkı sağlaması sebebiyle peygamberlerin ve diğer din büyüklerinin kabirlerini, hayatta olan âlimleri ve velileri ziyaret etmesi bu kapsamda değerlendirilmiştir. Özellikle hac ibadeti her yıl İslâm dünyasında düzenli bir seyahat geleneğinin oluşmasını sağlamış ve Mekke ve Medine İslâm âlimleri için buluşma ve bilgi alışverişi merkezi haline gelmiştir.³⁶

³⁴ Çağrııcı, "İslam Kültüründe Seyahat", s. 7.

³⁵ Çağrııcı, "Nablusî, Abdulğani b. İsmail", *DİA*, XXXVII, s. 8.

³⁶ Çağrııcı, "Nablusî, Abdulğani b. İsmail", *DİA*, XXXVII, s. 8.

2.4. Tasavvufî Seyahat:

Ünlü mutasavvıfların hayatları incelendiğinde seyahat onların bir yaşam tarzı olmuştur neredeyse. Bu açıdan seyahati; hacc, ilim meclislerine katılmak, sıla-i rahim, ruhi hallerin inkişafı, mubarek yerleri ziyaret ve şeyhlerle görüşmek gibi gayelerle yapılan yolculuklar şeklinde özetlemek mümkündür. Kehf sûresinde Hz. Musa'nın ilahî emre uyarak, hakikat bilgisine ulaşmak için seyahate çıkmasından bahsedilmektedir bu tasavvufî seyahatin ilk örneklerinden sayılabilir. Cüneyd-i Bagdâdi (ö.279/909) tasavvufun sekiz haslet üzerine kurulduğundan bahseder ve bunların arasında seyahate de yer verir.³⁷ İlim tahsili için yapılan seyahatlerde olduğu gibi tasavvuf yolunda ilerlemek isteyen dervişler bir şeyhe intisab etmek ve ondan hal ilmi almak için çok uzun yolculukları gözlerini kırpmadan göze almışlardır

2.5. Coğrafya, Tarih ve Kültür Konularında Bilgi Toplamak İçin Yapılan Seyahat

Seyahatlerin ilim öğrenme ve öğretme yanında ülkelerin coğrafi özellikleri, tarihleri, siyasî, idarî, ekonomik ve sosyal durumları, dinî ve ahlâkî özellikleri gibi konularda bilgi toplama gibi daha geniş amaçları da vardır. İlk coğrafyacılardan olan *Kitabu'l-Buldân*'ın müellifi Ya'kûbî Ermenistan, Horasan, Hindistan, Filistin, Mısır, Cezayir, Mağrib gibi ülkelere seyahatler yapmıştır. Ali b. Huseyin el-Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb* ve *et-Tenbîh ve'l-işrâf* adlı eserlerini yazmadan önce seyahate çıkmış, ayrıca *Kitâbu'l-Kazâyâ ve't-Tecârib* adıyla bir seyahatname yazmıştır.³⁸ Büyük yolların geçtiği yerlerden ve diğer coğrafi konulardan bahseden coğrafya kitaplarına *el-Mesâlik ve'l-Memâlik* adı verilir. İlk coğrafyacılardan sayılan İbn Hurdazbih'in *el-Mesâlik ve'l-Memâlik* adlı eseri buna örnek olarak zikredilebilir.³⁹

³⁷ Hayri Karaca, *Tasavvufta Sefer Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı, İzmir, 2006, s. 3.

³⁸ Ahmet Özel, "Nablus, Abdulğani b. İsmail", *DİA*, XXXVII, s. 8.

³⁹ Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İSAR Vakfı Yay. İstanbul, 1998, s. 97.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ABDULĠANÎ EN-NABLUSÎ'NİN HAYATI

AbdulĠani en-Nablusî, h. 1050 - 1143 /m. 1641- 1731 yılları arasında yaşamış çok yönlü ve çok eser bırakmış bir İslâm âlimidir. Silku'd-Durer'de AbdulĠani en-Nablusî'den büyük bir övgü ile söz edilmektedir ve onun bir benzerinin bir daha gelmeyeceği anlamında şu beyit geçmektedir:⁴⁰

هَيْهَاتَ لَا يَأْتِي الزَّمَانُ بِمِثْلِهِ إِنَّ الزَّمَانَ بِمِثْلِهِ لَبَخِيلٌ

Zamanın onun bir benzerini getirmesi ne mümkün zira zaman onun gibileri getirmekte cimridir.

Nablusî; dinî ve edebi konulara hâkim bir âlim, şiir divanları telif etmiş kudretli bir şairdir, mutasavvıfların eserlerine yazdığı şerh ve haşiyelerle büyük bir üne kavuşmuştur.

1.1. İsmi ve Nesebi

İsmi, en meşhur olan şekliyle AbdulĠanî en-Nablusîdir,⁴¹ mahlası Zeynuddindir. en-Nablusî kendisini Nabluslu, mezhep olarak Hanefî, tarikat olarak Kâdiri ve Nakşibendi olarak tanıtmaktadır.⁴²

Tam ismi, “AbdulĠanî b. İsmail b. AbdulĠanî b. İsmail b. Ahmet b. İbrahim⁴³ b. İsmail b. İbrahim b. Abdillâh b Muhammed b. Abdurrahman b. İbrahim b. Abdurrahman b. İbrahim b. Sa'dullah b. Cema'a el-Ken'anî el-Makdisî en-Nablusî ed-Dimeşkî” dir.⁴⁴

⁴⁰ Ebû'l-Faḍl Muhammed Ḥalil b. Ali el-Muradî, *Silku'd-Durer fî Ayâni'l-Ḳarni's-Sani Aşar*, Beyrut, Dâru Şâdir, 2001 III, 30.

⁴¹ el-Muradî, *Silku'd-Durer*, III, 30.

⁴² AbdulĠanî en-Nablusî, *Dîvânu'l-Ḥakâik ve Mecmûu'r-Rekâ'ik thk. Muhammed Abdu'l-Ḥalik ez-Zinnâtî*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, s. 19.

⁴³ el-Muradî, *Silku'd-Durer*, III, 30.

⁴⁴ en-Nablusî, *Dîvânu'l-Ḥakâik ve Mecmûu'r-Rekâ'ik*, s. 8.

Murâdî'nin, XII.-XVIII. yüzyıla tahsis ettiği ve içinde 766 kişinin hayatını ele aldığı “*Silku'd-Durer fî 'Ayâni'l-Ḳarni's-Sani 'Aşar*” adlı eserinde, üzerinde en fazla durulan ve en geniş bilgi verilen kişi Nablusî'dir.⁴⁵ Köklü bir ulema ailesine mensuptur. Dedelerinden İbrahim b. İsmail, Kudüs'ten Nablus'a göç ederek bir süre burada kaldıktan sonra Dımaşk (Şam)'a geldiğinden ailesi Nablusî nisbesiyle anılmıştır. Babası tanınmış bir âlimdir.⁴⁶ Osmanlı devrinde yaşayan Abdulğanî b. İsmail en-Nablusî, XVII. asrın en büyük âlim ve velilerindedir.⁴⁷ Abdulğanî b. İsmail en-Nablusî, 5 Zilhicce 1050/17 Mart 1641 Pazar günü⁴⁸ Şam'da dünyaya gelmiştir on iki yaşında iken babası vefat etmiştir. Yetim olarak Edebiyat, Fıkıh, Tefsir, Hadis ve benzeri ilimleri çağdaşı olduğu ilim ehlinde alarak kendini yetiştirmiştir.⁴⁹

en-Nablusî kendisini, Ömer b. el-Hattâb el-Adevî'nin soyundan birisi olarak takdim etmektedir. Fakat kendisini doğrudan ikinci halifeye bağlayan kesin, bir şecere çıkarmak imkânsızdır. Elde bulunanlar her biri yirmi kadar isim ihtiva eden iki küçük listedir. Nablusî'nin torunu Kemâleddin el-Gazzî Vird'in ilk kısmını büyük babasının şeceresine ayırmaktadır.⁵⁰

en-Nablusî'nin babası, İsmâ'il b. Abdulğanî (1017-1062/1609-1652) dinî ve fikhî öğreniminin ilk safhasını Şam'da tamamladı. Hicrî 1039'dan itibaren, Emevi Camii'nde ders vermeye başladı. İstanbul'a yaptığı bir seyahatte, Şeyhulislâm Yahya b. Zekerîya (h. 1050) hizmetine girdi böylece İstanbul'daki öğrenim usûllerine göre öğrenim görme imkânı elde etti. Babası İsmâ'il b. Abdulğanî, İstanbul'a sık sık yolculuklar yapmıştır. Şam'da el-Kameriye medresesinde, sonra Selimiye medresesinde müderrislik görevlerinde bulunmuştur. Daha sonra kadılık makamına kadar yükselmiştir, h.1060 yılında “medârisu's-sahn” mertebesine yükselmiştir. Bu arada hac yolculuğu akabinde bazı hadis âlimlerinin ilminden istifade etmek üzere Kahire'ye gitmiştir.

⁴⁵ Alaaddin, *Abdulğanî Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, trc. Veysel Uysal, s. 85.

⁴⁶ Ahmet Özel, “Nablusî, Abdulğanî b. İsmail”, *DİA*, XXXII, s. 268.

⁴⁷ Recep Dikici, *IX. Millî Mevlana Kongresi*, Tebliğler, Konya, 15-16 Aralık, 1997, s. 191.

⁴⁸ el-Muradî, *Silku'd-Durer*, III, 31.

⁴⁹ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Mihran Matbaası, İstanbul, 1311, IV, 3080.

⁵⁰ Alaaddin, *Abdulğanî Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 87.

Hayatının kalan kısmını inceleme, araştırma, öğretim ve telif hasretmiş, fakat kitaplarının bir kısmı müsvedde olarak kalmıştır. Pek çok eseri arasında Molla Husrev'in *Dureru'l-Hukkâm* adlı eserine yaptığı şerhi *el-İhkâmî's-Şerh* en önemli eserlerinden biridir.⁵¹

en-Nablusî'nin annesi ise Zeyneb binti Muhammed b. İbrahim b. Abdullah b. Yahya ed-Duveykî'dir. Şam'da bir veba salgını neticesinde vefat etmiştir. Annesinin ölüm tarihi Şevval 1105 /Haziran 1693'tür. Annesi, en-Nablusî'nin eserinin konusu olan yolculuğa çıkmasından iki ay önce vefat etmiştir.⁵²

Annesi Zeyneb'in hayatı hakkındaki bilgiler Şeyh Mahmud el- Hulvânî ile olan irtibatı çerçevesinde özetlenebilir. en-Nablusî bu *zâtael-Havdu'l-Mevrûd* adlı bir kitapçık hasretmiştir. "Ebul-Feyz" mahlasını taşıyan el-Hulvânî, 3 Zilhicce 1050/6 Aralık 1641 Cumartesi günü, en-Nablusî'nin doğumundan bir gün önce vefat etmiştir.⁵³ Bu halk mutasavvıfı, Şam'da yaşayan bir meczûb olan Yusûf el-Kamîni'nin (657/1294) türbedârıydı. Bu türbe halk tarafından çokça ziyaret edilmekteydi. en-Nablusî'nin annesi de sıkça buraya ziyaret etmekteydi. Şeyh Mahmud el-Hulvânien-Nablusî'nin annesine doğacak çocuğun adını "el-Feyz" mahlası ile birlikte Abdulganî koymasını telkin etmiş ve ona gümüş bir mısır parası miras bırakmıştır.⁵⁴

Babası İsmâ'il b. Abdulganî, en-Nablusî'nin küçüklüğünden itibaren erken gelişen keskin zekâsını keşfettiğinde, daha iyi bir eğitim alabilmesi için onu diğer bütün çocuklarına tercih etmiştir, aynı zamanda Nablusî'nin ilk hocası olmuştur. Yine el-Gazzî'ye göre, en-Nablusî daha beş yaşında Kur'ân-ı Kerîm'i hatmetmiştir, hayatındaki pek çok ayrıntı onun sıkı bir dinî eğitime olan eğilimini ortaya koymaktadır. Sekiz yaşında iken Şam'da babası ile birlikte bir "Mevlevî semâsı'na katılmıştır. Daha on yaşlarında yaşıtı olan gençleri geride bırakarak sarf, nahiv, fıkıh ve Kur'ânî ilimlere

⁵¹ Alaaddin, *Abdulganî Nablusî Hayatı ve Fikirleri*,s. 90.

⁵² Abdulganî en-Nâblusî, el-Haқиқatu ve'l-Mecâz fi Riḫleti Bilâdi's-Şâm ve Mıṣr ve'l-Hicâz, thk. Riyâd Abdulhamid Murad, Dâru'l-Ma'rife, Şam 1998, I, 66.

⁵³ el-Muradî, *Silku'd-Durer*, III, 31.

⁵⁴ el-Muradî, *Silku'd-Durer*, III, 31.

başlatmak için kullanılan *mukaddimât* ve *manzûmât*'ı ezberlemiş olmalıdır. Bunlar o devrin yarı resmi öğretim programı idi. en-Nablusî henüz on yaşında iken Nahiv ilminde *Elfiye*'yi, Kıraat ilminde *Şatıbiyye*'yi, feraiz ilminde *Rahbiyye*'yi, tecvid ilminde *el-Cezviyye*'yi ezberlemiştir. Fıkıh, hadis ve biyografi alanında devrin büyük Âlimi Necmuddîn Muhammed b. Muhammed el-Âmirî el-Gazzî ed-Dımaşkî (ö.1061/1651) tarafından verilen hadis derslerini düzenli bir şekilde takip etmiştir. Necmeddin el-Gazzi vefat ettiğiğinde on dört yaşında olan Abdulganî de icâzet almıştır.⁵⁵

en-Nablusî, ondört yaşında babasını kaybetmiştir. Bu yaşta babasını kaybeden en-Nablusî'nin şiire dair ilk mısralarını mersiye şeklinde kaleme almıştır. Tahsilinin devamını temin vazifesini muhtemelen annesi devralmıştır⁵⁶. en-Nablusî'nin babasını on iki yaşında kaybettiğine dair de bilgiler mevcuttur⁵⁷. Nablusî henüz yirmi yaşına varmadan bütün emsallerini geride bırakmıştır. Emevî Camiinin hemen yanı başında ikamet etmesi devrin büyük âlimlerin ders halkalarına katılmasını kolaylaştırmıştır. Takip ettiği dersler birkaç ana disiplinde toplanabilecek otuz kadar mevzuyu kapsamaktaydı; Kur'an ilimleri, hadis, kelâm, İslâm hukuku, tasavvuf, Arap dili ve edebiyatı, şiir ve belâgat, hendese ve mantık, tarih ve Arap şeceresi gibi. Abdulganî en-Nablusî'nin Arapça'nın yanında, bildiği yabancı dilleri de unutmamak gerekir. Bu diller, kültrülü çevrelerde ve bilhassa kendi sülâlesinde büyük atası İsmâil'den itibaren konuşulan Türkçe ve Farsça idi⁵⁸.

en-Nablusî, resmî bir görev alabilmek için 1075/1664-65 tarihlerinde dört ay süren bir seyahate çıkar önce Edirne'ye daha sonra İstanbul'a gider. Orada Şeyhulislâm, bazı kuğâtı'l-'asâkir (askeri kadılar) ve diğer makam sahipleri ile karşılaşır İstanbul'daki yirmi beş günlük ikâmetinden sonra buradan ayrılır. Bu yolculuğu sırasında Hama'da Kâdirî şeyhi Abdurrezzâk b. Şerefeddin el-Geylâniye intisap etmiştir. Bu seyahati neticesinde Şam şehrinin güney mahallesindeki el-Meydân mahkemesinde

⁵⁵ Alaaddin, *Abdulganî Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 92.

⁵⁶ Alaaddin, *Abdulganî Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 93.

⁵⁷ Ahmet Özel, "*Nablusî, Abdulganî b. İsmail*", *DİA*, XXXII, 268.

⁵⁸ Alaaddin, *Abdulganî Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 93.

kadılık görevi alır. Üç ay sonra Dımaşk'ın güney kesimindeki Meydan'a kadı tayin edilir. Ancak bu görevde fazla kalmayıp Emeviyye Camii'nde ders vermeye başlar. 1087'de (1676) Buhara'dan Dımaşk'a gelen Şeyh Ebû Saîd el-Belhî'den Nakşibendiyye hırkası giymiştir. en-Nabluşî, 1091 (1680) yılında evinde halvete çekilir. Yedi yıl süren bu devrede bir taraftan Kur'an üzerinde derinleşmeye ve husn-i hatla ilgilenmeye, diğer taraftan tasavvuf çevreleriyle irtibatını sürdürmeye devam etmiştir. Bu halveti esnasında sınırlı bir dost grubuna ders vermeye ve eser telif etmeye devam etmiştir. en-Nabluşî, bir süre sonra eski mesleğine yeniden dönmek üzere buradan ayrılacaktır. Böylece düzenli olarak Emevî Camiinde yeniden ders vermeye başlar, öğleden önce birçok konuda dersler verirken; öğleden sonra ise, Suyûtînin *Camîuş-Şağîr'i* ve Nevevî'nin bir hadis kitabı ile ilgili hadis dersleri verir. Bunun yanında İbn Arabî'nin (638/1240) *Fusûsu Hikem ve Mevaki'un-Nucûm* adlı eserlerini okumaktadır.⁵⁹

en-Nabluşî, 10 Şaban 1075/26 Şubat 1665'te Emevi Camii'nin imamı İsmâîl el-Mehâsinî tarafından bir âlim ve muallim olarak kabul edilmiştir. En-Nabluşî bununla birlikte bilgisi ve nesebi sayesinde itibar ve güven sahibi genç bir âlim imajı kazanmıştır. Şam'da devrin en büyük şairi Mencek b. Muhammed b. Mencek, (1080/1669) tarafından övülmüştür. Bu durum Medineli büyük bir âlim olan İbrahim el-Hiyârî tarafından da tasdik edilmiştir. Hiyârî, *Rihle*'sinde (Seyahatname) ondan bahseder ve onu allâme diye nitelendirerek kibarlık ve inceliğini tasvir eder.⁶⁰ Bu bilgiler hayatta iken en-Nabluşî'nin ilim ehline de büyük bir kabul gördüğünün de bir göstergesidir.

1.2. Hocaları

en-Nabluşî, pek çok ilim dalında değerli âlimlerden eğitim almıştır. Burada en-Nabluşî'nin kendilerinden ders aldığı âlimlerin isimlerini vermekle ve kısaca bilgi vermekle yetinilecektir.

⁵⁹ Alaaddin, *Abdulğani Nabluşî Hayatı ve Fikirleri*, s. 121.

⁶⁰ Alaaddin, *Abdulğani Nabluşî Hayatı ve Fikirleri*, s. 96.

en-Nabluşî, ilk derslerini ve ilk öğrenimini Selimiye medresesinde tefsir dersleri veren babası İsmail b. Abdulğani'den almıştır. en-Nabluşî'nin ilk ve en önemli hocası babasıdır. en-Nabluşî, Fıkıh ve Fıkıh usulüne dair ilimleri Ahmet b. Muhammed el-Kal'î el-Hanefî'den, Nahiv, Meanî, Beyân ve Şarf ilimlerini Şeyh Mahmud el-Kurdî'den, Hadis ve Hadis ıstılahını Şeyh Abdulbaķî el-Hanbelî'den, Tefsir ve Nahiv ilmini Muhammed b. Taceddîn el-Mehasinî (ö. 1072/1662)'den almıştır. en-Nabluşî Necmeddin el-Gazzî (h. 1061)'den umumi bir icâzetnâme almıştır. Ayrıca Muhammed b. Ahmede'l-Uŝtuvânî, Şeyh İbrahim b. Mansûr el-Fettâl, Şeyh Abdul'Kadir b. Mustafa eş'-Şafurî eş-Şafîî, Nakîbu'l-Eŝraf es-Seyyid Muhammed b. Kemâleddîn Huseynî el-Haseni b. Hamza, Muhammed İsâvî ed-Dimeşkî (ö.1080/1670), Şeyh Huseyin b. İskender er'-Rûmî, Şeyh Kemâleddîn el-'Arđî el-Halebî, Nûreddin Ali b. Ali eş-Şebrâmellisî 'gibi devrinin önden gelen üstadlarından dersler almıştır. Tasavvufa yönelik ilimleri de Kâdirî tarikatında eş-Şeyh es-Seyyid 'Abdu'r-Rezzâķ el-Hamevî el-Kîlânî ve Nakşibendiyye tarikatında eş-Şeyh Sa'îd el-Belhî'den almıştır.⁶¹

en-Nabluşî'nin faal ilmi hayatı yirmi yaşında başlamaktadır, bu yaşlarda Emeviyye Camii'nde ders vermeye başlamıştır. Bu tedaris hayatına yardımcı ve müderris olarak başlar ve aynı zamanda da teliflerde bulunur. İbn. Seb'in (668-69/1269-71) ve Ebu'r-Rebî' Affuddîn Süleymân b. Şemseddîn Alî b. Abdillâh el-Kûmî et-Tilimsânî (ö. 690/1291) ve Şeyhu'l-Ekber Muhyiddîn ibn. Arabî (638/1240) gibi mutasavvıfların külliyyatını bu döneme okumuştur.⁶² Bu bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla en-Nabluşî, çok yoğun, verimli ve bereketli bir öğrenim hayatı sürdürmüştür. Tüm bu çabaların sonucunda haklı bir üne kavuşmuştur ve ilim dünyasında silinmez derin bir iz bırakmıştır.

⁶¹ el-Muradî, *Silku'd-Durer*, III, 31.

⁶² Ahmet Özel, "Nabluşî, Abdulğani b. İsmail", *DİA*, XXXII, s. 268, el-Muradî, *Silku'd-Durer*, III, 31.

1.3. Seyahatleri

Kaynaklara bakıldığında en-Nablusî'nin seyahatlerinin sayısı altıyı bulmaktadır bu seyahatlerin kronolojik sıralaması ve seyahatin nereye yapıldığı hususunda aşağıda bilgiler verilmiştir

en-Nablusî'nin ilk seyahati 1075/1664-65 yılında yapmış olduğu seyahatidir. en-Nablusî hilafetin eski merkezi olan Edirne'ye yolculuk yapmıştır. Seyahati hakkında mulahazaları ve intibalarından bahsetmediği tek yolculuğu budur⁶³. Bu seyahat üç ay kadar sürmüştür Hıms, Hama, Halep ve Konya gibi belli başlı şehirlere uğramıştır. Nablusî bir müddet Edirne'de kalmış⁶⁴ daha sonra İstanbul'a gitmiş burada yirmi beş gün kadar kalmıştır bu süre zarfında ilim ehli ile görüşmeleri olmuştur.⁶⁵ Bir ilim aşığı olan en-Nablusî her seyahatini ilim öğrenmek için de iyi bir fırsat olarak görmüştür.

en-Nablusî'in ikinci seyahati 1100/1689'da Bikâa ve Lübnan dağını ziyaret için yapmış olduğu iki haftalık küçük bir seyahatidir.. Bu seyahat *Hulletu'z-Zehebi'l-İbriz fi Rihleti Ba'labek ve'l-Bikâ'ul'Aziz* başlığını taşımaktadır. Bu seyahat, “er-Rihletu's-Şuğrâ” diye de anılmaktadır.⁶⁶

en-Nablusî'nin üçüncü seyahati 1101/1690 yılında yapmış olduğu Filistin, Kudüs ve el-Halil seyahatidir. Bu seyahat kırkbeş gün sürmüş bir seyahattir, bu seyahatini anlattığı eseri “*el-Hadretu'l-Unsiyefi'r-Rihleti'l-İbriz*” başlığını taşımaktadır. Bu seyahat “*er-Rihletu'l-Vustâ*” diye de anılmaktadır.⁶⁷

en-Nablusî'nin dördüncü seyahati 1105/1693-1106/1694 yıllarında yaptığı üç yüz seksen sekiz gün sürmüş olan seyahatidir. Bu seyahatinde Suriye (Şam), Filistin, Mısır ve Hicaz'a yolculuk yapmıştır.⁶⁸ Bu seyahati, “*er-Rihletu'l-Kubra*” (büyük seyahat) olarak isimlendirilmiştir ve bu seyahatin anlatıldığı eser “*el-Haқиқatu ve'l-*

⁶³ en-Nablusi *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 1.

⁶⁴ el-Muradî, *Silku'd-Durer*, III, 32.

⁶⁵ Alaaddin, *Abdulganî Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 95.

⁶⁶ Abdulganî b. İsmâil en-Nâblusî, *et-Tuhfetu'n-Nâblusiyye fi'r-Rihleti't-Trablusiyye*, tahk. Herbert Busse, Dâru'n-Neşr “Ergon Verlag Würzburg”, Beyrut 2003, s.17.

⁶⁷ Abdulganî b. İsmâil en-Nâblusî, *et-Tuhfetu'n-Nâblusiyyefi'r-Rihleti't-Trablusiyye*, s.17.

⁶⁸ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 11.

Mecâz fî Rihleti Bilâdi’ş-Şâm ve Mısr ve’l-Hicâz” başlığını taşımaktadır ki bu eser çalışmanın konusudur.

en-Nablusî’nin beşinci seyahati 1112/1700 yılında kırk bir günlük Trablus seyahatidir. “*et-Tuhfetu’n-Nâblusîyefî’r-Rihleti’t-Ṭarâbulusîye*” başlığını taşımaktadır.⁶⁹

Son olarak en-Nablusî, vefat ettiği yılda (1143/1730-31) Ba’labek’e yapmış olduğu ikinci bir seyahatten söz etmiştir fakat süresi hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir.⁷⁰

1.4. Eserleri

Bu çalışmada en-Nablusîye ait olan eserlerin isimlerini Şemsettin Sami’ye ait *Kâmûsu’l-A‘lâm*, Nablusî’ye ait olan Abdulhamid Murad tarafından tahkik edilerek yayımlanmış olan *el-Haқиқatu ve’l-Mecâz* ve Bekri Alaaddin’e ait olan ve Veysel Uysal tarafından tercüme edilen *Abdulğani Nablusi Hayatı ve Fikirleri* adlı eserlerden istifade edilmiştir. Bu çalışmada en-Nablusî’ye ait toplam üç yüz kadar eserine yer verilmiştir. en-Nablusîye ait olduğu belirtilen eserler, çok geniş bir yelpazedeki ilimleri ilgilendirmekle beraber büyük bir çoğunluğu küçük risalelerden oluşmaktadır. İrili ufaklı kimi küçük risaleler ve mektupla sorulmuş olan sorulara cevap mahiyetinde üç yüz kadar eserden bahsedilmektedir. Bazı kitapları da öğrencileri tarafından sorulan sorulara vermiş olduğu cevaplardır. Öğrencileri sorulan soru ve cevapları derleyip kitap haline getirmişlerdir.⁷¹

Bu kadar eser telif etmiş olması en-Nablusî’nin hayatını tümüyle ilme adanmış olduğunun en açık göstergesidir. en-Nablusî’nin eserleri, tek bir ilim dalına hasredilememekle beraber çalışmamızda şu şekilde tasnif edilmiştir: Cifir İlmi, Edebiyat, Fıkıh, Hadis, Tecvid ve Tefsir, Tasavvuf, Kelâm, Rüya Tabiri, Tarih, Seyahatname ve diğer eserleri

⁶⁹ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve’l-Mecâz*, I, 11.

⁷⁰ Alaaddin, *Abdulğani Nablusi Hayatı ve Fikirleri*, s.120.

⁷¹ Musab Baran, “Abdulğani en-Nablusî ve Gezi Edebiyatı Bağlamında el-Hadratu’l-Unsiyye fi’r-Rihleti’l- kudsîyye adlı eseri”, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Arap Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Diyarbakır, 2017, s. 51.

1.4.1. Akait ve Kelâm

en-Nablusî, Akait ve Kelâm başlığı altında topladığımızı bu kitaptalarını Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat Akaidi olarak isimlendirmektedir.⁷²

- 1) *ed-Durretu'l-Muğıyyeff'l-İradeti'l-Cuz'iyye.*
- 2) *el-Envâru'l-İlâhiyye fî Şerhi'l-Mukaddimeti's-Senûsiyye.*
- 3) *el-Esrâru'l-İlâhiyye bi Resmi'l-Hağaratil'l-Celâliyye.⁷³*
- 4) *Fethu'l-'Ayni 'ani'l-Farq beyne't-Tesminin.*
- 5) *Fethu'l-Mu'în'l-Mubdî fî Şerhi Manzumeti Sa'dî Efendi.*
- 6) *Hulletu'l-'Ârî fî Sıfâti'l-Bârî (Te'âlâ).*
- 7) *İdâhu'l-Mağşûd min Ma'nâ Vahdeti'l-Vucûd*
- 8) *Kalâidu'l-Mercân, fî Akâidu'l-İmân.*
- 9) *el-Kavlu's-Sedîd fî Cevâzi Hılful'l-Va'idve'r-Raddi âni'r-Raculi'l-'Anîd.*
- 10) *el-Kevkebu'l-Veğğâd, fî Hukmi'l' İtikâd.⁷⁴*
- 11) *Kitâbu'l-Vucûdi'l-Hağğıve'l-Hıtabı's-Sıdğ.*
- 12) *el-Leţâifu'l-Unsiyye, 'alâ Nazmi'l-Kaşideti's-Senûsiyye.⁷⁵*
- 13) *el-Meţâlibu'l Vâfiye Şerhu'l-Ferâidu's-Saniye⁷⁶*
- 14) *Nûru'l-Ef'ide, Şerhu'l "Murşide". Ebilley's'e ait kitabın şerhidir.⁷⁷*
- 15) *el-Hadîkatu'n-Nediyye, Şerhi't-Tarîkâti'l-Muhammadiyyeli'l-Berkevî.⁷⁸*
- 16) *Harfu'l-E'inne ilâ 'Akaidu Ehli's-Sunne.⁷⁹*
- 17) *el-Kavlu'l-Ebyân fî Şerhi Akîdetu Ebî Nadyan.*
- 18) *Râihatu'l-Cenne Şerhu İzâhatu'd-Ducunne.*
- 19) *Reddu'l-Huceci'd-Dağıda 'alâ 'Aşabeti Elfeyu'r-Rafıda.*
- 20) *Risale fî'l-Akâid.*

⁷² en-Nablusi, *el-Hağğıkatu ve'l-Mecâz*, I, 271.

⁷³ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 216-218.

⁷⁴ en-Nablusi, *el-Hağğıkatu ve'l-Mecâz*, III, 604.

⁷⁵ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081-3083.

⁷⁶ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 227.

⁷⁷ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082

⁷⁸ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 221.

⁷⁹ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082

- 21) *Risale fî'l-Hikme.*
- 22) *Sevkiu's-Siyâde ila "Merakiu's-Seâde fî İlmi't-Tevhîdve'l-İbâdât".*
- 23) *Tahkîku'l-İntişâr fî İttifâk'il-Eş'arîvel-Maturidî 'ala halkil-ihdiyâr.*
- 24) *Tahrîku'l-Iklid fî Fethi Bâbu't-Tevhîd.*
- 25) *Tahrîku Silsiletu'l-Vidâd, fî Mes'eleti Halku Ef'ali'l-'İbâd.*
- 26) *et-Tevfikü'l-Celî beyne'-Eş'arîve'l-Hanbelî.*⁸⁰

1.4.2. Cifr İlmi

- 1) *Fakku Tislamu'r-'Rumûzu'l-Cifriyye 'an Beyânima Yahduş min Havâdîsi'z-Zemân, mine'l-Havâdîsi fî Devleti'l-'Osmân.*
- 2) *Fethu Men Lâ Yurâ fî Halli Remz "ed-Dâireatu'l-Kubra".*
- 3) *Fethu'l-Mâlîku'l-'Âtî fî Zikri "el-Harfî'l-İhâtî".*
- 4) *Hallu'r-Remz Men İhtevâ 'Alâ'l-Muşkilât" el-Cemreti's-Suğrâ".*
- 5) *Keşfü'l-Estâr 'an Rumûzi'l-Cifriyye'l-Ebşâr ve 'Ammâ Hafî mine'l-Efkâr.*
- 6) *el-Keşfü's-şâfîve'l-Beyâni'l-Vâfî fî Ma'rifeti Havâdîsi'z-Zemân fî Devleti'l-'Osmân.*⁸¹
- 7) *el-Kitabu'l-'Âliye 'ale'r-Risâleti'l-Canbulâtîye.*⁸²

1.4.3. Edebiyat

- 1) *'Uyûnu'l-Emsâl el-'Adîmetu'l-Mişâl.*⁸³
- 2) *Bâb fî Elğazi's-Şeyh İbnu'l-Fârîd ve Şerhiha.*
- 3) *el-Cevâbu'l-Mensûru'l-Manzûm 'ani's-Suâli'l-Mefhûm.*⁸⁴
- 4) *el-Cevâbu't-Tâm 'an Hakîkati'l-Kelâm.*⁸⁵

⁸⁰ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 230-237.

⁸¹ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 218-234.

⁸² Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3083

⁸³ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3083.

⁸⁴ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 217-220.

⁸⁵ en-Nablusi, *el-Hakîkatu ve'l-Mecâz*, III, 593.

- 5) *Divân Guzlânu'l-Hamâ'il ve Meydânu'r-Resâ'il.*
- 6) *Dîvânu'l-Hakâik ve Mecmû'r-Rekâ'ik.*⁸⁶
- 7) *Dîvânu'l-Hakâiku'l-Îlâhiyyeve'l-Mevâcîdu'r-Rabbâniyye.*
- 8) *Dîvânu'd-Devâvîn.*
- 9) *Dîvânunfi'l-Ğazeliyât.*
- 10) *Dîvânun fi'l-Muraselât beyne'l-İhvân ve'l-Elgâz ve'l-Ehâcî ve'l-Ehâcî.*⁸⁷
- 11) *el-Ehâdisu'l-Mensûra ve'l-Ahbâru'l-Me'sûra.*⁸⁸
- 12) *Hamratu'l Bâbil Ganâi'l-Balâbil (şiiir ve gazel).*
- 13) *el-Ikdu'n-Nazîm fi'l-Ķadri'l-Âzîm.*⁸⁹
- 14) *el-Keşfu 'ani'l-Ağlâti's-Tis'a fi "Beyti's-Sil'ah" mine'l-Kâmûs*⁹⁰
- 15) *İdâhu'd-Delâlat fi Semâ'il-Âlât. Mûsîkı ile ilgili bir eserdir.*⁹¹
- 16) *Keşfu's-Siru'l-Ğâmiğ fi Şerhi Dîvânuİbnu'l-Fâriğ (şiiir dîvânıdır).*⁹²
- 17) *Manzumetu fi Zikri Selâtin-i Âli 'Oşmân "(şiiir dîvânıdır)*⁹³
- 18) *Melîhu'l-Bedî'i fi Medîhu'ş-Şefi*⁹⁴
- 19) *Nazmu Kâfiyetu İbn Hâcib*
- 20) *Nefehâtu'l-Ezhâr 'alâ "Nesemâtu'l-Eshâr.*⁹⁵
- 21) *Nefhatu'l-Kabûl fi Medhati'r-Rasûl.*
- 22) *Negamatu'l-EzhâralâNesemâtu'l-Eshâr.*
- 23) *Nesemâtu'l-Eshâr fi Medhi'n-Nebî'l-Muhtâr.*
- 24) *en-Nesîmu'r-Rebî'ifi't-Tecâzubi'l-Bedî'î.*
- 25) *er-Ravđu'l-Mi'târ bi Revâiki'l-Eş'âr.*⁹⁶
- 26) *Riyâğu'l-Medâih ve Hiyâğu'l-Menâih.*⁹⁷

⁸⁶ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 218.

⁸⁷ en-Nablusi, *el-Hakîkatu ve'l-Mecâz*, III, 595-596.

⁸⁸ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 216.

⁸⁹ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082.

⁹⁰ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 224.

⁹¹ Musa Bâşâ, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî: "el-'Aşri'l-'Oşmânî"*, thk. Sa'dullah el-Câbirî, s.472.

⁹² Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081.

⁹³ Fergalî, *Abdulğani en-Nablusî hayâtuhû ve ârâ'u*, s. 98.

⁹⁴ en-Nablusi, *el-Hakîkatu ve'l-Mecâz*, III, 608.

⁹⁵ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 228-229.

⁹⁶ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081-2083.

- 27) *Selve'n-Nedîm ve Tezkirâtu'l 'Adîm*⁹⁸
- 28) *Şerhu'l-Kasîdetu'l-Kubrâ.*
- 29) *Şerhu'l-Bedî'ıyyâtu'l-Musemmâ bi Nefâhâti'l-Ezhâr 'ala'n-Nesmâtu'l-Eshâr.*⁹⁹
- 30) *Şerhu Divânî İbnu'l-Fârıd*
- 31) *Şerhu'l-Hisse min Divânî İbn Hân el-Endelûsî.*¹⁰⁰
- 32) *et-Tal'a'l-BedriyyeŞerhu Kasîdetu'l-Muğariye.*
- 33) *Tulû'u's-Sabah 'ala Hutbeti Dav'u'l-Misbâh.*
- 34) *Yevâniur-Ruteb fî Bedâiu'l-Huṭeb.*¹⁰¹

1.4.4. Fıkıh

- 1) *el-'Aysu'l-Munbecis fî Hulmi'l-Meşbûgîbî'n-Neces.*
- 2) *Bezlu'ş-Şılât fî Beyâni'ş-Şalât.*¹⁰²
- 3) *Bevâtinu'l-Kur'ân ve Mevâtinu'l-Furk'ân.*
- 4) *Beyânu Hukmi'l-İcâzeti fî'l-Menâm.*¹⁰³
- 5) *Beyânu'l-Cihâd li Ehli'l-Vidâd.*¹⁰⁴
- 6) *Buğyetu'l-Muktefî fî Cevâzi'l-Mesh 'ale'l-Haffî'l-Hanefî.*¹⁰⁵
- 7) *Cevâbu Suâl mine'l-Kuds.*
- 8) *el-Cevâbu'l-Mutemed 'ani's-Suâlâti Ehli Safed.*
- 9) *el-Cevâbu's-Suâl fî Bi'ati'l-Hasîs.*
- 10) *el-Cevâbu's-Suâl fî Şartı Vâkıf mine'l-Medineti'l-Munevvere.*
- 11) *el-Cevâbu'ş-Şerîfli'l-Haḍreti'ş-Şerîfe, fî Enne Mezhebe Ebî Yûsûf ve Muhammed Huve Mezhebu Ebî Hanîfe.*

⁹⁷ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 233.

⁹⁸ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082.

⁹⁹ en-Nablusi, *el-Haḳîkatu ve'l-Mecâz*, III, 599-600

¹⁰⁰ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 234.

¹⁰¹ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081-2083.

¹⁰² Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082.

¹⁰³ en-Nablusi, *el-Haḳîkatu ve'l-Mecâz*, III, 590

¹⁰⁴ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 217.

¹⁰⁵ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082.

- 12) *el-Cevheru'l-Kullî fî Şerhi 'Umdeti'l-Muşallî ve Hiye el Muḳaddimetu'l-Keydâniyye.*
- 13) *Def'u'd-Darûra 'an Haccu's-Şarura.*
- 14) *el-Ebhâsu'l-Muhallasa fî Hükmi "Key el-Hımmese".¹⁰⁶*
- 15) *el-Ecvibetu'l-Bette 'ani'l-Es'ileti's-Sitte.*
- 16) *Ecvibetu'l-İşkâli'l-Meşhûrfî's-Şalâti'l-İbrâhîmiyye.*
- 17) *el-Ecvibetu'l-Manzûme 'ani'l-Es'ileti'l-Ma'lume.¹⁰⁷*
- 18) *el-Ecvibetu'l-Unşıyye 'alâ Eşri'l-Es'ileti'l-Kudsiyye.¹⁰⁸*
- 19) *Ecvibetu's-Suâlât Câ'etnâ min Beyti'l-Makdis.¹⁰⁹*
- 20) *Fetâvâ'n-Nablusî.*
- 21) *Feydu't-Tebkîr li Fethi Râ'it-Tekbîr.¹¹⁰*
- 22) *Ġâyetu'l-Vicâze fî Tekrâri's-Şalâti 'ale'l-Cenâze.*
- 23) *Hulasatu't-Taḥkîk fî Beyani Hukmi't-Taḳlîd ve't-Telfîk.*
- 24) *İbânetu'n-Nâşş fî Mes'eleti'l-Kaşş.*
- 25) *el-İbtihâc fî Menâsiki'l-Hâc.*
- 26) *İrşâdu'l-Mutemellî fî Tebliğ-i Ġayri'l-Musallî.*
- 27) *İşrâku'l-Me'âlim fî Ehkâmi'l-Mezâlim.¹¹¹*
- 28) *İştibâku'l-Esinne fî'l-Cevâbi 'ani'l-Farḍi ve's-Sunne.*
- 29) *İthâfu men Bâder ilâ Hukmi'n-Nûşâdar.*
- 30) *Ḳalâidu'l-Ferâid ve Mevâidu'l-Fevâid.¹¹²*
- 31) *el-Ḳavlu'l-Mu'teber fî Beyâni'n-Nazar.*
- 32) *el-Keşfuve'l-Tibyân 'amma Yete'alleḳubi'n-Nisyân.¹¹³*
- 33) *Keşfu'l-Hazâir 'an "el-Eşbâh ve'n-Nezâir".*
- 34) *Keşfu's-Sitr 'an Fariḳati'l-Vitr.*

¹⁰⁶ Alaaddin, *Abdulġani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 215-221.

¹⁰⁷ en-Nablusi, *el-Haḳîkatu ve'l-Mecâz*, III, 588

¹⁰⁸ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082.

¹⁰⁹ en-Nablusi, *el-Haḳîkatu ve'l-Mecâz*, III, 588

¹¹⁰ Alaaddin, *Abdulġani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 218-219.

¹¹¹ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082.

¹¹² en-Nablusi, *el-Haḳîkatu ve'l-Mecâz*, III, 588-604

¹¹³ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082.

- 35) *el-Kevâkibu'd-Durriye fi şerhi'l-Muḫaddime 'an-Nablusiye.*
- 36) *el-Kevâkibu'l-Muşriḫa fi Hukmi İsti'mâli'l-Mintıka mine'l-Fiḫḫa.*
- 37) *Kifâyetu'l- Ğulâm fi Erkâni'l-İslâm.*¹¹⁴
- 38) *Kitabu'l-Cevab 'Ani'l-Es'ileti'l-Mieve'l-İhdave's-Sittîn.*¹¹⁵
- 39) *Ma'ne's-Şâlâti'l-Vustâ.*¹¹⁶
- 40) *el-Mekâsidu'l-Mumehhaşa fi Beyâni Keyyi'l-Hımmese.*
- 41) *Nefḫu'Cu'bâfi'l-İktidâ min Cevfi'l-Ka'be.*
- 42) *en-Ni'amu's-Sevâbig fi İhrâmi'l-Medenî min Râbig.*
- 43) *Nihâyetu'l-Murâd fi Şerhi "Hediyetu İbnu'l- 'İmâd.*
- 44) *Nubde 'Azîme fi Beyâni'l-Muḫalefe beyne'l-İmâmi'l-A'zâm ve'l-İmâmi's-Şâfiî.*¹¹⁷
- 45) *Nukûdu's-Şuver Şerhu "Ukûdu'd-Durer fîmâ Yuftâ bihim ala Ḳavli Zufer."*
- 46) *Nuzhetu'l- Vâcid fi Hukmi's-Şâlâti 'ale'l-Cenâizfi'l-Mesâcid.*¹¹⁸
- 47) *Râb'u'l-İfâde fi Rub'i'l-İbâde.*¹¹⁹
- 48) *Raf'ud-Darura an Hacci'd-Darura.*
- 49) *er-Reddu'l-Vâfi 'alâ-Cevâbi'l-Haskafi.*
- 50) *Ref'ul- 'Inâd 'an Hukmi't-Tefvîdve'l-İsnâd.*
- 51) *Reşehât İkdâm fi Şerhi Kifâyetu'l-Ğulâm.*
- 52) *Risâle fi Beyani İhtirâmi'l-Ḥubz.*¹²⁰
- 53) *Risâle fi Beyâni't-Tesbîhve't-Taḫmîd.*¹²¹
- 54) *Risâle fi Hukmi't-Tes'îrmine'l-Hukkâmi ve Taḫrîbi'l-Kelâm 'ale'l-İfhâm.*¹²²
- 55) *Risâle fi Tâhûni Harâb.*¹²³
- 56) *Risale fi'l-Haşsi 'ale'l-Cihâdi vel'İştibâki'l-Esinne fi'l-Cevâbi ani'l-Farḫi ve's-Sunne.*¹²⁴

¹¹⁴ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 224-225.

¹¹⁵ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081.

¹¹⁶ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s.226.

¹¹⁷ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 227-229.

¹¹⁸ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s.229, Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082,

¹¹⁹ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 230.

¹²⁰ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082.

¹²¹ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 232.

¹²² Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082.

¹²³ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 233.

- 57) *Risâle fî't-Terâvîh.*
- 58) *Risâle fî't-Tutun ve'l-Kahve.*
- 59) *Rukûbu't-Taқыîd bi'l-İz'âni fî Vucûbi't-Taқlîd fî'l-Îmân.*
- 60) *Şedhu'l-Ĥamâme fî Şurûti'l-Îmâme.*
- 61) *Sahîfe fîma Yehtacu's-Şafi'î ile't-Taқlîd fîhi li EbîHanîfe.*
- 62) *es-Seyfu'l-Mâğî fî 'Unûki Ataullahi'l-Kâğî.*
- 63) *es-Sulhu Beyne'l-İhvân fî Ĥukmi İbâhati'd-Duhân.¹²⁵*
- 64) *Şur'atu'l- İntibâh li Mes'eleti'l-İştibâh.¹²⁶*
- 65) *Şerhu Manzûme fî'l-Fıkhi'l-Hanefî.¹²⁷*
- 66) *Tahkîku'l-Ĥadıye fî'l-Farқ beyne'r-Rışveti ve'l-Hediyye.*
- 67) *Tahrîru 'Ayni'l-İşbât fî Takrîri 'Ayni'l-İşbât.*
- 68) *Tahsîl'ul-Ecr fî Ĥukmi Ezâni'l-Fecr.¹²⁸*
- 69) *Tahyîru'l-'İbâd fî Sukne'l-Bilâd.*
- 70) *Tatyîbu'n-Nufûs fî Ĥukmi'l-Mekâdim ve'r-Ruûs.*
- 71) *Tekmîlu'n-Nu'ût fî Luzûmi'l-Buyût.¹²⁹*
- 72) *Temyîzu'l-'İbâd fî Sukne'l-Bilâd.*
- 73) *Tenbîbu'l-Efhâm 'ala 'Umdetu'l-Ĥukkâm.¹³⁰*
- 74) *et-Tenfîr mine't-Tekfîr fî Ĥakki Men Ĥarrame Nikâhu'l-Mu'taka 'ale's-Şerîka.¹³¹*
- 75) *Teşhîzu'l-Ezhân fî Teşhiri'l-Edhân.*
- 76) *Tuhfetu'n-Nâsik fî Beyâni'l-Menâsik.*
- 77) *Tuhfetu'r-Râkiu's-Sâcid fî Cevâzi'l-İ'tikâfi fî Fînai'l-Mesâcid.*
- 78) *Vesâilu't-Taḥkîk ve Resâilu't-Tevfîk.¹³²*

¹²⁴ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082.

¹²⁵ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 233-235

¹²⁶ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082.

¹²⁷ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 234.

¹²⁸ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082-3083

¹²⁹ en-Nablusi, *el-Ĥaқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 591-592

¹³⁰ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082.

¹³¹ en-Nablusi, *el-Ĥaқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 592.

¹³² Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082, en-Nablusi, *el-Ĥaқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 591-608.

1.4.5. Hadis

- 1) *el-Mecâlisu 'ş-Şâmiye fî Mevâ'izi Ehli'l-Bilâdi'r-Rûmiye (Hadis).*¹³³
- 2) *İsbâğu'l-Minnet fî Enhâri'l-Cennet (hadis).*¹³⁴
- 3) *İdâhu mâ Ledeynâ fî Kavli'l-Muhaddisîn: "Raveynâ" (hadis).*
- 4) *İzâletu'l-Hafâ 'an Hilyeti'l-Mustafa (Hadis).*¹³⁵
- 5) *Kenzu'l-Hakki'l-Mubîn fî Ehâdîşi Seyyidi'l-Murselîn (Hadis).*¹³⁶
- 6) *Ḳurretu'l-'Ayn fî Dabti Esmâi'r-Ricâli'ş-Sahîhayn (Hadis).*¹³⁷
- 7) *Leme'anu'l-Envâr fî'l-Maktû'î Lehum bi'l-Cenneti ve'l-Maktû'î Lehum bi'n-Nâr.*
- 8) *Nihâyetu'ş-Şûl fî Hilyeti'r-Resûl (Hadis).*
- 9) *Risâle fî Kavlihî 'Aleyhi's-Selâm "Men Salla 'alyye Vâhıde Şallallahu 'aleyhi 'Aşera.*
- 10) *Risâle fî Su'âl 'an Hadîşi'n-Nebevî.*
- 11) *Safvetu'l-Aşfiyâi fî Beyâni'l-Fağıleti beyne'l-Enbiyâ.*¹³⁸
- 12) *Temhîdu's-Senen ve Tecrîdu's-Sunen.*
- 13) *Unsu'n-âfir fî Ma'nâ Men Ḳâle "Ene Mu'min, ve Huve Kâfir" (Hadis).*¹³⁹
- 14) *Zehâ'iru'l-Mevârişfi'd-Delâleti 'alâ Mevâği'l-Ehâdîs.*¹⁴⁰

1.4.6. Seyahatname

1) *el-Hakıkatu ve'l-Mecâz fî Rihleti Bilâdi'ş-Şâm ve Mısr ve'l-Hicâz*, bu yolculuğu *er-Rihletu'l-Kubrâ* olarak bilinmektedir. Bu eser aynı zamanda bu çalışmanın konusudur. en-Nablusî bu kitabı h. 1105 senesinde yazmış olup, 445 sayfadan oluşmaktadır Üç ciltli

¹³³ en-Nablusi, *el-Hakıkatu ve'l-Mecâz*, III, 605.

¹³⁴ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081-3082.

¹³⁵ en-Nablusi, *el-Hakıkatu ve'l-Mecâz*, III, 605.

¹³⁶ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081.

¹³⁷ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 230.

¹³⁸ en-Nablusi, *el-Hakıkatu ve'l-Mecâz*, III, 597-608.

¹³⁹ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 236-238.

¹⁴⁰ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081.

önemli ve en uzun seyahatlerindendir. Riyâd Abdulhamid Murad'ın tahkiki ile Şam'da Marife Yayınları tarafından 1998 senesinde basımı yapılmıştır.

- 2) *el-Ḥadretu'l-Unsiyyefî'r-Rihleti'l-Ḳudsiyye.*
- 3) *el-Havḍu'l-Mevrûd fî Ziyâreti's-Şeyh Yûsufve's-Şeyh Mahmûd.*
- 4) *Hulletu'z-Zehebi'l-İbrîz fî Rihleti Ba'lebek ve'l-Bikâ'i'l-'Azîz.*¹⁴¹
- 5) *Rihletu'n-Nablusî ila Ba'lebek ve Bikâ'il-'Azîz,er-Rihletu's-Sugrâ* olarak da bilinmektedir.
- 6) *Rihletu'n-Nablusî ila Trablusi's-Şâm.*¹⁴²
- 7) *Şafvetu'd-Damîr fî Nuşreti'l-Vezîr.*
- 8) *Tuhfetu'n-Nablusiyyefî'r-Rihleti't-Trablusiyye.*¹⁴³
- 9) *Zehru'l-Hâdika fî Zikri Ricali't-Ṭarîka.*¹⁴⁴

1.4.7. Tarih

- 1) *el-Ebyâtu'n-Nûrâniyye fî Mulûki'd-devleti'l-'Oşmâniye.*¹⁴⁵
- 2) *İthâfu's-Sârî fî Ziyâreti's-Şeyh Mudrik el-Fezârî*
- 3) *Manzumetu fî Mulûki Benî Uşmân 3083*
- 4) *Zehru'l-Ḥadîka fî BeyâniRicâli't-Tarika.*¹⁴⁶

¹⁴¹ en-Nablusi, *el-Ḥaḳîkatu ve'l-Mecâz*, III, 594, Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082-3083.

¹⁴² en-Nablusi, *el-Ḥaḳîkatu ve'l-Mecâz*, III, 597.

¹⁴³ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082-3083.

¹⁴⁴ en-Nablusi, *el-Ḥaḳîkatu ve'l-Mecâz*, III, 597.

¹⁴⁵ Alaaddin, *Abdulġani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 215.

¹⁴⁶ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081-3083.

1.4.8. Tasavvuf

- 1) *'Uzru'l-Eimme fî Nuşh'l-Umme.*
- 2) *Bakîyetullah Hayr ba'del-Fenâ fî's-Seyr.*
- 3) *Bestu'z-Zirâ'ayn bi'l-Veşîd fî Beyânî'l-Hakika ve'l-Mecâz mine't-Tevhîd.*
- 4) *Bidâyetu'l-Murîd ve Nihâyetu's-Se'îd.*
- 5) *Cem'u'l-Eşkâl ve Nef'u'l-İşkâl.*
- 6) *Cem'u'l-Esrar fî Men'ı'l-Eşrar 'ani'z-Zanni fî's-Şûfiyeti'l-Ehyâr.¹⁴⁷*
- 7) *el-Cevab mine's-Şeyh Abdulgânî en-Nablusî ani's-Suâl bi Hâzihi'l-Ebyât.¹⁴⁸*
- 8) *el-Cevâbu'l-'Alî'an Hali'l-Velî.¹⁴⁹*
- 9) *Cevâhiru'n-Nuşûş fî Şerhi Kelimâti'l-Fuşûş.*
- 10) *Def'u'l-İhâm ve Raf'u'l-İbhâm.*
- 11) *Divânu'l-İlâhiyyât.¹⁵⁰*
- 12) *Envâru's-Sulûk fî Esrârî'l-Mulûk.¹⁵¹*
- 13) *el-Esrâru'l-İlâhiyye bi Resmi'l-Hağarati'l-Celâliyye.*
- 14) *el-Evrâdu's-Şerîfatu'l-Mecmû'a mine'l-Kitâb ve's-Sunne.*
- 15) *Fethu'l-Kermi'l-Vehhâb fî'l-'Ulûmi'l-Mustefâde mine'n-Nâyi ve's-Şebbâb.²¹⁹*
- 16) *el-Fethu'l-Medenî ve'n-Nefesu'l-Yemenî.*
- 17) *Feyđu'l-Kuddûsu's-Selâm 'alâ Şalavâti's-Seyyid Abdusselâm.¹⁵²*
- 18) *el-Fethu'l-Mekkîve'l-Lemhu'l-Melekî.*
- 19) *el-Fethu'r-Rabbânî ve'l-Feyđu'r-Rahmânî.*
- 20) *el-Futuhâtu'l-Medeniyye fî'l-Hağarati'l-Muhammediyye.*
- 21) *Gâyetu'l-Matlûb fî Mehabetu'l-Mahbûb.*
- 22) *Hakke'l-Yakîn ve Hidâyetu'l-Muttağîn.*

¹⁴⁷ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081-2082.

¹⁴⁸ Alaaddin, *Abdulgânî Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 220.

¹⁴⁹ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3083.

¹⁵⁰ en-Nablusi, *el-Hakîkatu ve'l-Mecâz*, III, 593-595.

¹⁵¹ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081.

¹⁵² Alaaddin, *Abdulgânî Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 216-219.

- 23) *el-Hâmil fi'l-Mulk ve'l-Maḥmûl fi'l-Fulk fi Ahlâkı'n-Nubuvve ve'r-Risâleti ve'l-Hılâfeti fi'l-Mulk.*
- 24) *Hamratu'l-Hân ve Rannatu'l-Elhân, Şerhu Risaleti's-Şeyh Arslân.*¹⁵³
- 25) *Hatḳku'l-Astâr fi 'ilmi'l-Esrâr.*¹⁵⁴
- 26) *Hediyyetu'l-Fakîr ve Tahıyyatu'l-Vezîr.*¹⁵⁵
- 27) *İtlâku'l-Kuyûd fi Şerhi "Mir'âti'l-Vucûd".*
- 28) *İdâhu'd-Delâlât fi Semâ'u'l-Âlât.*¹⁵⁶
- 29) *İdâhu'l-Maḳşûd min Ma'na Vahdeti'l-Vucûd.*
- 30) *İşârâtu'l-Kabûl ilâ Haḳârâti'l-Vuşûl.*¹⁵⁷
- 31) *el-Kavlu'l-Muhtâr fi'r-Reddi 'ale'l-Câhili'l-Muhtâr.*
- 32) *el-Keşfu ve'l-Beyân 'an Esrâri'l-Edyân, fi'l-İnsâni'l-Kâmil.*
- 33) *Keşfu'n-Nûr 'an 'Aşhâbi'l-Kubûr.*¹⁵⁸
- 34) *Keşfu's-Sırrı'l-Ġamiḳ Şerhu Dîvâni İbni'l-Fâriḳ.*¹⁵⁹
- 35) *el-Kevkebu'l-Metlâlî Şerhu Kasîdeti'l-Gazâlî.*
- 36) *Kevkebu's-Şubḩ fi İzâleti Leyli'l-Kabḩ.*¹⁶⁰
- 37) *Kevkebu'l-Mebânî ve Mevkibu'l-Me'ânî.*¹⁶¹
- 38) *Lem'âti'n-Nûri'l-Muḳḳe, Şerhi'l-Ebyâti's-Seb'âti'z-Zâide mine'l-Hamriyeti'l-Fânḳıyye.*
- 39) *Lema'âtu'l-Berḳi'n-Necdî, Şerhu "Tecelliyât-ı Mahmud Efendi."*¹⁶²
- 40) *el-Lu'lu'l-Mekmûn fi Hukmi'l-İhbâri 'ammâ Seyekûn.*¹⁶³
- 41) *el-Makâletu fi Şerhi Beyteyu'r-Raḳameteyn bi-Tarîki't-Taşavvuf.*
- 42) *el-Makâmu'l-Esmâ fi İmtizâci'l-Esmâ.*

¹⁵³ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081-3083.

¹⁵⁴ Alaaddin, *AbdulĠani Nablusî Hayatu ve Fikirleri*, s. 220.

¹⁵⁵ en-Nablusi, *el-Haḳıḳatu ve'l-Mecâz*, III, 608.

¹⁵⁶ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081-3082.

¹⁵⁷ en-Nablusi, *el-Haḳıḳatu ve'l-Mecâz*, III, 589.

¹⁵⁸ en-Nablusi, *el-Haḳıḳatu ve'l-Mecâz*, III, 604.

¹⁵⁹ Alaaddin, *AbdulĠani Nablusî Hayatu ve Fikirleri*, s. 224.

¹⁶⁰ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082-3083.

¹⁶¹ Alaaddin, *AbdulĠani Nablusî Hayatu ve Fikirleri*, s. 225.

¹⁶² Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081.

¹⁶³ en-Nablusi, *el-Haḳıḳatu ve'l-Mecâz*, III, 605.

- 43) *el-Me'ârifü'l-Ġaybiyye, Şerhu'l - 'Ayniyeti'l-Celîliye.*
- 44) *Menâkibu Ebû'l-Abbâs es-Sebtî.*
- 45) *el-Mevridü'l- 'Azâb lizi'l-Vurûd fî Keşfi Ma'nâ "Vahdeti'l-Vucûd."¹⁶⁴*
- 46) *Miftâhu'l-Futûh fî "Mişkâtu'l-Cism ve Zucâcâtu'n-Nefs ve Mişbâhu'r-Rûh.*
- 47) *Miftahu'l-Ma'iyye Şerhu Risaletu'n-Nakşibendiyye.¹⁶⁵*
- 48) *Muhtasar Fusûsu'l-Hikem.¹⁶⁶*
- 49) *Munâgâtu'l-Kadîm ve Munâcâtu'l-Hakîm.*
- 50) *en-Nazari'l-Muşrifî fî Ma'nâ Kavli Amribnu'l-Fariq 'Arafte em lem Ta'rif.*
- 51) *en-Nefehâtu'l-Munteşira fî'l-Cevâb 'âni'l-Es'ileti'l-Âşere 'an Eksâmi'l-Bid'a.¹⁶⁷*
- 52) *Neticetu'l-Ulûm ve Nasîhatu'l-'Ulemâi'r-Rusûm fî Şerhi Makâlâti's-Serhendî el-Ma'lûm.*
- 53) *Nefhatu's-Şuver ve Nefhatu'z-Zuher Şerhu Ebyât "Kabdatu'n-nûr."¹⁶⁸*
- 54) *Nuhbetu'l-Mes'ele fî Şerhi't-Tuhfeti'l-Mursele.*
- 55) *Ķatreu's-Semâi ve Nazratu'l-'Ulemâ.*
- 56) *Reddu'l-Câhilile's-Şavâb fî Cevâzi İzâfetu't-Te'sîr ile'l-Esbâb.*
- 57) *Reddu'l-Mufterî 'ani't-Ta'nifi's-Şusteri.*
- 58) *Ref'ul-İştibah 'an 'Alemyeti' İsmillah.*
- 59) *Ref'u'r-Rayb 'an Hâdreti'l-Ġayb.¹⁶⁹*
- 60) *er-Reddu'l-Metîn 'alâ Muntekisi'l-'Arif Muhyiddîn.*
- 61) *Ravdu'l-Enâm fî Beyâni'l-İcâze fî'l-Menâm.*
- 62) *Risâle fî Şerhi Beyteyn.*
- 63) *Risâle fî't-Tevhîd.*
- 64) *Risâletu'n-Nablûsî fî Vahdeti'l-Vucûd.*
- 65) *er-Rusûh fî Makâmi's-Şuyûh.*
- 66) *es-Senihâtu'n-Nablûsiyyeve's-Sarihâtu'l-Unsiyye.¹⁷⁰*

¹⁶⁴ Alaaddin, *AbdulĠani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 226-227.

¹⁶⁵ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081-3083.

¹⁶⁶ Alaaddin, *AbdulĠani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 228.

¹⁶⁷ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081-3083.

¹⁶⁸ Alaaddin, *AbdulĠani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 228.

¹⁶⁹ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081-3083.

- 67) *es-Şıratu's-Sevî fî Şerhı Dibâcâti'l-Mesnevi.*
- 68) *es-Sırru'l-Muhtebî fî Darîh İbnu'l-'Arabî.*
- 69) *eş-Şemsu'l-'alâ: CenâhıTâir fî Makâmi'l-Vâkıfı's-Sâir.*
- 70) *Şerhu Evrâdi-ş-ŞeyhAbdulkâdir el-Geylâni.*
- 71) *Tahkîku'z-Zevk ve'r-'Reşf fî Ma'ne'l-Muhâlefeti beyne Ehli'l-Keşf.¹⁷¹*
- 72) *Tahrîkul-Iklîd fî Fethi Bâbu't-Tevhîd.*
- 73) *Takrîbu'l-Kelâm 'ale'l-Efhâm fî ma'nâ "Vahdeti'l-Vucûd."*
- 74) *Tenbibi Men Yelhû 'Ala 'Alemiyyeti'l-İsmi Hû.¹⁷²*
- 75) *et-Tenbîhu mine'n-Nevm, fî Hukmi Mevâcidu'l-Kavm.*
- 76) *Tevfîku'r-Rutbe fî Tahkîki'l-Hutbe¹⁷³*
- 77) *Tuhfetu zî'l-'İrfân fî Mevlidi Seyyidi 'Adnan.¹⁷⁴*
- 78) *el-'Ukudu'l-Lu'lûiyye fî Beyani't-Tariqati'l-Mevleviyye.*
- 79) *el-'Ukûdu'l-Lu'lûiyye fî Tarîki Sâde'l-Mevleviyye.*
- 80) *el-'Varidâtu'r-Rahmâniyye ve'n-Nefehatu'l-Kur'âniyye.*
- 81) *Virdu'l Vurûd ve Feyzu'l-Bahru'l-Mevrûd.*
- 82) *el-'Vucûdu'l-Hakık ve'l-Hitâbu's-Şıdk.¹⁷⁵*
- 83) *eş-Zillû'l-Memdûd fî Ma'nâ "Vahdeti'l-Vucûd".*
- 84) *Ziyâdetu'l-Besta fî Beyâni'l-'İlmu'n-Nukte.*
- 85) *Zubedu'l-Fâide fî'l-Cevabi 'ani'l-Ebyâti'l-Vârîde.¹⁷⁶*

1.4.9. Tecvid

- 1) *el-Kavlu'l-'Asım fî Kırrâti Hafs an 'Âsım3081*
- 2) *Harfu'l-'Inan ilâ Kırrâeti Hafs b. Suleymân 3081*
- 3) *Kifâyetu'l-Mustefîd fî 'İlmi't-Tecvîd 3082*

¹⁷⁰ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 231-234.

¹⁷¹ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081-3082.

¹⁷² en-Nablusi, *el-Hakîkatu ve'l-Mecâz*, III, 591-592.

¹⁷³ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081-3083.

¹⁷⁴ en-Nablusi, *el-Hakîkatu ve'l-Mecâz*, III, 591.

¹⁷⁵ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 238-239.

¹⁷⁶ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3081-3082.

1.4.10. Tefsir

- 15) *Bevaṭınu 'l-Ḳur'ân ve Mevaṭınu 'l- 'İrfân.*
- 16) *Bezlu 'l-Ihsân fî Taḥkîki Ma'ne 'l-İnsan.*
- 17) *Burhânu 'ş-Şubût fî Turbeti Hârût ve Mârût.*
- 18) *Envâru 'ş-Şumûs fî Huṭabi 'd-Durûs.*
- 19) *Tahrîru 'l-Hâvî, Şerhu Tefsîru 'l-Beydâvî. Üç ciltlik bir eserdir.*
- 20) *Reful-Kisâ 'an 'İbârâti 'l-Beydâvî fî Sûreti 'n-Nisâ.*
- 21) *Def'u 'l ihtilâf 'an Kelâmeyi 'l-Kâdî ve 'l-Keşşâf.*
- 22) *Teşrîfu 't-Tağrîb fî Tenzîhi 'l-Kur'âniani 't-Ta'rifb.¹⁷⁷*
- 23) *Cem'u 'l-Eşşâl ve Men'ul-İşşâl 'an 'İbareti fî Tefsîri 'l-Beğavî.*
- 24) *Ġâyetu 'l-Ḳabûl fî Ma'nâ: "Ce'ale Lehû Şurekâe fîmâ A'tâhumâ".¹⁷⁸*

1.4.11. Rûya Tabiri

- 1) *el- 'Abîrfî 't-Ta'bîr.*
- 2) *Tatîru 'l-Enâm fî Ta'bîru 'l-Menâm.¹⁷⁹*
- 3) *en-Nevâfıcu 'l-Fâiha bi Revâihu 'r-Ru'yâ 'ş-Şaliha.*

1.4.12. Diğer Eserleri

- 1) *'İlmu 'l-Melâha fî 'İlmi 'l-Filâha (ziraat).*
- 2) *Rennâtu 'n-Nesîm ve Ġunnetu 'r-Rûḥayn.¹⁸⁰*
- 3) *Zubdetu 'l-'Ulûmi 'l-Meşhûre.*
- 4) *Şerḫu Manzume fî 'l-Mantık.*
- 5) *Kunnâşu 'n-Nablusî.*
- 6) *İhtilâku 'l-'Azâ ve Te'vîluhâ (seyrime ilmi).¹⁸¹*

¹⁷⁷ Şemsettin Sami, *Kâmûsu 'l-A 'lâm*, IV, 3081-3083.

¹⁷⁸ Alaaddin, *Abdulġani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 219-221.

¹⁷⁹ Şemsettin Sami, *Kâmûsu 'l-A 'lâm*, IV, 3081-3082.

¹⁸⁰ Şemsettin Sami, *Kâmûsu 'l-A 'lâm*, IV, 3081-3082.

¹⁸¹ Alaaddin, *Abdulġani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 223-239.

1.5. İlmî ve Edebi Kişiliği

en-Nablusî, yirmi yaşında iken ders vermeye ve kitap yazmaya başlamıştır.¹⁸² en-Nablusî'nin Edebiyat alanında kendisini tanıtmaya vesile olan en etkileyici hadisesi yirmi beş yaşlarında vuku bulmuştur. Her mısraında bir mecaz bulunan, Hz. Peygamber'e bir methiye (bedîiye) kaleme almıştır.¹⁸³ Bu methiye *Nesemâtu'l-Eshâr fi Medhi'n-Nebî'l-Muhtâr* adlı bediiyesidir.¹⁸⁴

Bu bediiyesi, şiir ve belagat konusunda engin bilgi gerektiren edebî bir güç kulesidir. Bu hususta el-Gazzî'nin anlattığına göre, en-Nablusî, Şam eşrafi ve âlimleri, ayrıca birkaç aydın ve nüktedan ile beraber, hoş bir mahalle davet edilmiştir. Günün ilerleyen bir vaktinde, en-Nablusî uygun bir fırsattan istifade eder ve önce bir mısra okur. Ardından kendi yazdığı en güzel şiirinden (bedîiye) bir mısra okur. Her söze başladığında, böyle devam edip gider. O zaman davetliler hayret ederler ve bu şiiri çok beğenirler. Fakat en-Nablusî yazarının kim olduğunu söyleyince, bazı kimseler, kıskançlık yüzünden, onun bu şiirin gerçek yazarı olduğunu kabul etmezler. O sırada dostlarından biri olan 'Abdurrahmân b. M. İbn Hamza (Nakîbu'l-Eşrâfın oğlu) araya girer ve en-Nablusî'nin eserinin gerçekliğini ispatlamak için onun bir şerhini yapmasını teklif eder. Nablusî, söz konusu dostunun evinde birkaç hafta sonra buluşmayı isteyerek bu teklifi kabul eder. Netice umulandan çok daha memnuniyet verici olur.¹⁸⁵ Bu kez Nablusî şerhten öte, ikinci bir şiir (bedîiye) okur. Bu şiirin her masraında açık bir şekilde temsil ettiği bir mecaz figürü bulunmaktadır ve şiirine eklediği yeni birkaç figür ile belagat hâzinesini zenginleştirmesi, onu devrinin şiir ustası yapar. Eşraftan iki kişi, en-Nablusî'nin itibarlı üstadlarından biri olan Nakîbu'l-Eşrâf M. İbn. Hamza (ö.1085/1674) ile Şam müftüsünün oğlu ve büyük bir sülâleden gelen Şihabeddîn el-İmâdî (ö. 1078/1667), Nablusî'nin bu edebî çıkışını daha da muhteşem bir hale getirmek maksadıyla el yazması üzerine doğrudan doğruya kendi el yazılarıyla bir takriz

¹⁸² Recep Dikici, *IX. Millî Mevlana Kongresi*, Tebliğler, s. 192.

¹⁸³ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 94.

¹⁸⁴ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082.

¹⁸⁵ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 94.

yazmasını kararlaştırırlar.¹⁸⁶ en-Nablusî bu bediiyesini de *Neğamatu'l-Ezhâr alâ Nesemâtu'l-Eshâr* adlı eserinde şerh etmiştir.¹⁸⁷

Bu incelememizde Edebiyat alanında yazmış olduğu ve ismini zikrettiğimiz eserlerin içerisinde şiir divanlarının büyük bir yekûn tuttuğunu görmekteyiz bu durum bizlere Nablusî'nin edebi yönünün ne kadar parlak ve görkemli olduğunu göstermektedir. en-Nablusî yaşadığı dönemde zamanda tasavvuf büyüklerinden olup kendisine bağlı bir de cemaati vardır. Bu nedenle Şiirlerinde tasavvufî konulara rastlanmaktadır.¹⁸⁸ en-Nablusî'nin şiirdeki maharetini göstermesi açısından bazı şiirlere tahmisler yaptığını belirtmekte yarar vardır.¹⁸⁹ en-Nablusî, Muhyiddin İbn'ul-'Arabî', Rabi'atü'l-'Adeviyye, bazı Endülüs Melikleri, eş-Şeyh Arslan ed-Dımeşki, 'Affuddîn Suleyman et-Tilimsânî, Necmuddîn b. İsrâîl ve Ebî Bekir eş-Şiblî gibi şairlerin şiirlerine tahmisler yazmış bir şairdir.¹⁹⁰ Bu durum en-Nablusî'nin şiirdeki maharetini ortaya koymaktadır.

1.6. Vefatı

en-Nablusî, 1119/1708'de Şam'ın Salihyye mahallesine yerleşmiştir. İlmî, tasavvufî hayatına Salihyye'deki evinde devam etmiştir. Salihyye'ye yerleştikten yirmi üç yıl sonra 16 Şaban 1143/26 Şubat 1731 senesinde hastalanmıştır. Vefatından önce ertafındakilerle helalleşmiş, 24 Şaban 1143/5 Mart 1731 Pazar günü ikindiye doğru 90 yaşında iken vefat etmiştir. Pazartesi günü tekfin ve teçhiz işlemleri yapıp evinin bahçesinde inşa ettirdiği bir kubbenin altına defnedilmiştir.¹⁹¹ Öğrencilerinden olan Mustafa el-Bekrî, hocasının vefat haberini aldığı anda ona aşağıdaki beyti kaleme almıştır.¹⁹²

¹⁸⁶ Alaaddin, *Abdulganî Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 95.

¹⁸⁷ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, 3082.

¹⁸⁸ Ömer Musa Bâşâ, *Tarihü'l-Edebi'l-'Arabî: "el-'Aşri'l-'Osmânî"*, thk. Sa'dullah el-Câbirî, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, Beyrut, 1989, s. 479.

¹⁸⁹ Musa Bâşâ, *Tarihü'l-Edebi'l-'Arabî: "el-'Aşri'l-'Osmânî"*, s.190.

¹⁹⁰ en-Nablusi, *el-Hâkikatü ve'l-Mecâz*, III, 246

¹⁹¹ Ahmet Kamil Cihan, *"Abdulganî Nablusî'nin Kelami Görüşleri"*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1994, s. 10.

¹⁹² el-Gazzî, Kemaleddin, *el-Virdü'l-Unsiyye ve'l-Vâridü'l-Kudsiyye fî Tercemeti'l-'Arifin 'Abdulganî en-Nablusî*, thk. Samir Akkaş, Dâru Brill, Londra, 2012, s.166.

“Onlar hakk üzere afiyet içinde yaşadılar” وَ هُمْ عَاشُوا بِالْحَقِّ عَيْشًا هَنِيئًا

Vefat ettiği gün şehir halkı hüzne gark olmuş, cenazesine gelenlerden çoğu evinin etrafına sığmamış ve şehir Salihyye Dağı'nın eteklerine kadar dolmuştur. Torunu Şeyh Mustafa en-Nablusî, mezarının yanına bir cami inşa etmiştir. Abdulganî en-Nablusî, hayatında seyahatleri boyunca pek çok kabri ziyaret ettiği gibi kendi kabri de pek çok kimse tarafından ziyaret edilen bir yer olmuştur. Ayrıca Bağdat'ta “Mescidu'ş-Şeyh Abdulganî en-Nablusî” adında bir mescit inşa edilmiştir.¹⁹³

¹⁹³ el-Muradî, *Silku'd-Durer*, III, 38.

İKİNCİ BÖLÜM

EN-NABLUSÎ'NİN EL-HAKÎKA VE'L-MECÂZ FÎ RIHLETİ' BİLÂDİ'Ş-ŞAM VE MİŞR VE'L-HİCÂZ ADLI ESERİ

1. Eserin Nüshaları

Eserin altı adet yazma nüshası mevcuttur beşi Şam Zahiriye kütüphanesinde bulunmaktadır. Eserin birinci yazma nüshası en-Nablusî'nin kendi müsveddesidir. Bu yazma Şam Zahiriye Kütüphanesinde genel eserler kısmında 4304 numara ile kayıtlıdır. Eser 5x14 cm ebatlarında olup sayfaları 25 satırdan oluşmak üzere eser toplam 160 varaktır.

Eserin ikinci nüshası, Şam Zahiriye Kütüphanesinde bulunmaktadır ve ”ت” harfi ile tasnif edilmiş olup 432 varaktan oluşmaktadır. Bu nüsha müellifin nüshası ile karşılaştırılıp tashih edilerek düzenlenmiştir, h. 1167 tarihinde yazılmıştır. Eser 5x14,5 boyutlarında olup her varakta 29 satır bulunmaktadır. Bu nüshanın Abdülğanî en-Nablusî'nin talebesi Muhammed b. İbrahim ed-Dakdakîye ait olması kuvvetle muhtemeldir¹⁹⁴.

Eserin üçüncü nüshası, Zahiriye kütüphanesinde bulunmaktadır ve “ق” harfinde tasnif edilmiş olup 3225 numara ile kayıtlıdır. Eser 6x21 cm ebatlarında olup sayfaları 25 satırdan oluşmaktadır, 456 varaktır, nasihi bilinmemektedir. Bu nüshanın bazı kısımları tahrip olmuştur tahrip olan kısımlar aslına uygun olarak onarılmıştır. İlk varakta h.1176 tarihinde Kabbani olarak meşhur olmuş olan Bakir b. Mustafa b. Muhammed'in yazdığı belirtilmektedir.

Eserin dördüncü nüshası, yine Zahiriye kütüphanesinde bulunmaktadır ve “ح” harfinde tasnif edilmiş olup 4646 numara ile kayıtlıdır. Eser 15 x 20 cm ebadannda olup

¹⁹⁴ en-Nablusi, *el-Hakîkatu ve'l-Mecâz*, I, 13

sayfaları 32 satırdan oluşmaktadır, 75 varaktır. en-Nabluşî'nin yolculuğunun 32 günlük kısmını içermektedir. Nasihi ve tarihi bilinmemektedir. Bu nüsha kötü bir nüsha olup hatalarla doludur.¹⁹⁵

Eserin beşinci nüshası Zahiye kütüphanesinde genel eserler kısmında 6 hafinde tasnif edilmiş olup 4753 numara ile kayıtlıdır. Eser 19 x 25 cm ebatlarında olup 244 varaktır, h. 1319 tarihinde Ahmed b. Muhammed en-Nabluşî tarafından neshedilmiştir. Hattı güzel olmakla beraber çok hata vardır¹⁹⁶.

Eserin altıncı nüshası, Mısır kütüphanesinde muhafaza edilmektedir. Bu nüsha seyahatmanenin Kahire'de matbu kitap halinde basımında temel alınan nüshadır, “مط” harflerinde tasnif edilmiş olup genel eserler kısmında 31694 numara, coğrafi eserler kısmında 344 numara ile kayıtlıdır. Eser 246 varaktır, h. 1231 yılında en-Nabluşî'nin oğlu Abdulcelil b. Mustafa b. İsmail tarafından neshedilmiştir. Bu nüsha çok iyi ve güzel bir nüshadır, kâtibinin âlim biri olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁹⁷

2. Eserin Muhtevası

en-Nabluşî telif etmiş olduğu *el-Ḥaḳîḳatu ve'l-Mecâz fî Rihleti Bilâdi's-Şam ve Mişr ve'l-Hicâz* adlı eserine başlarken bu seyahate çıkma sebebini de anlatmaktadır. en-Nabluşî “*er-Rihletu'l-Kubrâya*”, bu büyük seyahate, başlamadan önce tüm dost ve kardeşleriyle beraber hayatta olan salih kişileri ziyaret hayatta olmayanların da kabirlerini ziyaret etmeyi, bununla da onların güzel hallerinden istifa etmeyi ve bu seyahati bir hacc ve Peygamber efendimizi (sav) ziyaretle hitama erdirmeyi düşündüklerini ifade etmektedirler. Bir süredir arzuladığı bu seyahati gerçekleştirebilmesi için Allah'ın lütfu ve keremiyle kendilerine bunu kolaylaştırdığını, ifade etmektedir. Bu seyahate dair bazı tebşiratlara nail olduğunu belirtmekte ve gönlünün bu hususta sükûnete kavuştuğunu beyan etmektedirler.¹⁹⁸

¹⁹⁵ en-Nablusi, *el-Ḥaḳîḳatu ve'l-Mecâz*, I, 14

¹⁹⁶ en-Nablusi, *el-Ḥaḳîḳatu ve'l-Mecâz*, I, 15

¹⁹⁷ en-Nablusi, *el-Ḥaḳîḳatu ve'l-Mecâz*, I, 15

¹⁹⁸ en-Nablusi, *el-Ḥaḳîḳatu ve'l-Mecâz*, I, 37.

2.1. en-Nablusî'nin Şam, Mısır ve Hicaz Seyahati

en-Nablusî'nin Şam, Mısır ve Hicaz Seyahati h. 1 Muharrem 1105 / m. 2 Eylül 1693. tarihinde başlamıştır. Bu seyahate başladığı günle ilgili olarak bilgi verirken eserine şu şekilde başlamıştır: “1105 hicri yılının, bu hicreti gerçekleştirene şalatu’s-selâm olsun, ilk aylarından muharrem ayının ilk günleri mubarek bir perşembe günü sabahı, bu razı olunmuş ve inşâallah makbul bir yolculuğa yöneldik. Kalbimizi halis ve niyetimizi doğru kıldık. Seferimizin bu sûrette ve mubarek olsun inşâallah.”¹⁹⁹ en-Nablusî burada yolculuğun Allah (c.c) tarafından uğurlu, mubarek kılınması, Allah (c.c) katında kabule şayan, rızayı ilahiye uygun bir yolculuk olmasını temenni etmektedir. en-Nablusî bu yolculuğun kutsal bir yolculuk olmasını arzulamakta ve manevi bir yükselmeye vesile olmasını hedeflemektedir.

Bu kısımda Nablusî'nin seyahatinin birinci gününde uğramış oldukları yerler hakkında kısaca durulmuştur. İlk olarak Ma’rabâ Köyü’ne uğramıştır. en-Nablusî burayı anlatmaya şöyle devam etmektedir, “sonra yanımızdaki arkadaş ve kardeşlerle bu bereketli vadide suların bir keman gibi ahenkli seslerini işiterek, Ma’rabâ köyüne ve yakınındaki el-Şasîr köyüne uğrayana kadar yolculuğumuza devam ettik. Orası (el-Şasîr) şu anda harab durumdadır. Ma’rabâ’ın bahçesinden esen hafif esinti ne kadar da tatlıydı. Burada Şâbbuzzarîf et’Tilimsânî’nin²⁰⁰ sözünü hatırladık. en-Nablusî divanında Şâbbuzzarîf’e ait bir şiire yer vermiştir. en-Nablusî anlatımına şu şekilde devam etmektedir: “ Sonra bu şekilde, her ulu ağacın gölgesinde gölgelenmek suretiyle seçkin bahçeleri ve akarsuları olan Menin Köyüne ulaşana kadar gittik.”²⁰¹en-Nablusî karşılaşmış olduğu âlim zâtlarla ilgili ayrıntılı bilgilere yer vermektedir. Doğum tarihleri, daha önce yaşadıkları yerler, öğrenim hayatları, gibi hususlarda bilgiler vermektedir. Varsa şiilerinden misallere yer vermektedir, eser bu yönüyle bir biyografi kitabını andırmaktadır.

¹⁹⁹ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve’l-Mecâz*, I, 45.

²⁰⁰ Zülfikar Tüccar, *DİA*, İstanbul 2012, XXXXI, 167.

²⁰¹ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve’l-Mecâz*, I, 87.

en-Nablusî seyahatnamesinde gün gün gittikleri köyleri, ziyaret ettikleri kabirleri anlatmaya devam etmektedir. Başından geçen her hadiyesi, geçirdiği rahatsızlıkları, görüştükleri ilim erbabı hakkındaki bilgileri kaydetmekte ve bu hususlarda yer yer ayrıntılı bilgilere yer vermektedirler.

2.1.1. Seyahatin Birinci Gününde Ziyaret Ettiği Kabirler

Bu kısımda en-Nablusî'nin seyahatinin birinci gününde ziyaret ettiği kabirler ve tarihi yerler hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

en-Nablusî, eserinde bu ziyaretle ilgili şu açıklamaları yapmaktadır: *“Ziyarete ilk başladığımız Emevi Camii Şerifinde yer Yahya’ın (as) mubarek başı oldu. Huzurunda durduk bu meşhur yerde fâtiha ve dua okuduk.”*²⁰²Nablusî sanki naklen yayın yapar gibi seyahat boyunca yapılan işleri tek tek not etmiştir. en-Nablusî burayı usulüne uygun olarak ziyaret etmişlerdir. Bu ziyaret neticesinde, Yahya (a.s)’ın başından bir parçanın bulunduğu bir sandukanın Halep Kalesinde koruma altında olduğunu anlıyoruz. en-Nablusî, daha önceki yolculuklarını anlattıkları *“el-Hadretu’l-Unsiye fi’r-Rihleti’l-Ḳudsiye”* adlı seyahatnamelerinde Yahya (as) başı hakkında bilgi verdiklerini ifade etmektedir.²⁰³

en-Nablusî, Küçük Kapı Türbesi adında bir mezarlığı ziyaret etmiştir. Bu ziyareti de şu şekilde anlatmaktadır: *“Sonra küçük kapı türbesini ziyarete gittik burası eski mubarek bir kabirdir ve bu isimle bilinmektedir. Buraya sahabilerden bir topluluk defnedilmiştir.”* en-Nablusî, bu ziyaretlerinin devamında Evs b. Evs es-Sekafî, Ebu’d-Derdâ’nın, Ebu’d-Derdâ’nın eşlerinin (iki eşi) ve Muaviye b. Ebî Sufyân’ın kabirlerini ziyaret etmiştir. en-Nablusî, Nevevî *Tehzîbu’l-Esmâ ve’l-Luġât* adlı eserinden alıntı yaparak Muaviye b. Ebî Sufyân’ın Şamda yirmi yıl emir olarak, yirmi yıl da halife olarak hüküm sürdüğünü belirtmiştir. Bu kabir vasıtasıyla Muaviye b. Ebî Sufyân’ın (r.a) Peygamber efendimiz’in gömleği ile kefenlenmek istediğini vasiyet ettiğini de öğrenmiş bulunmaktayız. Muaviye b. Ebî Sufyân’ın (r.a) kabrinin Yahya’nın (as)

²⁰² en-Nablusi, *el-Ḥaḳîḳatu ve’l-Mecâz*, I, 45.

²⁰³ en-Nablusi, *el-Ḥaḳîḳatu ve’l-Mecâz*, I, 46.

Başının bulunduğu kabrin arkasında olduğu bilinmektedir.²⁰⁴ Nablusî bu kabirlerin tamamını ziyaret etmişler ve başlarında dua edip Fatiha suresini okumuşlardır.

en-Nablusî, babası İsmail en-Nablûsî'nin kabrini de ziyaret etmiştir, ayrıca babasının terceme-i halinden kısaca bahsetmektedir. en-Nablusî bu eserinde dedesi 'Abdulğani'den, kendi babasının dedesi İsmail ve annesinden de bahsetmektedir. Muaviye b. Ebî Sufyân'ın (r.a) kabrinin yakınında bulunan annesinin kabrini ve diğer akrabalarının da kabirlerini ziyaret etmiştir. Yine Ubey b. Ka'b'ın (r.a) kabirleri, Şeyh Zubyan ve sahâbeden Dırar b. Ezver'in kabirleri ve tevhit ilmiyle alakalı meşhur muhtasar eserin sahibi Şeyh Arslan ed-Dımeşkî'nin kabirlerini ziyaret etmiştir. en-Nablusî bu zatın eserini *Hamratu'l-Han* ve *Rannetu'l-Elhan Şerhu Risaletu's-Şeyh Arslan* adıyla şerh etmiştir. en-Nablusî, kabir ziyaretlerine Necmeddîn b. İsrail, Havle Binti'l-Ezver, Ebî Şame ve, Salihîye'de İbn-i Arabî'nin kabirlerini ziyaret etmek suretiyle devam etmiştir. en-Nablusî burada İbn-i Arabî üzerinde özellikle durmaktadır. Yine en-Nablusî İbn-i Arabî'nin eserlerinden de bahsetmektedir ayrıca İbn-i Arabîyi medheden bir kaside kaleme almıştır.²⁰⁵ en-Nablusî İbn-i Arabî'nin kabrini defalarca ziyaret etmiştir. İbn-i Arabî'nin türbesine girebilmek için Cami avlusunu geçtikten sonra yedi basamak inmek gerekmektedir. en-Nablusî bu durumu, zahir ulemasının İbn-i Arabî'yi kendi mertebelerine kıyasla aşağıda görmelerine bağlamaktadır. en-Nablusî aynı zamanda kendisini Vahdet-i Vucûd doktrini ve İbn-i Arabî'nin külliyyatını inceleme, öğrenme ve öğretmeye hasretmiştir, Kehhale *Mu'cem*'inde "O şeyh İbn Arabî'nin eserlerini anlama hususunda eşi olmayan biriydi" demektedir.²⁰⁶ Kabir ziyaretlerinin devamında Şam'ın Berze köyündeki sahabilerden Berze ve Ebû Berze'nin kabirlerini ziyaret etmiştir. Bu sahabi hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir.²⁰⁷ en-Nablusî tüm ziyaret etmiş olduğu kabirlerin başında dua edip Fatiha Suresini okumuştur, bunu da incelenmekte olan eserde sürekli vurgulamaktadır.

²⁰⁴ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 47.

²⁰⁵ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, 58-69

²⁰⁶ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 164.

²⁰⁷ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 81.

En-Nablusi peygamberlerden İbrahim'in (as) makamı ziyaret etmiştir Bu makam mescitte bulunan bir mağaradadır buraya mescidin içinden bir merdivenle çıkılmaktadır. Bu civarın halkı tarafından Hz. İbrahim'in (a.s.) makamı duaların kabul olduğu bir yer olarak bilinmektedir.²⁰⁸Hz. Halil İbrahim'in (as) Kur'an-ı Kerimde geçtiği üzere İbrahim (as)'ın gece olduğunda gökyüzüne bakıp da yıldızı gördüğü zaman, "Bu benim Rabbimdir dediği"²⁰⁹ yerde Berze köyünde bulunmaktadır. Bu sözün; "nasıl olur da bu benim Rabbim olabilir?" Şeklinde istifham anlamında olduğu tefsir âlimlerince ifade edilmektedir. Burada İbrahim'in (as) zaten bir yıldızın ilah olmadığı idrakinde olması daha akla yakın gelmektedir. enMakam-ı Halil ile ilgili hafif vezinde bir şiir:²¹⁰

1	يَا مَقَامَ	الْخَلِيلِ	إِبْرَاهِيمَا	زَادَكَ	اللَّهُ	فِي	الْوَرَى	تَعْظِيمَا
2	قَدْ	أَتَيْنَاكَ	بِافْتِقَارٍ	وَ	دُلِّ	نَرْتَجِي	الْعَفْوَ	وَ الْجَنَابَ الْكَرِيمَا
3	فَعَسَى	اللَّهُ	أَنْ	يَمَنَّ	بِفَضْلِ	وَقَبُولِ	يَعْمُنَا	تَعْمِيمَا
4	وَ دَوَاعِي	السُّرُورِ	قَدْ	شَمَلْتَنَا	تَمَمْتَ	مَا	نُرُومُهُ	تَثْمِيمَا

- 1 *Ey Halil İbrâhim makamı, Allah halk nazarında yüceliğini artırsın.*
- 2 *Biz muhtaç ve boyun eğerek senden bağışlanma için geldik, Cenâb-ı Kerîm.*
- 3 *Umulur ki Allah fazlından verir ve hepimizi kapsayacak şekilde kabul eder.*
- 4 *Bizi kuşatmış olan sürur çağruları dilediğimiz şekilde tamama erer.*

en-Nablusî ziyaret etmiş oldukları kabirlerden bahisle seyahatine devam etmektedir. Ziyaret ettikleri kabirlerde Şeyh Cendel hakkında şu şekilde ibareler kullanmaktadır: "Açık kerametler sahibi meşhur veli Şeyh Cendel b. Muhammed'i

²⁰⁸ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 82.

²⁰⁹ En'amsuresi, 5/76.

²¹⁰ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 84.

ziyarete gittik, fâtiha okuyup dua ettik.” en-Nablusî, Ma’rabâ Köyü’nü ziyaretinin akabinde anlatımlarına şu şekilde devam etmektedir: “ Şeyh Kuseym’in bulunduğu meşhur mezarın yanına ulaşana kadar bu yemyeşil vadide görkemli bahçeler ve bol suların arasında yolumuza devam ettik.” en-Nablusî ziyaret etmiş olduğu Kuseym’in ismi hakkında ayrıntılı olarak şu bilgilere yer vermektedir: “Kuseym: ism-i tasğir sigasındadır, harekesiz sin ile yazılmıştır. Doğrusu şudur: Kuseym, Kaf harfi dammeli, şad harfi fethalı, daha sonra mîm harfî, onun için şöyle derler: Kusem b. Abbas b. Abdulmuttalip b. Haşim el-Kureşî, Resulullah’ın (sav) amcasının oğludur. İbnu’l-Eşîr ‘Ustu’l-Ğabe’ adlı eserinde bundan da bahsetmektedir. Ali b. EbuTalib halife olunca Kuseym’i Mekke’de vali olarak görevlendirmiş ve Ali b. EbuTalib’in hilafeti boyunca Kuseym Mekke’de bulunmuştur. Zubeyr şöyle demiştir: Ali b. Ebu Talib Kuseym’i Medine valisi olarak görevlendirmiştir şeklinde bir bilgiye de yer vermektedir. Kuseym, Muaviye zamanında Semerkand’a gitmiş ve orada şehit olmuştur”.²¹¹ Görüldüğü üzere en-Nablusî ziyaret ettikleri kabirde medfun bulunan zatlar hakkında ayrıntılı açıklama vermekte ve ilgili zatlarla alakalı eserlere atıf yapmaktadır.

2.2. Nablusî’nin Şam, Mısr ve Hicaz Seyahatinde Uğradığı Yerler

İncelemekte olunan bu seyahatname çok uzun bir seyahati ele aldığından araştırmancının bu kısmında seyahat boyunca gün gün uğradığı yerler değil uğradıkları yerler hakkında daha kısa bilgiler vermekle yetinilecektir. en-Nablusî, Hıms, Hıms’ta; Cebrail’in (as) suretine büründüğü insanların en güzellerinden biri olan Dihyetu’l-Kelbî’nin (r.a) kabirleri, Raşit halifelerin üçüncüsü olan Hz. Osman’ın (r.a) mushafının bulunduğu yeri ziyaret etmiştir. Büyük bir ihtimalle bu mushafı bizzat Osman b. Affan (r.a), kendisi için yazmış olduğu mushaftır. Bu musha kûfi hatla yazılmış çok değerli bir mushaftır. en-Nablusî, Bu kabir ziyaretlerinin devamında Sa‘b. Ebi Vaqqas’ın

²¹¹ en-Nablusî, *el-Haқиқatu ve’l-Mecâz*, I, 85-88.

kabirleri, Ka‘b el-Ahbâr’ın kabirleri, ve Ali b. Ebi Talib’in kardeşi Ca‘fer-i Tayyâr’ın evladının kabirlerini (r.a) ziyaret etmişlerdir.²¹²

en-Nablusî seyahatinin devamında Hims’in köylerinden olan Deyr’i Sem’an’ı da ziyaret etmiştir. Burada Ömer b. Abdu’l-Azîz’in medfun olduğu ifade edilmektedir. Nevevi, *Tehzîbu’l-Esmâ* sında Ömer b. Abdul Azîz’in burada vefat ettiğini belirtmektedir. *el-Eğânî* sahibi Ebu’l-Ferec el-İşfahânî burada Ömer b. Abdu’l-Azîz’in kabri olduğunu beyan etmektedir. Burada meşhur sahâbelerden Peygamber Efendimiz’in (sav) azatlığı Sevbân, Vahşi, Ebû Musa el-Eş‘arî, Ukkâşe ve Abdullah b. Mes‘ud’un kabirleri, (r.a) buradadır. Ayrıca Halid b. Velid’in medfun bulunduğu Halid b. Velid Camii de buradadır. en-Nablusi eserinde Halid b. Velid hakkında (r.a.) ayrıntılı bilgiler vermiştir.²¹³ Daha sonra en-Nablusî Rasten’e gelmiştir ve burada bazı Nakşibendiyye büyüklerinin kabirlerini ziyaret etmiştir. Kitabında Nakşibendiyye tarikata ile ilgili ayrıntılı bilgilere de yer vermekte ve tarikatın tarih silsilesini ve tarihi gelişimini ele almaktadır.²¹⁴

en-Nablusî seyahatinin ilerleyen günlerinde Hama’ya uğramıştır. Burada Kadiriye Tarikatından icâzet almıştır.²¹⁵ en-Nablusî’nin almış olduğu bu icâzet onun, tasavvufu hayatının merkezine yerleştirmiş olduğunu göstermektedir. Nablusî gittiği yerlerde manevi gelişimini de sürekli takip etmekte ve manevi gelişimine katkısı olacak tecrübeleri de edinmektedir. Seyahatlerinin on üçüncü gününde Hz. Hüseyin (r.a) efendimiz’in meşhedlerini ziyaret etmişlerdir. Bu ziyareti şu şekilde anlatmaktadırlar: *“Hz. Hasan ve Hüseyin’in başlarının bulunduğu söylenen ve üzerinde latif bir kubbe olan yeri ziyaret ettik, burada fatiha okuyup dua ettik”*. Yolculuklarının on dördüncü gününde büyük bir kısmı harab durumda olan ve içinde eski bir kale bulunan Bilâd-ı Kudmûs’u ziyaret etmişler. Bu kalenin dışında büyük bir cami bulunmaktadır, Burada Şît’in (as) kabirleri bulunduğunu öğrenmişler ve burayı ziyaret etmişlerdir.

²¹² en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve’l-Mecâz*, I, 107-117.

²¹³ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve’l-Mecâz*, I, 121-125.

²¹⁴ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve’l-Mecâz*, I, 137-142.

²¹⁵ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve’l-Mecâz*, I, 148-154.

Yolculuklarının on yedinci gününde Cebele Beldesinde İbrahim b. Edhem Camii'ni ziyaret etmişlerdir. Burada İbnu'l-Eşîr'in *el-Muhtâr fî Menâkıbi'l-Ehbâr* adlı eserinden İbrahim b. Edhem'in tercemei hallerini nakletmektedirler. Seyahatlerinin on sekizinci gününde Lazkiye'ye ulaşmışlardır.²¹⁶ Seyahatlerinin on dokuzuncu gününü şu şekilde anlatmaktadırlar: “ *Sonra 19 Muharrem pazartesi günü sabahına ulaştık öğle namazını cemaat ve imamla kılacağımız vakte kadar bir çadırda bekledik. Genişliği beş zira' uzunluğu yirmi zira' ya da daha fazla olan nefis reçeller ve çeşitli yiyeceklerle donatılmış geniş ve büyük bir sofraya serildi. Ömrümüzde o sofranın eşini benzerini görmedik. Bu sofraya ilk olarak biz ve yanımızda olanlar çağrılmıştı bir kenarına oturup yemeğimiz yedik ve ihvanla beraber kahve içtik.*” Görüldüğü üzere en-Nablusî yolculukları süresince uğradıkları yerler ve gördüğü izzet-i ikramla alakalı olarak da ayrıntılı bilgilere de yer vermektedir.

en-Nablusî, yolculuklarının devamında Siyon Dağı ve bu dağın tepesinde bulunan Yunus b. Metta'n (as) kabirlerini ziyaret etmişlerdir. en-Nablusî seyahatlerinin yirminci gününde Lazkiye Müftüsü Şeyh Muhamed'in davetine iştirak etmişlerdir. Bu davetteki ilmi sohbeti şu şekilde anlatmaktadırlar: “ *20 Muharrem Salı günü sabah olunca âlimlerin övünç kaynağı ve zirvesi, aslen Mısırlı olup Biladi Cebel ve Lazkiye Müftüsü olan Şeyh Muhamed bizi evlerine davet etti. Biz evine gittik orada ilmi meseleler, fikhî konular, hakikat-i rabbanîye, üzerine müzakerelerde bulunduk. Biz oradayken Şeyh İmâm-ı Kâmil b. Şeyh Tâcu'l-Ârifîn el-Lazkâî yanımıza geldi ve biz ondan Kadiriye Târikatı üzerine icâzet aldık.*” Bu görüşmeden sonra öğle namazını cemaatle kılıp sahabiden Ebî'd-Derda'nın (r.a.)' kabirlerini ziyaret ettik.²¹⁷

en-Nablusî, saygın kişiliği ile gittiği her yerdeki ilim ve irfan ehli ile doğrudan görüşme imkânı bulmakta ve onlarla her türlü ilmi konu üzerine müzakereler yapabilmekte ve bu görüşmelerine ait şiirler söyleyebilmektedir. Buradan hareketle en-

²¹⁶ en-Nablusî, *el-Hakîkatu ve'l-Mecâz*, I, 168-180.

²¹⁷ en-Nablusî, *el-Hakîkatu ve'l-Mecâz*, I, 183-185.

Nablusî'nin ilmi birikimi ve entelektüel şahsiyeti hakkında bir fikir edinme imkânı bulmaktayız.

en-Nablusî, Seyahatlerinin yirmi dördüncü gününde Con Trablus'a ulaşmışlardır. Burada bulunan Munye Köyünde Yuşa'nın (as) makamlarını ziyaret etmişlerdir. Buranın gerçekten Yuşa'nın (as) de kabirleri olduğunu düşündüren karineleri ele almışlardır. Fakat buranın kesin bir şekilde Yuşa'nın (as) kabri olduğunu ifade etmek güçtür. Yine en-Nablusî Peygamber efendimiz'in kabirleri hariç diğer Peygamberlerin kabirlerinin yerlerinin kesin olarak belli olmadığını da bu eserinde ifade etmişlerdir. Yolculuklarının yirmi yedinci gününde Cebel-i Lubnan ve burada İmran Kızı Meryem, Şeyh İzzeddîn'in kabirlerini ve bir Mevlevi Tekkesini de ziyaret etmişlerdir²¹⁸.

en-Nablusî, seyahatlerinin otuz dördüncü gününde Kelb Nehri adı verilen bir nehre ulaşmışlardır. Bu nehrin büyük bir nehir, suyunun tatlı ve hastalıklar için şifalı olduğunu belirtmektedir. Sonra tırmanması güç bir yerde olan Hızır'ın (as) makamlarını ziyaret etmişlerdir ve daha sonra Beyrut'a ulaşmışlardır²¹⁹.

en-Nablusî seyahatinin kırk birinci gününde; Yakub'un (as) evladından ve Peygamber olduğu rivayet edilen Leymûn b. Yakub'un kabrini ve İşhim Köyü'nü ziyaret etmişlerdir. Seyahatlerinin kırk ikinci gününde yine Yakup (as) oğullarından Robin'in, Şeyh Arslan'ın kabirlerini ve Şayda'da bulunan Kethuda Camii'ni ziyaret etmişlerdir. Bu camiide kendilerini fazilet sahibi kıymetli bir topluluğun karşılamaya geldiğinden bahsetmektedir. Seyahatlerinin kırk üçüncü gününde Şeyh Kasım'ın türbesini ziyaret etmişler dua edip fatiha okumuşlardır.²²⁰ Devamında halkın geneli tarafından bilinen yüksek bir tepede Hanin b. Yakub'un medfun oldukları kabri ziyaret etmişler ve fatiha okuyup dua etmişlerdir. Âyet-i Kerimede geçen "Hananen"²²¹ kelimesinin bu hususa işaret ettiğine dair bilgilerin mevcut olduğunu ifade etmişlerdir. Deyr-i Biysîm Köyü'nde bulunan Davud'a (as) ait olduğu rivayet edilen kabri ziyaret

²¹⁸ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 194-209.

²¹⁹ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 227-228.

²²⁰ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 254-256.

²²¹ Meryem Suresi, 19/13

etmişler fatiha okuyup dua etmişlerdir. Seyahatlerinin kırk beşinci gününde Müftü Şeyh Rıdvan'a tüm ilimlere ait bir icâzet verdiklerinden bahsetmektedir.²²² Seyahatlerinin kırk altıncı günü Sayda şehrine ulaşmışlardır. Burada sigara içmekle alakalı şiirle sorulmuş bir soruya yine şiirle cevap vermişlerdir. Yolculuklarının kırk yedinci gününde Sayda'dan ayrılmışlardır ve yol üzerinde bulunan yüksek bir dağın tepesinde yine bir peygamber olduğu rivayet edilen Sariye'nin (as) kabirlerini ziyaret etmişlerdir.²²³ Ziyaretlerinin devamında Yakub'un (as) evladından ve peygamber olduğu rivayet edilen Şem'un eş-Şafa'nın yüksek bir dağda bulunan kabirlerini ziyaret etmiştir. Bu kabir ziyaretlerinde dikkatimizi çeken bir husus bu tür kabirler genellikle yüksek tepelerde bulunmasıdır.²²⁴

en-Nablusî, Yolculuklarının kırk dokuzuncu günü kolay bir yolculukla Akka'ya ulaşmışlardır. Akka Kalesinin surlarının yıkılmış ve buranın harab bir durumda olduğunu ve burada çok az ev bulunduğunu ifade etmişlerdir. Yolculuklarının ellinci günü Gınnesrîn şehrinde Salih'in (as) kabirini ziyaret etmişlerdir, başların bu kabrin heybetinden dolayı insanların başlarının eğilmiş olduğunu, çevresinde zeytin ve incir ağaçlarının olduğunu ifade etmektedirler. Herevî'nin *Ziyarât* adlı eserinde buranın Salih'in (as) makamı olduğu ve gerçekte kabrinin Yemende olduğunu belirtmiştir.²²⁵

Yolculuklarının elli birinci günü Meşhedu'n-Nebiyi Yûnus Köyü'ne ulaşmışlardır. Bu köyde Yûnus'un (as) kabirleri olması sebebiyle köye bu ismin verildiği belirtilmektedir. Yûnus'un (as) kabirlerini ziyaret etmişlerdir.²²⁶ Bu ziyaretlerini şu şekilde anlatmaktadırlar: “ *Kabrin başında durduk, Fatiha'yı, Ummul-Kitâb'ı okuduk ve kolayımıza geldiği şekilde dua ettik. Yunus'un (as) kabrinin kesin yeri hakkında tereddütler bulunmaktadır.*

²²² en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 261-263.

²²³ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 281-284.

²²⁴ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 291

²²⁵ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 295 .

²²⁶ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 299.

Yolculuklarının elli üçüncü günü İsrailoğulları'na gelen peygamberlerden olduğu belirtilen 'İrabîl Peygamber'in (as) kabirlerini ziyaret etmiştir. en-Nablusî , Seyahatlerinin devamında Nablus'u ziyaret etmişlerdir bu ziyaretlerinde büyük bir teveccüh görmüşler ve belde halkının ileri gelenleri tarafından ziyaretçi akınına uğramışlardır.²²⁷ en-Nablusî bu seyahati esnasında gittiği yerlerdeki ilmi sohbetlerine katılarak farklı ilim dallarındaki birikimini paylaşma imkânı bulmuştur. Bu ilmi sohbetlerde kendilerine değişik konularda sorular sorulmuş kendileri de bu soruları en güzel şekilde cevaplayarak ilimdeki ağırlığını ortaya koymuştur.

2.2.1. Kudüs

Yolculuğun altmışıncı gününde Kuds-i Şerifi ziyaret etmişlerdir. Kuds-i Şerif e girişlerinde aşağıdaki şiiri söylemişlerdir²²⁸ (Tavîl) :

1	دَخَلْنَا بِعَوْنِ اللَّهِ فِي حَضْرَةِ الْقُدْسِ	وَ قَدْ لَاحَتْ الْأَنْوَارُ مِنْ جَانِبِ الْقُدْسِ
2	وَ هَبَّتْ عَلَيْنَا نَسَمَةٌ مَسْدَلِيَّةٌ	تَبَّتْ شَذَا الْأَلْتَفِ مِنْ رَوْضَةِ الْأَنْسِ
3	سَفَّالَهُهُمَاتِيكَ الْجِبَالِ الَّتِي عَلَتْ	وَ فَاقَتْ عَلَى الْأَجْبَالِ فِي النَّوْعِ

- 1 *Allah'ın yardımıyla Hazreti Kudüs'e ulaştık, Kudüs tarafından nurları parlamıştı.*
- 2 *Esmişti üzerimize bir mendilden çıkmış gibi bir esinti, saçmıştı lütuf miskini ülfet bahçesinden.*
- 3 *Sulasın Allah bu yücelmiş dağları, cins ve tür olarak diğer dağlardan daha yüce olmuştur.*

en-Nablusî, yolculuğun devamında Tûr Dağı'na çıkmıştır. Tûr Dağı'nda bulunan İsa'nın (as) bir kaya üzerindeki ayak izini; Rabiati'l-Adeviyye ile Selmân-ı Fârisî ve İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin evladının kabirlerini ziyaret etmişlerdir. Yolculuğun altmış ikinci günü Kudüs'ün ileri gelenlerinden Mustafa Ağa'nın ziyafetinde bulunmuşlar akabinde Kudüs Müftüsü Şeyh Necmeddin er-Ramli ve dostu Şeyh Şemseddîn ziyaretlerine gelmiş ve dedeleri 'Abdulganî b. Nablusî'nin *Camîu's-Şağîr'i* şerhi ile babaları Şeyh el-'Allame İsmail b. en-Nablusî'ye ait bir şiir divanı hakkında

²²⁷ en-Nablusî, *el-Ḥaқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 304-306.

²²⁸ en-Nablusî, *el-Ḥaқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 322.

sohbet etmişlerdir. Yolculuğun altmış üçüncü günü Kudüs'ün haremindeki tarihi yerleri ve Deyr-i Siyon'da bulunan Davud'un (as) kabirlerini ziyaret etmiştir. en-Nablusî peygamberlere ait olan kabirlerden bahsederken gayet titiz, saygılı ve hürmetkâr ifadeler kullanmaktadır. Ziyaret ettikleri kabirlerde mutlaka fatiha suresi okuyup dualar etmektedir.²²⁹en-Nablusî eserinin bu kısımda Ka'b ve Vehb b. Munebbih'den nakille Davud'un (as) kırmızı benizli, beyaz tenli, uzun sakallı, sakalında kıvrıkcık bulunan, güzel sesli, güzel tabiatlı ve tertemiz bir kalp sahibi olarak vasfetmektedir. Bu ziyaretleri esnasında nebilerden Yusuf'un (as) annelerinin kabirlerini ziyaret etmişlerdir.²³⁰

en-Nablusî, Yolculuğun altmış dokuzuncu günü Peygamber Efendimiz'in Mevlid'i şeriflerini takip etmek üzere Mescid-i Aksa'ya gitmişlerdir. Bu mevlide insanların sınıf sınıf katılmakta olduklarını belirtmektedirler. Kölelikten azad edilenler, ahalinin ileri gelen büyükleri, ulema, mihrab ve minber önderleri, normal halktan, yöneticilerden ve kadınlardan pek çok kişinin bu mevlide iştirak ettiklerinden ve mevlidin nihayetinde de çeşitli ikramların yapıldığından bahsetmektedir. Yolculuğun yetmiş üçüncü günü 'Uzeyriye'ye ulaşmışlar burada bulunan nebilerden 'Uzeyr b. Harun'un (as) ve Musa'nın (as) kabirlerini ziyaret etmişlerdir, burada diğer tüm peygamberleri ziyaretlerinde yaşadıkları heybet, vakar, yücelik ve hürmet duygularını yaşadıklarını ifade etmektedirler.²³¹

2.2.2. Gazze

en-Nablusî, Yakut'un *Müşterek* adlı eserinden yaptığı alıntıyla Şam'ın meşhur bir beldesi olduğu ve Filistin'in küçük bir kasabası ve Peygamber Efendimiz'in dedesi Haşim b. Abdi Menâf'ın burada vefat etmesi sebebiyle Haşim'in Gazzesi olarak da bilindiğinden bahsetmektedir. Meşhur İmam Ebû Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şâfiî burada doğmuşlardır. Gazze'de Şeyh Abdurrahman el-Evzâî, Memluk Sultanı Kansu

²²⁹ en-Nablusî, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 340-348.

²³⁰ en-Nablusî, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 349-353.

²³¹ en-Nablusî, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 382-390.

Gavri'nin kabirlerini ve Peygamber Efendimiz'in (sav) dedesi Haşim'in kabrinin bulunduğu mağarayı ziyaret etmişlerdir.²³²

2.2.3. Kaside-i Burde Şarihi İbn-i Merzuk'un Kabri

Kaside-i Burde Şarihi Ebi Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Merzûk'un kabirlerini ziyaret etmişlerdir. Bu şerh çok güzel bir şerh özelliği taşımaktadır, lugat, irab, edebî bilgiler içermektedir. Bu kitabın ön sözünden alıntılar yapılmakta ve eserin özellikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır.²³³

Anlaşıldığı kadarıyla İbn-i Merzûk'un şerhinde önce mufred kelimelerin açıklaması ve bu kelimelerin sarf özelliklerinin ele alınmakta, cümlelerin anlamları üzerinde durulmaktadır. Daha sonra cümleler üzerinde tahliller yapılmakta, terkipler ele alınmakta, terkipler ve cümleler edebî sanat yönünden ele değerlendirilmekte, cümlelerin hakiki ve mecâz anlamları üzerinde durulmaktadır.

2.2.4. İmâm-ı Şafî'nin Kabri

en-Nablusî İmâm-ı Şafî'nin kabirlerini ziyaret etmişlerdir. İmâm-ı Şafî hakkında bazı ayrıntılı bilgiler verilmektedir, bu bilgiler arasında İmâm-ı Şafî yani Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs'in nesebi Abd-i Menâfda Rasulullah'ın (sav) neseb-i şerifleriyle birleşmesi şeklinde bir bilgi mevcuttur. İmâm-ı Şafî Gazze'de dünyaya gelmiş, küçük yaşta Mekke'ye gitmiş oradan Mısır'a gelmiş dört yaşında yetim kalmıştır. Mekke'de Muslim b. Halid ez-Zencî'den Fıkıh, Medine'de İmâm'ı Malik'in ders halkasına katılmış burada Muvatta'ı ezberlemiş daha sonraları Yemen, Irak ve Mısır'a gitmiş burada kitaplarını tasnif etmiştir.²³⁴

2.2.5. Cami'ul-Ezher

en-Nablusî en-Nablusî, eserinde Cami'ul-Ezher'in inşası ve geçirdiği tamiratlar hakkında bilgiler vermektedir. Ezher Camii, Kahire'de ilk inşa edilen mesciddir, İmâm Ebî Temim Ma'd el-Halife Emîre'l-Mu'minîn el-Muizz Lidînillah'ın azadlı kölesi

²³² en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 433-435.

²³³ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, II, 54.

²³⁴ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, II, 56.

Cevher el-Katib eş-Şıkillî tarafından inşa edilmiştir. Değişik hükümdarlar döneminde yenileme ve tamiratla yeni yapılar eklenmiştir. Mısır'da h. 702 yılında bir deprem olmuş bunun neticesinde Mısır'daki pek çok bina ve camilerle birlikte Ezher Cami'i de yıkılmıştır. Emirler arasında bu camilerin yeniden yapılması için taksimata gidilmiş bunun neticesinde Emir Sellâr (Emir Seyfeddîn eş-Şâlihî el-Manşûrî) Cami'ul Ezher'in yapımını üstlenmiştir. en-Nablusî Ezher Cami'indeki âlim ve müderrislerle bir toplantıya katılmış, burada kendisinden bir ders vermelerini istemişler fakat tüm ısrarlara rağmen en-Nablusî Hicaz'a gitmekte oldukları ve salih kişileri ziyarede meşgul oldukları için özür beyan etmişlerdir.²³⁵

en-Nablusî, Amr b. Âs Camii'ni ziyaret etmiş burada Ebi Bekir Binti Esmâ'nın mushafını görmüştür ve mushafın buraya geliş serüveni hakkında bilgiler vermiştir. Mısır'da bulunan Hz. Ali b. Ebu Talib'in (r.a) iki oğlu Hasan ve Hüseyin'e ait olduğu belirtilen makamları ve Celaleddin es-Suyuti'nin mezarını ziyaret etmişlerdir. Sâriye Camii'ni ziyaret etmişlerdir bu camiinin Şam camiileri tarzında büyük bir cami olduğunu belirtmektedirler. Burada bahsedilen sahâbeden Sâriye'nin (ra.) İran'ın fethi ile görevlendirilmiş bulunan ünlü komutan olduğunu ifade etmektedirler. en-Nablusî'nin anlatımına göre, Hz. Ömer (r.a) Medine'de bir cuma hutbesi sırasında: "Sâriye dağa dağa" ifadesini kullanmıştır. Bu hadiseden bir ay sonra fetih müjdesi kendilerine verilmiştir. Hz. Sâriye de bu hitabı aynı gün ve aynı saatte işittiğini ve bu sesi Hz. Ömer'in (r.a) sesine benzettiğini, bu hitap üzerine gerekli tedbiri aldıktan sonra fethin müyesser olduğunu ifade etmiştir. Ziyaretlerine ara vermeksizin devam eden en-Nablusî, bu ziyaretleri esnasında Sultan Kayıtbay Camii'ni ziyaret etmişlerdir. Burada Memlûk Sultanı Kayıtbay'ın mezarı bulunmakta ve bu mezarın başucunda bir taş ve üzerinde Peygamber Efendimiz'e ait olduğu belirtilen ayak izi bulunmaktadır.²³⁶

Sultan Kayıtbay Caih'ni ziyaretinden sonra eserinde en-Nablusî, Sultan Selim'le alakalı olarak şu hadiseden bahsetmektedirler: " *Osmanoğullarından Sultan Selim,*

²³⁵ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, II, 134-135.

²³⁶ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, II, 170-174.

Allah ondan razı olsun ve ona rahmet etsin, Mısır'a girdiğinde Kadem-i Nebiyi (sav) ziyaret etmiştir Anadolu'ya döndükten sonra bir grubu Mısır'a gönderir ve Kadem-i Şerifi, teberrüken ve bir hayır elde etmek için, Anadolu'ya getirtir. Bunun üzerine Sultan Selim rüyasında Sultan Kayıtbay'ı görmüştür. Kayıtbay Kadem-i Şerif'i Allah Rasülü'nün (sav) izni ile aldığını onu eski yerine koymasını emretmiştir. Sultan Selim uyandığında Kadem-i Şerif'i eski yerine göndermiştir. Ayrıca altınla yazılmış dört tane de sancak göndermiştir.²³⁷

2.2.6. en-Nablusî'nin Hacc Yolculuğu

en-Nablusî yolculuğunun devamında Hacc yolculuğunun safhalarını ele almakta ve yolculuk süresince uğradıkları yerlerdeki önemli kabirleri ve tarihi yerleri, ilim meclislerini, tekke ve zaviyeleri ziyaretler etmekte, katıldığı ilim meclislerinden, ilmi müzakerelerden bahsetmekte, kendisine yazılan mektuplardan ve kendisinin yazmış olduğu mektuplardan bahsetmektedir. Ayrıca geçtiği dağlar, ovalar, nehirler, çöller, vadiler gibi yerler hakkında manzum ve mensur tarzda çeşitli bilgiler vermekte ve bu tür yerlerle alakalı olarak ayetlerden örneklerle anlatımını zenginleştirmektedir.

Nablusî'nin hacc yolculuğu hakkında bilgi vermeden önce hacc yolculuğunun daha güvenli hale getirilmesi için Osmanlı Devletinin nasıl bir organizasyon kurduğu hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Osmanlı Devleti'nde merkezden uzak yerlere merkezden gönderilen emirlerin iletilmesi, haberleşmenin hızlı ve güvenli bir şekilde yapılabilmesi, habercilerin her türlü ihtiyaçlarının temini için yollar üzerinde uygun mesafelerde menziller oluşturulmuştur. Osmanlı Devletinde ulaşım teşkilatıyla menziller aynı yolları kullanmışlardır. Bu yolların güvenliğinin sağlanması için derbendler kurulmuştur.²³⁸

Osmanlı Devletin'de hac yolculuğu için Hareneyn-i Şerîfeyn'e her yıl farklı güzergahları izleyen iki önemli hac kervanı gitmekteydi. Bunlar, Şam (Suriye) ve Kahire

²³⁷ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, II, 187-193.

²³⁸ Musa Çadircı, *Posta Teşkilatı Kurulmadan Önce Osmanlı İmparatorluğunda Menzilhane ve Kiracıbaşılık, VIII. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler*, 11-15 Ekim 1976, Ankara, II, 1359.

(Mısır) hac kervanlarıydı.Hacı adayları, Şam'a kadar at, katır ve eşekle giderler, Şam'da ise develere binerlerdi. Şam'dan hareket edecek kervana çoğu zaman Şam valisi emiru'l-hacc tayin olunurdu.²³⁹

en-Nablusî'nin hac yolculuğu birinci menzil olan Birke-i Mu'azzama'dan hareketle başlamıştır. Birke hacc yolcularının su ihtiyacını karşılamak üzere inşa edilmiş olan büyük bir havuzdur. İkinci menzil Daru'l-Hamra'dır burada su yoktur, sadece yağmur suyu vardır fakat içmek için uygun değildir. Üçüncü menzil, 'Acrûd, en-Nablusî burada bulunan kaleyi ve içinde güven içinde bulduklarının gördüklerini belirtmektedirler fakat burada değil Sebhatu's-Suveys adlı bir yerde konaklamışlardır. Burada bir çadırda istirahat etme imkânı bulmuşlardır.²⁴⁰ Bir önceki menzilden öğle namazını kıldıktan sonra yola çıkmışlar ikindiden sonra dördüncü menzile (eş-Şağar) ulaşmışlardır. Burada büyük tepelerin olduğundan bahsetmektedirler, burada bir gece kalmışlardır. Sabah olunca beşinci menzile doğru yola çıkmışlar ve ikindiden önce buraya ulaşmışlardır. Kaleye girdiklerinde burada küçük bir mescit olduğunu görmüşlerdir. Burada insanların az olduğunu ve hac yolcularının su ihtiyacını karşılamak için büyük bir havuz olduğunu belirtmektedir. el-Kurrayş Mısır hacc menzillerinin altıncısıdır. Bu menzilde bazı kısımları yıkık durumda olan bir kale, harab bir su kuyusu ve su kanalları tıkalı büyük bir su havuzu vardır.Sekizinci menzil Sahili'l-Bahr'dir,burada denize yakın kuyularda tatlı su bulunmaktadır.²⁴¹

Dokuzuncu hacc menzili olan el-Haql'e öğleden önce ulaşmışlardır gittikleri yolda sağlarında deniz sollarında dağ vardır. Bu menzilde hurma ağaçları ve suyu temiz kuyular vardır, bir saat kadar istirahat ettikten sonra Zahru'l-Hımar denilen güzel bir tepeye çıkmışlardır. Onuncu hacc menzili Ummu'l-Curfeyn'e akşamdan önce ulaşmışlardır. Burada huzur içinde gecelediklerini ifade etmişlerdir.Ummu'l-Curfeyn'de cuma namazını namazını kıldıktan sonra ikindiye doğru yola çıkmışlar er-Recm denilen hacc menzillerin onbirincisine ulaşmışlardır. Burada durmayıp 'İfâl denilen yere

²³⁹ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda DerbendTeşkilatı*, İstanbul 1990, s. 70-71.

²⁴⁰ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 12-14.

²⁴¹ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 18-27.

varmışlardır, bir gece istirahat ettikten sonra yollarına devam etmişlerdir. Hacc menzillerinin on ikincisi el-Bid' denilen yerdir, sıcak bir günün ardından akşamdan hemen önce Şuayb'ın (as) mağaraları ismi verilen mağaralara ulaşmışlardır. Burada bulunan tatlı ve hoş suları olan akarsu gibi akan pınarlardan bahsetmektedir. Burada Şuayb, (as) ibadet ettiği için bu ismin verildiğini ifade etmişlerdir.²⁴²

el-Bid'de dinlendikten sonra yola çıkmışlar, öğleden önce on üçüncü menzil 'Uyûnu'l-Şaşb'a ulaşmışlardır. Burada da akarsu gibi akan pınar olduğundan bahsetmişlerdir. Hacc menzillerinin on dördüncüsü el-Muveylîh Kalesi'ne yatsıdan sonra ulaşmışlardır. Burada denize yakın ve tatlı suları olan kuyular bulunmaktadır. Bu kalenin insanlarla dolu bayındır ve şenlikli bir yer olduğunu ifade etmektedirler. Burada da kendilerine bir çadır tahsis edilmiştir.²⁴³

Hacc menzillerini anlatmaya devam eden en-Nablusî Zuba adı verilen yerin, Mısır hacc menzillerinin on beşincisi olduğunu belirtmişlerdir ve buranın engebeli bir yer olmakla beraber, içimi hoş suları olan kuyularının var olduğunu ifade etmişlerdir. en-Nablusi, On altıncı menzil olan, Ezlem kalesinin yakınında bulunan vadiye güneş batarken ulaşmış ve geceyi burada geçirmişlerdir. Buraya varmadan hemen önce Şaban ayının hilalini gördüklerini kayda geçmişlerdir. Ertesi gün sabah namazını kılıp Ezlem Kalesi'ne doğru yola çıkmışlardır, buraya ulaştıklarında buranın mamur olmadığını ve buradaki kuyuların sularının tuzlu olduğunu görmüşlerdir. Seyahatlerinin iki yüz sekizinci gününde on yedinci menzil olan İştâbl-ı 'Anter'e ulaşmışlardır, burası geniş bir sahradır. en-Nablusî burada suyu tatlı ve temiz olan beş su kuyusu olduğunu ve hacc zamanı büyük bir berekt eseri burada su birikmekte olduğunu ifade etmişlerdir. Yolculuklarının devamında dağların arasında mamur bir yer olan on sekizinci menzil el-Vech Kalesi'ne ulaşmışlardır. Şaban ayının dördüncü günü on dokuzuncu menzil olan Ekreh Vadisi'ne ve Ekreh Suyu'na ulaşmışlardır. Buraya ulaştıklarında bir grup insanın

²⁴² en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 31-34.

²⁴³ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 35-37.

su çıkarmak için kuyu kazdıklarını görürler. Bir süre sonra tatlı su çıkar bu sudan içerler ve öğle namazını kılıp yola çıkarlar.²⁴⁴

Yolculuklarının devamında yirminci menzil Muteynetu'l-'Icl', yirmi birinci menzil Ciml', yirmi ikinci menzil en-Nabt, ve yirmi üçüncü menzil el-Hadrâ'ya ulaşmışlardır. Geceyi el-Hadrâ'da geçirmişler ve sabah yola çıkmışlardır. Bu esnada azıkları bitmiş, yanlarında ne yiyecek bir tek lokma ne de içecek bir yudum su kalmıştır. Bunun üzerine tevekkülü şiar edinerek yollarına devam etmişlerdir.²⁴⁵

Uzaktan en-Nebah denilen yeri görürler buranın ahalsinin cömert ve zengin olduklarını hissetmişlerdir. Buraya ulaştıklarında bir çadıra yaklaşıp selam verirler. Burada bir kadınla karşılaşrlar, bu kadın onlara yer gösterir kahve ikram eder, ekmek pişirir. Kesmeleri için de bir koyun getirir, koyunu keserler kadın da onlar için pişirir. Anlatımına şu şekilde devam etmektedir: *“Bize gönderilmiş bir iyilik olarak bizlere pişirdiği etle beraber ekmek ve tatlı bir karpuz ikram etti, bizler ikindi namazını cemaatle kıldık ve kalan pişmiş eti de azık olarak yanımıza alarak yola çıktık.”* Burada vâfir vezninde bir şiir söylemişlerdir ve bu şiirlerinde bu olayı Hacc ibadetlerinin kabulüne bir işaret olarak değerlendirmişlerdir. Seyahatlerinin iki yüz onaltıncı gününde Huneyn'e ulaşmışlardır. Hac yolculuğun devamında Yenbu'î'l-Bahre ulaşırlar ve denizin kenarındaki kaleyi girerler. Burada daha önceden sözleştikleri üzere Şeyh Zeynelabidin el-Bekrî'ye bir mektup yazmışlardır. Buradan hareketle yolculuklarının iki yüz on sekizinci günü yirmi dördüncü menzil olan Yenbu'î'n-Nahl'e ulaşırlar. Buradan itibaren Mekke istikametine yedi menzilin kaldığını belirtmişlerdir bunlar; Bedr Menzili, Menzilu'l-Qa', Râbiğ Menzili, Qadîr Menzili, 'Asfan Menzili, Vâdî Fatıma Menzili ve Medine-i Munevere.²⁴⁶

Yenbu'î'n-Nahl'de hurma bahçelerinin arasında atına binerek biraz gezmiştir bu esnada Hicaz Şerifi Sa'd b. Zeyd'in otağını görürler ve bu büyük çadıra girerler

²⁴⁴ en-Nablusi, *el-Ha^qı^qatu ve'l-Mecâz*, III, 40-47.

²⁴⁵ en-Nablusi, *el-Ha^qı^qatu ve'l-Mecâz*, III, 51-54.

²⁴⁶ en-Nablusi, *el-Ha^qı^qatu ve'l-Mecâz*, III, 55-60.

burada ihtiram ve kabul görür Şerif ile yaşadıkları asrın meseleleri hakkında istişarede bulunmuştur. Şerif kendilerine büyük bir çadır tahsis ettirmiştir. en-Nablusî Hıcaz Şerifinden kendilerini Medine'ye göndermelerini talep etmiş, fakat Şerif, kabileler arasındaki savaştan dolayı yolun güvenli olmadığı için bu talebi karşılayamamıştır. Bu tür mâniyalardan dolayı müellefimizin Medine-i Munevvere'ye ulaşmaları seyahatlerinin iki yüz otuz sekizinci günü mümkün olmuştur. Yenbu'î'n-Nahl'den Medine-i Munevvere'ye ulaşmaları on dokuz günü bulmuştur.²⁴⁷

2.2.7. Medine-i Munevvere

en-Nablusî Medine-i Munevvere'ye girişlerinde Peygamber Efendimiz'e, çokça şalatu selamda bulunmuşlardır. Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Fatımatu'z-Zehra ve diğer tüm aile efradı ve tüm ashab-ı kiramı selamladıklarını akabinde fatiha okuyup tazarru ve niyazda bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu esnada son derece yoğun huşu ve heybet duygularını yaşadıklarını ayrıca Nebi'nin (sav) mihrabının yakınlarında imamla birlikte sabah namazı ikame ettiklerini ifade etmişlerdir.²⁴⁸

en-Nablusî Harem-i Şerif'te görevli imam ve hatiblerle alakalı olarak farklı bir uygulamadan bahsetmişlerdir Bu uygulama dikkatimizi çektiği için bunu burada aktarmayı uygun gördük. Harem-i Şerif'te görevli olarak Hanefî ve Şafî mezhebinden on beş imam; on ikisi Hanefî, sekiz Şafî, bir Mâliki olmak üzere toplam yirmi bir hatip bulunmaktadır. İmamlar sırayla namaz kıldırılmaktadırlar. Her gün bir Hanefî ve bir Şafî imam görev yapmakta, ilk olarak Şafî imam namaz kıldırılmakta sonra Hanefî imam namaz kıldırılmakta, akşam namazında ise Hanefî mezhebine göre akşamın tehirinde kerahet bulunması nedeniyle Hanefî imam önce namaz kıldırılmaktadır. Ravza-i Şerifte bulunan Nebi'nin (sav) mihrabında bir gün Hanefî imam namaz kılmakta bir gün Şafî imam namaz kılmaktadır".²⁴⁹ Böyle bir uygulama günümüz şartlarında anlamsız

²⁴⁷ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 63.

²⁴⁸ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 93-94.

²⁴⁹ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 120.

görünmekle birlikte o zamanın şartlarında böyle bir uygulamaya gidilmesini bir zenginlik olarak görmek herhalde daha isabetli olacaktır.

Harem-i Şerifte görevli hatib Cuma günü Hucre-i Şerif yönüne dönerek yüksek sesle aşağıda verilmiş olan âyet-i kerimeleri tilavet ederler.²⁵⁰

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَّحِيمٌ

“Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir”.²⁵¹

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ

“Onlar için Rableri katında diledikleri her şey vardır”.²⁵²

وَقَالَ لَهُمْ خِرْنَفْتُهُمَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ

“Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi, ebedî kalmak üzere buraya girin”.²⁵³ Burada cennet bekçilerinin salih kullara hitapları verilmektedir.

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ﴿1﴾ لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿2﴾ وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيمًا

“Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik. Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın. Sana olan nimetini tamamlasın, seni doğru yola iletsin ve Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin.”²⁵⁴

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

“(Ey Muhammed) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”²⁵⁵

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿180﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿181﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿182﴾

²⁵⁰ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 120.

²⁵¹ Tevbe Suresi, 9/128, en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 120.

²⁵² Zumer Suresi, 39/34

²⁵³ Zumer Suresi, 39/73

²⁵⁴ Fetih Suresi, 48/1-3

²⁵⁵ Enbiya Suresi, 21/107

“*Senin Rabbin; kudret ve şeref sahibi olan Rab, onların nitelendirdiği şeylerden uzaktır, yücedir. Peygamberlere selâm olsun. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur*”²⁵⁶

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

“*Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin*”²⁵⁷

en-Nablusî Medine-i Munevvere’de Ravḍa-i Şerife, Baki‘ Türbesi, Peygamber Efendimiz’in hatıralarının olduğu mekânlar, Rûme kuyusu, ve Mescid-i Nebi’yi ziyaret etmişlerdir. Buralarla ilgili olarak incelediğimiz eserini ayrıntılı bilgilerle donatmıştır. Sahâbelerin, ulemanın, tasavvuf erbabının büyükleri ile ilgili olarak mersiyeler kaleme almışlardır. Geçtikleri yerlerde ilim meclislerine katılarak bu ilim meclislerini renk katmışlardır. Yolculuğunu gün gün belirterek arap edebiyatına ayrıntılarla dolu bir seyahatname eseri kazandırmışlardır.

2.2.8. Uhud Şehitliği

Uhud, Medine-i Munevvere’nin kuzeyinde bulunmaktadır, tek oluşu sebebiyle bu ismi almıştır, “ehad” kelimesinden türetilmiştir Uhud Şehitliğinde Peygamber Efendimiz’in amcaları Hamza’ın (ra.) ve diğer sahâbelerin mezarları ziyaret etmişlerdir. Burada; Hamza b. Abdu’l-Muttalib, Abdullah b. Cahş, Mus’ab b. Umeyr, benî Selemeden Sehl b. Kays, Seleme, Amr b. Cemûh, Abdullah b. Amr, Sa’d b. Reb’î, Nu’mân b. Mâlik ve Abdullah b. el-Hashas’ın kabirleri bulunmaktadır.

2.2.9. Mescid-i Kibleteyn

Peygamber Efendimiz namaz kılarken kıblenin Mescid-i Aksa’dan Kabe-i Muazzama’ya tahvil edildiği mescid burasıdır.²⁵⁸

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

²⁵⁶ Sâffât Suresi, 37/180-182

²⁵⁷ Ahzâb Suresi, 33/56

²⁵⁸ en-Nablusî, *el-Haḳîkatu ve’l-Mecâz*, III, 232.

Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu görüyoruz. Elbette seni, hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz. Yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir.²⁵⁹

İbn Ömer'den (ra.) rivayete göre, şöyle demiştir: Kuba'da, Müslümanlar sabah namazını kılarlarken birisi gelip: "Rasûlullah'a (sav) bu gece bir ayet nazil oldu ve Kâbe'ye dönmesi emredildi" dedi. O anda yüzleri Şam'a doğru dönük olan cemaat hemen Kâbe'ye yöneldiler."²⁶⁰

2.2.10. Mekke-i Mukerreme

en-Nablusî Mekke-i Şerif'e seyahatlerinin üç yüz otuzuncu gününde vasil olmuşlardır Mekke-i Şerif'e girişlerini şu şekilde anlatmaktadırlar: *"Bineğimize bindik ve Mekke-i Muşerrefe cihetine gittik haccedenlerin hepsinden önce Mekke-i Muşerrefe'ye girdik. Bu sırada biz 'Umre ihramıyla temettu' haccı yapıyorduk bu şekilde o yolları aştık. Böylece Harem-i Şerif'e girdik, şer'i hükme göre Kâbe'yi tavaf ettik, sa'y yapıp umreyi tamamladık ve başımızı tıraş ettirmek ve ihramdan çıkmak için indik, hacılar ise ancak güneş doğduktan sonra Mekke-i Muşerrefe'ye girebildiler."*²⁶¹

2.2.11. Beytu'l Haram ve Geçirdiği Tamiratlar

Kelimesi diğer anlamları yanında nâm, şöhret, şeref anlamlarına da gelmektedir. Bu mubarek yapıya Kâbe isminin verilmesi yüceliği ve üstünlüğü sebebiyledir. Burası Allah katında ve tüm zamanların tevhit akidesini yaşayan toplumlarda daima şerefli ve yüce bir mekân olma özelliğini hep korumuştur ve kıyamete kadar da bu özelliğini taşımaya devam edecektir. Kâbe'i Muazzama'nın ibadet için inşa edilen ilk yapı olduğu konusunda âlimler arasında ihtilaf bulunmamaktadır²⁶².

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ

²⁵⁹ Bakara Suresi, 2/144.

²⁶⁰ Sahih-i Muslim, Mesacid 2, 815, Sahih-i Buhari, Kitâbu's-Salât, Kible 391; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, es-Sunen, thk. Huseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Daru'l-Muğnî, el-Memleketu'l-'Arabîyyetu's-Su'ûdiyye, 2000.Salat. 30.

²⁶¹ en-Nablusi, *el-Ĥaĥîkatu ve'l-Mecâz*, III 308.

²⁶² en-Nablusi, *el-Ĥaĥîkatu ve'l-Mecâz*, III, 312.

“Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke’de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe’dir.²⁶³

en-Nablusî *el-Ahkamu’s-Sultanîye*’den nakille Nuh Tufanı’ndan sonra Kâbe’yi İbrahim’in (as) yeniden inşa ettiğini ifade etmektedir.²⁶⁴

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

“Hani İbrahim, İsmail ile birlikte evin (Kâbe’nin) temellerini yükseltiyor, “Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin” diyorlardı.”²⁶⁵

Kâbe’nin Hz. İbrâhim’den sonra kaç defa yeniden yapıldığı hususu da ihtilâflıdır; genelde benimsenen görüş Amâlîka, Cürhüm ve daha sonra Hz. Muhammed’in dedelerinden Kusay b. Kilâb tarafından olmak üzere üç defa inşa edildiği şeklindedir. Kusay, o güne kadar damı bulunmayan Kâbe’nin üzerini hurma dallarıyla örtmüştür.²⁶⁶ Peygamber Efendimiz (sav) yirmi beş yaşlarında iken Kâbe yeniden kapsamlı bir tamirat görmüştür. Bu tamiratlar incelediğimiz eserde ele alınmaktadır. Kutbu’l-Mekki’nin *Şifâu’l-Ğarâm bi Ahbâri’l-Beledi’l-Harâm*’ından yapılan alıntıya göre Kâbe on kez yeniden inşa edilmiştir. İncelenmekte olan bu eserin ilerleyen bölümlerinde Kâbe-i Muazzamaya ilk örtüyü örten kişi ve Mescid-i Haram’ın genişletilmesi, Dâru’n-Nedve, Mekke’nin fethi, Mekke’nin çevresindeki dağlar, Harem-i Şerif, Mescid-i Haram’ın minareleri, Zemzem, Arafat, Muzdelife, Peygamber Efendimiz’in doğduğu yer konularında ayrıntılı bilgilere yer verilmektedir.²⁶⁷

²⁶³ Âl-i İmrân Suresi, 3/96.

²⁶⁴ en-Nablusî, *el-Haқиқatu ve’l-Mecâz*, III, 314.

²⁶⁵ Bakara Suresi, 2/127.

²⁶⁶ Ebu I-Velid Muhammed el-Ezraki, *Ahbâru Mekke ve mâ Cae fihâ mine’l-Âşâr*, thk. Reşîd eş-Şalîh Melhas, Dâru’l-Endelus, 1983, I. 80-106.

²⁶⁷ en-Nablusî, *el-Haқиқatu ve’l-Mecâz*, III, 314.

3. Eserin Dil ve Üslubu

İçelenmiş olan *el-Haķîķatu ve'l-Mecâz fî Rihleti Bilâdi's-Şam ve MıŖr ve'l-Hicâz* adlı eser bir seyahat kitabıdır. en-Nablusî, Yolculuk müddetince uğradıkları yerlerle alakalı olarak açıklamalar yapmakta kelimelerin doğru anlaşılması için ayrıntılı bilgilere yer vermektedir. Kelimelerin doğru okunup doğru anlaşılabilmesi için hareketlerini harf harf belirtmekte ve lügata dair açıklamalar yapmaktadır. Yolculuğa dair konuları çok sade, açık ve anlaşılır bir dille okuyucuya aktarmakta ve samimi bir dil kullanmaktadır.

3.1. Eserin Nesir Özellikleri

en-Nablusî eserinde nesri ve nazmı iç içe kullanmıştır. en-Nablusî eserinde hem nesir hem de nazım türünü kullanmak suretiyle yolculuğun geçtiği yerlerin tarihi ve coğrafi özellikleri su ve tabiat güzellikleri ile ilgili bilgilere yer vermektedir. En-Nablusî Nesirde samimi, sade ve kolay anlaşılır bir dil ve üslup kullanmıştır. Yolculuk müddetince uğranılan mekânların tarihi ve coğrafi özellikleri su ve tabiat güzellikleri hakkında bilgilere yer verilmektedir.

Eserinde zaman zaman âyet-i kerimelerin tefsirine dair konulara girmekte varsa aynı konu ile alakalı hadîs-i şeriflere de yer vermekte ve bu hususta açıklamalar yapmaktadır. Yeri geldiğinde fıkha dair konulara yer vermekte yeri geldiğinde tasavvufa dair konulara yer vermektedir. Kitabında ilmi hususlar, gündelik konular, tarihî bilgiler, kalamî konular, tabiat ve çevreye dair hususlar, icâzetnâmeler, tarikatlar ve icâzetlerine kadar birçok konuya temas etmektedir.

3.2. Şiirlerinde Kullandığı Edebi Sanat Örnekleri

el-Haķîķatu ve'l-Mecâz fî Rihleti Bilâdi's-Şam ve MıŖr.ve'l-Hicâz adlı eser Osmanlı döneminde yazılmış bir eser olması hasebiyle Şiirlerinde kullanılan dil, üslup, biçim, ve konular bakımından Osmanlı dönemi Arap edebiyatı özelliklerini taşımaktadır.

en-Nablusî şiiirlerinde tasavvûfî konulara hususi bir yer vermekte, tasavvufa dair konuları sembolizm taşıyan ifadelerle veciz bir şekilde dile getirmektedir. Şiiirlerinde dini terimleri de ustaca kullanmaktadır. Şiiirleri şekil açısından genellikle kaside tarzındadır, bunun yanında birkaç beyitten meydana gelen kısa şiiirlere de yer vermiştir. Şiiirlerinde aruzun hemen her veznini kullanmış olduğu görülmektedir. Şiiirleri kullandığı dil ve üslup özellikleri nedeniyle genellikle kolayca anlaşılabilir. Aynı zamanda kitabında başka şairlerin de şiiirlerine yer vermekte ve kitabının şiiir bakımından kıymetli bir eser olmasını sağlamaktadır. en-Nablusî şiiirdeki ustalığını kitabında kendine ait şiiirlere yer vererek göstermektedir. Eser bu yönleriyle kıymetli biredebiyat kitabı özelliği taşımaktadır. Şiiirlerinde ele aldığı konuları nesirde olduğu gibi çok farklı konuları kapsamaktadır.

Bu kısımda en-Nablusî'nin şiiirlerinin edebi yönünün daha iyi anlaşılabilmesi için şiiirinde kullanmış oldukları edebî sanatlarla ilgi olarak bazı şiiir beyitleri örnek olarak verilecek vebu beyitlerde geçen edebî sanatlar hakkında çok kısa bilgiler verilecektir.

وَ تَرَى الْحُجْرَةَ الشَّرِيفَةَ تَزْهُو بِالَّذِي قَدْ حَوَتْهُ ذَاتَ إِبْتِسَامٍ

O şerefli odayı övünür gibi bir gülümseme kuşatmış görürsün.

وَ رَعَى ثُرْبَةً هِيَ مِسْكٌ أَوْ زُهُورُ الرِّيَاضِ فِي الْأَكْمَامِ²⁶⁸

Bakındı ki, oracıkta türbe sanki misk yahut Riyad çiçekleri kollarında.

Yukarıda birinci beyitte hücre-i saâdetle alakalı olarak edebî bir sanata yer verilmiştir. Hücre-i saâdete insana ait olan gülümseme özelliği, ikinci beyitte Peygamber efendimizin kabri şeriflerinin bulunduğu yerle alakalı olarak burada verilmiş olan şiiirde oraya insana ait özelliklerin mekana verilmiş olduğu görülmektedir. Kollar arasında çiçekleri olduğu ifade edilmiştir. Bu örneklerde görüldüğü üzere Mecâz sanatları içerisinde yer alan istiâresanatı kullanılmıştır. Yukarıda görüldüğü üzere hakikat ve mecazla alakalı güzel örneklere yer verilmiştir. Hakikat (el-Haқиқа), kelimelerin esas

²⁶⁸ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 94.

konulduğu manada kullanılmasını ifâde etmektedir. Kelimelerin esas konulduğu manalar dışında kullanılmasına ise mecâz denilmektedir.²⁶⁹

Mecaz-ı Lugavî, hakikî mânâyıkasdetmeye engel olan bir işaret nedeniyle kelimenin asıl anlamı haricinde bir anlamda kullanılmasıdır.²⁷⁰ İsti'âre, sözlükte bir şeyi kaldırmak ve onu bir yerden alıp başka bir yere koymak veya bir şeyden faydalanmak üzere onu birisinden ödünç olarak istemektir.²⁷¹

Bir beyân terimi olarak isti'âre, kısaca hakiki mânâyı bırakıp bir karine nedeniyle mecâzi mânâyı kullanmaktır.²⁷² Yukarıda verilmiş olan beyitte Hücre-i Saâdete insana ait olan gülümseme özelliği verilmiştir. Burada isti'âre sanatı kullanılmıştır.

يَظَلُّ بِهَا صَدْرُ الْقَرَفَةِ مَشْرِقًا 1
كَمَا تُشْرِقُ الْغَيْطَانُ بِالْحَلَلِ الْخَضِرِ
فُجُورٌ زَهَتْ عِزًّا وَ مَجْدًا وَ رُونَقًا 2
وَ أَسْرَارُهَا جَلَّتْ عَنِ الْعَدُوِّ الْحَصْرِ
لَقَدْ وَدَّتْ الْأَمْصَارُ لَوْ جُمِعَتْ لَهَا 3
وَ مَا فَازَ بِالْأَسْرَارِ مِنْهَا سَوَى

1 *Kabristanın sinesi güneşlenmeye devam eder nasıl ki tarlalar yeşil kıyafetleriyle güneşlenir.*

2 *İzzet, şeref ve göz alıcı güzellikle övünen kabirler; düşmanın engellemesine rağmen sırları tecelli etti.*

3 *Şehirler sevmiştir, bir şehir hariç onun için toplansalar sırlarına ulaşamazlar.*

Yukarıdaki beyitlerde geçmekte olan, Kabristan, tarlalar ve kabirlere insana ait güneşlenme ve övünme fiilleri izafe edilmiştir, burada mecaz sanatı görülmektedir. Şehirlere insanlara ait fiiller izafe edilerek şehir ahalisi kastedilmiştir ve burada Mecaz-ı Mursel sanatı görülmektedir.

Mecaz-ı Mursel, benzerlik dışında başka bir bağlantı kurulmak suretiyle kelimenin asıl anlamı dışında kullanılmasına mani bir karine sebebiyle kelimenin mecazi

²⁶⁹ Abdul'-Kâhir el-Curcâni, Esraru'l-Belâga, thk. Mahmud Muhammed Şâkir, I.b. Matbaatu'l-Medenî, Kahire, 1991, s. 350

²⁷⁰ Abdulazîz 'Atîk, *İlmu'l-Beyân*, Dâru'n-Nehdâti'l-'Arabiyye, Beyrut, 1985, s.143

²⁷¹ Mecduddîn Muhammed b. Yakûb Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muḥîṭ*, Mektebetu Taḥkîku't-Turaş fî Muesseseti'r-Risale, Beyrut, 1987, s, 573

²⁷² Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muḥîṭ*, s. 573.

²⁷³ en-Nablusi, *el-Ḥaḳîḳatu ve'l-Mecâz*, II, 64.

anlamda kullanılmasıdır. Bu tür mecazın benzetme dışında kullanılması da mümkün olduğundan mecaz türü mürsel olarak isimlendirilmiştir.²⁷⁴

1 بِهِ الْبَقِيعُ تَسَامَى فِي الْمَدِينَةِ إِذْ عَلَيْهِ رَوْثُ نَبْتٍ فِيهِ رِيَانِ
2 وَالنَّخْلُ قَامَ صُفُوفاً فِي جَوَانِبِهِ بَعْضُهُ رَاكِعٌ لِلِاجْتِنَا دَانِي
4 أَجْيَادُهُ فَذْ تَجَلَّتْ وَ هِيَ مَائِلَةٌ مِنْ ثَمَرَةٍ بِقِلَادَاتٍ وَتِيحَانِ

1 O bahçeyle Cennetu'l-Baki' Medine ile yarışmaya çalışıyor zira üzerinde suya kanmış bitkilerin parlaklığı var.

2 Her tarafından saf saf ayağa kalkmış hurmalar, bazısı rükuya eğilmiş hasat için.

3 Boyunları ortaya çıkmıştır ki, meyvelerden gerdan ve taçları nedeniyle eğilmiştir.

Yukarı verilmiş olan birinci beyitte insana ait olan yarışma fiili mekanlara izafe edilmiştir. İkinci beyitte hurma ağaçları (müşebbeh) insana (müşebbehbih) benzetilmiş fakat kendisine benzetilene zikretmemiştir. Burada İstiâre-i Mekniyye kullanılmıştır. İstiâre-i Mekniyye, Müşebbeh bihin zikredilmediği fakat müşebbeh bihe ait bir özelliğin müşebbehe benzetme yoluyla verilmesidir.²⁷⁵ Dördüncü beyitte ağaçlar insana benzetilmekte meyveler ise taçlara ve gerdanları süsleyen kıymetle taşlara benzetilmiştir.

1 وَ مَا هِيَ إِلَّا الْقَلْبُ مِنْ جِسْمِ كَوْنِنَا لَهَا مُضَعَّطَةٌ مَنْقُوطَةٌ بِسَوَادِ
2 هِيَ الْحَجَرُ الْمَعْرُوفُ بِالْعَهْدِ سَابِقًا تَضَمَّنَ مَا يَنْوِيهِ كُلُّ فُعَادِ

1 Nasıl ki insanda siyah noktaları olan bir çiğnem et vardır, O da kâinat bedeninin kalbidir,

2 O daha önceden bilinen her gönlün görmeyi arzuladığı Haceru'l-Esveddir.

²⁷⁴ Abdulazîz 'Atîk, 'İlmu'l-Me'ânî, el-Beyân, el-Bedî', Dâru'n-Nehdâti'l-'Arabiyye, Beyrut, 1985, s. 337

²⁷⁵ 'Atîk, 'İlmu'l-Beyân, s. 176.

Üçüncü beyitte kainat, insana; Kâbe, kalbe ve Hacer'ul-Esved de kalpteki siyah noktalara benzetilmiştir. Burada teşbih sanatı başarılı bir şekilde kullanılmış bununla da anlam muhatabın zihnine nakşedilmektedir.

Teşbih, bir Beyân terimi olarak belirli bir amaç için aralarındaki ortak bir özellikten dolayı bir şeyi başka bir şeye bir veya daha fazla vasıfta benzetmektir.²⁷⁶

Burada verilmiş olan şiir örneklerinde Nablusî'nin şiir sahasında ne kadar kudretli bir yeri olduğu ve şiirlerinde kullanmış olduğu edebi sanatlardaki üstünlüğü görülmektedir. en-Nablusî, Şiirlerinde edebi sanatları çok isabetli bir şekilde kullanmakta ve şiirinde ifadeleri yerli yerinde kullanmaktadır. Şiirinde anlaşılması zor bir dil ve üslup yerine kolay anlaşılır duru bir Arapça kullanmaktadır. en-Nablusî'in şiirlerinde Arap diline hâkimiyeti, teşbih ve temsillerdeki ustalığı hemen göze çarpmaktadır. en-Nablusî sadece incelenmiş olan bu eserinde kendine ait dört yüz otuz iki şiire yer vermiştir. Bunun haricinde on kadar da şiir divanı sahibidir. en-Nablusî'nin şiirle alakalı bu kadar eser telif etmiş olmasına karşın şiirleri, şiir divanları ve diğer ilim dallarıyla alakalı eserleri üzerinde çok az çalışma olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların daha fazla yapılması hazine değerinde eserlerin tanıtılmasına hizmet edecektir.

4.Eserde Yer Alan Metin Örnekleri

Eser seyahatname türünün en güzel örneklerinden biridir. Seyahatinin her aşaması tek tek ve gün gün kayıt altına alınmıştır. en-Nablusî seyahatlerinde tasavvufî yönü ağırlıklı bir metod izlemektedir. Peygamber, sahâbe ve evliya kabirlerini ziyaret edip bereket elde etmeyi ve henüz hayatta olan İslam âlimleri ile ilim meclislerinde ilmi sohbetler yaparak kendini ilim ve tasavuf bakımından geliştirmeyi hedeflemiştir. en-Nablusî eserinin başlangıç kısmında eserini *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz ff Rihleti Bilâdi'sh-Şâm ve Mısr ve'l-Hicâz* olarak isimlendirdiğini ifade etmektedir.²⁷⁷

²⁷⁶ 'Atık, 'İlmu'l-Beyân, s. 62-64

²⁷⁷ Alaaddin, *Abdulğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri*,s. 40

Eser üç bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümü Şam yolculuğu, tarihi öneme haiz yerler, ilim meclisleri ve bölgenin güzelliklerini nakletmeye tahsis etmiştir, ikinci bölümde Mısır yolculuğu, tarihi öneme haiz yerler, ilim meclisleri ve bölgenin görülmeye değer güzelliklerini nakletmeye tahsis etmiştir. Üçüncü bölümü de Hicaz bölgesi yolculuğu, tarihi öneme haiz yerler, ilim meclisleri hac ibadeti ve bölgenin mukaddes yerleri hakkında bilgi vermeye tahsis etmiştir²⁷⁸.

Abdulganî en-Nablusî “*el-Haқиқatu ve'l-Mecâz fi Riҳleti Bilâdi's-Şâm ve Mısr ve'l-Hicâz*” adlı eserinde en önemli seyahatini ele almaktadır. Yaklaşık dört yüz gün süren bu seyahatte deve ve at sırtında yaklaşık beş bin kilometre yol katetmiştir. Üç aydan fazla Suriye ve Filisten’de, üç ay kadar Mısır’da bulunmuş; iki aydan fazla kısmında Medine’de kalarak haccını ifa etmek üzere Hicaz’da altı ay geçirmiştir. Abdulganî en-Nablusî’ye bu yolculuğunda oğlu İsmail, müridi Muhammed b. İbrahim ed-Dakdakî, biri uşak diğeri kılavuz olarak iki bedevi ve dört kişi eşlik etmiştir. Binek olarak iki atları ve altı develeri vardır. Bu yolculuğa aralarındaki bir anlaşma gereği parasız ve pulsuz çıkmışlardır. Bu yolculuklarında bir iki yer hariç geçtikleri her yerde çok büyük bir misafirperverlik görmüşlerdir.²⁷⁹

4.1. Eserde Geçen Âyet-i Kerîme Örnekleri

en-Nablusî seyahatnamesinde ele almış olduğu konularla ilgili âyet-i kerimelere de yer vermiştir. Bu bağlamda en-Nablusî, eserinin mukaddime kısmında çıkacağı seyahatin ve önemine işaret etmek ve bu seyahatten bir amacının da ibret almak olduğunu ifade etmek üzere bu hususla ilgili âyet-i kerimeleri eserine almıştır.

قَدْ خَلَّتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ / هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى
وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ

²⁷⁸ en-Nablusî, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 40

²⁷⁹ en-Nablusî, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 42.

“Sizden önce nice (milletler hakkında) İlâhî kanunlar gelip geçmiştir. Onun için, yeryüzünde gezin dolaşın da (Allah'ın âyetlerini) yalan sayanların akıbeti ne olmuş, bir görün.”²⁸⁰

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ

“De ki: Yeryüzünde dolaşın, sonra (peygamberleri) yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bakın.”²⁸¹

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ ذَلِك عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ / قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Görmüyorlar mı Allah mahlûkatı nasıl yaratmış, sonra yeniden yaratacaktır bu Allah’a kolaydır. De ki yeryüzünde dolaşın da görün Allah nasıl yaratmış bir bakın, sonra ahireti yeni bir yaratışla yaratacaktır elbette. Allah her şeye gücü yetendir.”²⁸²

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

“Yeryüzünde yürümüyorlar mı? Kendilerinden öncekilerin sonlarının ne olduğunu bir görseler ya...”²⁸³

هُوَ الَّذِي يُسِيرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ

“Sizi karada ve denizde gezdiren O’dur.”²⁸⁴

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا

“And olsun ki, biz insanoğullarını şerefli kıldık, onların karada ve denizde gezmesini sağladık, onları temiz şeylerle rızıklandırdık, yarattıklarımızın pek çoğundan üstün kıldık.”²⁸⁵

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ

²⁸⁰ Âli İmran Suresi, 3/137-138, en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve 'l-Mecâz*, I, 35.

²⁸¹ En‘âm Suresi, 6/11, en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve 'l-Mecâz*, I, 35.

²⁸² Ankebut Suresi, 29/19-20, en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve 'l-Mecâz*, I, 35.

²⁸³ Rûm Suresi, 30/9, Fâtır Suresi, 35/44, en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve 'l-Mecâz*, I, 35.

²⁸⁴ Yûnus Suresi, 10/22, en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve 'l-Mecâz*, I, 35.

²⁸⁵ İsra Suresi, 17/70, en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve 'l-Mecâz*, I, 36.

“De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri öğüt alırlar.”²⁸⁶ en-Nablusî bu âyet-i kerimeyi iyi, hoş ve güzel ilimle bu özellikleri taşımayan ilim şeklinde bir ayırıma gitmeksizin genel anlamda ilmin öneminden bahsettiği bir yerde ve kaleme almış olduğu bir icâzetnâmede ele almaktadır.²⁸⁷

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ

“And olsun ki, içinizden size, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, inananlara şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir.”²⁸⁸ Bu iki âyet-i kerimeyi en-Nablusî mevlid-i şerifi ele aldığı bir yerde eserine almıştır. Aşağıda verilmiş olan âyet-i kerimeyi de aynı konu ile alakalı olarak eserine almıştır.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

“Biz seni ancak ‘âlemlere rahmet olarak gönderdik.”²⁸⁹

4.2. Eserde Geçen Hadîs-i Şerif Örnekleri

en-Nablusi yolculuğuna başlarken sefer ve yolculukla alakalı olarak aşağıdaki Hadîs-i şerifi örnek olarak vermiştir.²⁹⁰

عن أبي هريرة؛ أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: السفر قطعة من العذاب. يمنع أحدكم نومه وطعامه وشرابه. فإذا قضى أحدكم نهمته من وجهه، فليعجل إلى أهله؟

“Ebû Hureyre’den rivâyetle; Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur: Yolculuk azabdan bir parçadır. Sizden birinize uykusuna, yemesine ve içmesine mâni olur. Biriniz ihtiyacını giderince hemen evine dönsün”²⁹¹

وعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ، وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ، إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ، وَغَشِيَتْهُمْ الرَّحْمَةُ، وَحَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ²⁹²

²⁸⁶ Zumer Suresi, 39/9.

²⁸⁷ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 264.

²⁸⁸ Tevbe Suresi, 9/128.

²⁸⁹ Enbiya Suresi, 21/107.

²⁹⁰ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 36.

²⁹¹ Sahih-i Muslim, İmâret, 1927, Sahihi'l-Buharî, Hacc, 496.

en-Nablusi, Mescid-i Kibleteyn-i ziyâretlerinde kiblenin Mescid-i Aksâ'dan Kâbe-i Muazzamaya tahvili ile ilgili olarak bilgi verirken aşağıdaki Hadis-i şerife yer vermiştir.²⁹³

بينما الناس بقباءٍ في صلاة الصبح ، جاءهم آتٍ ، فقال : إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَدْ أَنْزَلَ عَلَيْهِ اللَّيْلَةَ قَرَأْنًا ، وَقَدْ أَمَرَ أَنْ يَسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ . فاستقبلوها ، وكانت وجوههم إلى الشام ، فاستداروا إلى الكعبة

“İnsanlar Kuba’da sabah namazını kıldıkları esnada kendilerine birisi gelip şöyle dedi: Bu gece Resûlullah’a vahiy indirildi Kâbe’ye yönelmesi emredildi bunu duydukları esnada Yüzleri Şam tarafına yönelikti hemen Kâbe’ye yöneldiler.”²⁹⁴

en-Nablusî Zemzem kuyusunu ziyareti sırasında Zemzemle ilgili olarak Tabaranî’nin ve Dârekutnî’nin İbn-i Abbas’dan rivayet ettiği rivayet ettiği Hadîs-i şerîflere yer vermiştir:

عن ابن عباس رضي الله عنهما قال قال رسول الله صلي الله عليه و سلم: خير ماء على وجه الأرض ماء زمزم فيه طعام الطعم وشفاء السقم وشر ماء على وجه الأرض ماء بوادي برهوت بقبة بحضرموت

“İbn-i Abbâs’dan (r.a.) rivâyetle Rasullah (sav) şöyle buyurmuştur: Yeryüzündeki en hayırlı su Zemzem suyudur, onda hem doyuracak gıda, hem de hastalıklara şifâ vardır, Yeryüzündeki en şerli su Hadramevt vadisindeki Berehut suyudur.” Burada ayrıca Zemzemin suyunun çoğluğundan dolayı bu ismi aldığından bahsetmektedir.²⁹⁵

عن ابن عباس رضي الله عنهما عنهما قال قال رسول الله صلي الله عليه و سلم: ماء زمزم لما شرب له إن شربته لتشفى شفاك الله، و إن شربته لشبعك أشبعك الله، و إن شربته لقطع ظمئك قطعه الله.

“İbn-i Abbâs’dan (r.a.) rivâyetle Rasullah (sav) şöyle buyurmuştur: Zemzem suyu hangi niyetle içilirse onun içindir, şifa için içersen Allah şifa verir, doymak için

²⁹² Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Sunen-i Ebî Davud , thk. ‘İzzet Ubeyd ed-De‘as ve ‘Adil es-Seyyîd, Dâru’l-Ĥadîs, Hıms, h.1388, Vitr 14.

²⁹³ en-Nablusi, *el-Ĥaĥîkatu ve’l-Mecâz*, III, 94.

²⁹⁴ Sahih-i Muslim, Mesacid, 526.

²⁹⁵ en-Nablusi, *el-Ĥaĥîkatu ve’l-Mecâz*, III, 327.

içersen Allah tokluk verir, susuzluğunu gidermek için içersen Allah susuzluğunu giderir.”²⁹⁶

en-Nablusî Mekke ve Medinenin harem, dokunulmaz oluşuna dair fıkhi bir konu üzerinde durmuştur. Bu kapsamda Mekke'nin harem, dokunulmaz ve güvenli bir yer olmasıyla alakalı olarak aşağıdaki Hadîs-i şerife yer vermiştir:

لرواية أشعث عن نافع عن أبي هريرة قال رسول الله صلى الله و سلم. إن إبراهيم كان عبداً لله و خليله و أني عبدالله و رسوله و إن إبراهيم حرم مكة واني حرمت المدينة ما بين لابتها عضاها و صيده لا يحمل فيها سلاح لقتال و لا يقطع فيها شجرة إلا لعلف بعير.

“Eş‘as en-Nafî’den o da Ebu Hureyre’den rivâyetle Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: İbrâhim Allah’ın kulu ve halili idi ben de Allah’ın kulu ve elçisiyim, İbrâhim Mekke’yi dokunulmaz kıldı ben de iki taşlık alan arasında Medine’yi dokunulmaz kıldım. Kendiliğinden yetişen yeşillikleri koparılmaz, av hayvanları avlanmaz ve burada savaşmak için silah taşınmaz, develerin otlaması hariç ağacı kesilmez.”²⁹⁷

en-Nablusî yolculuğun iki yüz kırk altıncı gününde Peygamber efendimiz’in hatıralarının olduğu bazı kuyuları ziyaret ederken Eris Kuyusu’nu da ziyaret etmiştir. Bu kuyu ile ilgili olarak Sahih-i Buharide geçen aşağıdaki hadisi kitabına almıştır.

و في صحيح البخاري، عن أنس رضي الله عنه، قال: كان خاتم رسول الله صلى الله عليه وسلم في يده، و في يد أبي بكر بعده، و في يد عمر بعد أبي بكر. قال: فلما كان عثمان جلس على بئر أريس فأخرج الخاتم، فيجعل يعبث به، فسقط، قال: فاختلفنا مع عثمان ثلاثة أيام فنزح البئر، فلم يجده.

“Enes’ten riâyetle, şöyle demiştir: Rasulullah’da bir yüzük vardı, ondan sonra Ebu Bekir’e, Ebu Bekir’den sonra Ömer’e intikal etti. Osman Erîs kuyusunun başına oturmuştu. Yüzüğü yerininden çıkarmış, elinde çeviriyordu. Derken yüzük kuyuya

²⁹⁶ en-Nablusi, *el-Ḥaḳîḳatu ve’l-Mecâz*, III, 327.

²⁹⁷ en-Nablusi, *el-Ḥaḳîḳatu ve’l-Mecâz*, III, 325.

düştü. Osmanla birlikte üç gün aradık kuyunun suyu boşaltılmasına rağmen onu bulamadı.²⁹⁸

4.3. Eserde Geçen Şiir Örnekleri

en-Nablusî'nin incelenmekte olan *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz fî Rıhleti Bilâdi's-Şâm ve Mısr ve'l-Hicâz* adlı seyahatnamedeki şiirlerin edebi değerinin daha iyi anlaşılması açısından bu kitapta yer alan şiirlerde kullanmış olduğu bazı edebi sanatlardan kısaca bahsedilecektir. Çalışmanın konusu edebi türlerden seyahatname olması nedeniyle bu konuda ayrıntıya girilmemiştir. Esasında bu eserdeki şiirler ayrı bir çalışma konusu yapılabilecek derecede kıymetlidir.

Abdulganî en-Nablusî, bazı dostlarının hafif vezinde aşağıda verilen beyitleri yazıp kendisinden bu beyitlerin tahmisini istediklerini ifade etmiştir.²⁹⁹

1	أنتَ عَبْدُ الْعَنِيِّ بَدَلُ ³⁰⁰	وَاصْحَبِ النَّاسِ بِالتُّقَى لَا بِمَلَقِ
2	وَبُوجِهِ لِمَنْ يُلَاقِيكَ طَلَقِ	عِشْ عَزِيزاً وَلَا تَذَلَّ لِخَلْقِ
3	وَاطْلُبِ الرِّزْقَ فِي بِلَادِ الْحَبِيبِ	لَا تَدْعُ فِي الْمُؤَادِيهِمَّا وَ كَرْباً
4	وَ تَحَقَّقْ وَ طِبْ مِنْ الْعَنِيِّ شُرْباً	وَاقْصِدْ اللَّهَ وَ اقْتَرِبْ مِنْهُ قُرْباً
5	وَ تَوَكَّلْ عَلَى الْعَرِيبِ الْمُجِيبِ	حُذْ بِعِلْمِ الصُّوفِيِّ وَ عِلْمِ الْفَقِيهِ
6	وَ اتركْ الادْعَا فَالَا حَيْرَ فِيهِ	وَ التَّرِمِ سِيرَةَ النَّبِيلِ النَّبِيهِ
7	فَعَصَى أَنْ تَنَالَ مَا تَرْتَجِيهِ	بِيَدِ الْأُطْفِ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبِ

1 Sen derviş Abdulganisin, insanlarla sahte sevgiyle değil takva üzere arkadaşlık yap .

2 Sana layık güler yüzle özgürce aziz olarak yaşa, insanlar için zillete düşme.

²⁹⁸ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 157.

²⁹⁹ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 42.

³⁰⁰ İlhan Ayverdi, *KubbealtıLugatu-Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, III, 2005.Yamalı hırkası olan, salkım saçak hırka(sansar kürkünden) Eski ve yamalı derviş hırkası. (Kubbealtı Sözlük "delk" md.)

- 3 Rızkı sevgilinin yurdunda ara, gönülde gam ve kedere yer verme.
- 4 Sırlar âleminden hakikate ulaş, Allah'a yönel, O'na yakınlık elde et.
- 5 Yakın olup icabet edene tevekkül et; tasavvuf ve fıkıh ehlinin ilmini öğren.
- 6 İçinde hayır olmayan çağrılarını bırak, soylu şerefliğin yolunu tut.
- 7 Umulur ki lutf eliyle yakın bir yerden umduğuna kavuşursun.

Burada gölüldüğü kadarıyla bu şiirde derviş anlamını karşılamak üzere, dervişlerin giydikleri “hırka”dan kinaye, “delk” (sansar kürkünden yapılan hırka) kelimesi kullanılmıştır. en-Nablusî doğrudan doğruya derviş kelimesi yerine dervişlerin giydiği kıyafeti ifade eden bir kelimeyi tercih etmiştir. Yine burada tasavvuf geleneğinde önemli bir yeri bulunan hırkanın önemine bir işaret görüyoruz.³⁰¹ Bu araştırmamızda kitapta geçen şiir ve metinlerin edebi tahlilleri üzerinde değil eserin seyahat yönü üzerinde durulacaktır.

Aşağıda Mescid-i Nebvî'ye girişleri esnasındaki duygularını dile getirmiş olduğu bir şiiri verilmiştir. (Haff) ³⁰²

أَنْتِي دَاخِلٌ بِبَابِ السَّلَامِ	1 لَيْتَ شُعْرِي فِي يَفْطَيِ أُمِّ مَنَامِي
وَ عَلَى أَحْمَدَ النَّبِيِّ سَلَامِي	2 وَ عَلَى أَحْمَدَ النَّبِيِّ صَلَاتِي
طَابَ فِيهِ الْمَقَامُ عِنْدَ الْمَقَامِ	3 يَا سَقَى اللَّهِ طَيِّبَةً مِنْ بِلَادِ
أَوْ زُهُورِ الرِّيَاضِ فِي الْأَكْمَامِ	4 وَ رَعَى ثُرْبَةً هِيَ مِسْكُ
نُورُهُ لَاحٌ مُذْهِبًا لِلظَّلَامِ	5 وَ الْمُصَلَّى وَ مَهْبِطَ الْوَحْيِ لَمَّا
بِالَّذِي قَدْ حَوَّتْهُ ذَاتَ إِبْسَامِ	6 وَ تَرَى الْحُجْرَةَ الشَّرِيفَةَ تَزْهُو
لِقُلُوبٍ حَلَّتْ مِنْ الْأَوْهَامِ	7 سِرُّهَا ظَاهِرٌ بَعِيرٍ احْتِجَابِ
مِنْ حَيْبٍ لَهُ بِكَشْفِ اللَّثَامِ	8 وَ الَّذِي بِالْحُضُورِ جَاءَ تَمَلَّى
مِنْ رِضَا الْحَقِّ نَفْحَةُ الْإِلْهَامِ	9 وَ رَأَى الْخَيْرَ وَ الْهُدَى وَ أَتَتْهُ

³⁰¹ en-Nablusî, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 42.

³⁰² en-Nablusî, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 94.

10	وَ أَنْجَلَى قَلْبُهُ بُنُورِ التَّجَلَّى	وَ أُزِيلَتْ عَنْهُ سُتُورُ التَّعَامِي
11	هَذِهِ حَضْرَةُ الْمُفَضَّلِ طَهَ	سَيِّدُ الْمُرْسَلِينَ خَيْرُ إِمَامِ
12	وَ مِنْ اللَّهِ حَصَّهُ بِمَزَايَا	لَمْ تَكُنْ فِي سِوَاهُ طَوْلَ الدَّوَامِ
13	إِذْ هُوَ الْأَصْلُ وَ الْجَمِيعُ فُرُوعُ	وَ هُوَ ذَاتُ وَ الْعَالِمُونَ أَسَامِي
14	مَدْحُهُ جَاءَ فِي الْكِتَابِ فَمَاذَا	قَدَرُ مَضَا يَقِضِي مَدِيحِ الْأَتَامِ
15	كُنْتُ أَرْجُو زِيَارَةَ مِنْهُ حَتَّى	حَقَّقَ اللَّهُ بُعِيَّتِي وَ مَرَامِي

- 1 *Keşke bilsem uykuda mıyım uyanık mıyım, giriyorum selâm kapısından.*
- 2 *Salatım Ahmed-i Nebî`ye, selamım Ahmed-i Nebî`yedir*
- 3 *Allah diğer beldelerden güzelliğini artırsın, orada durulacak yer makamdan dolayı güzelleşir*
- 4 *Bakındı ki, oracıkta türbe sanki misk yahut Riyad çiçekleri kollarında*
- 5 *Namazgâh ve vahyin indiği yer, parlayınca nuru karanlıkları dağıtıyor*
- 6 *O şerefli odayı övünür gibi bir gülümseme kuşatmış görürsün*
- 7 *Onun sırrı vehimlerden arınmış kalpler için gizlenmeksizin görünmektedir.*
- 8 *Yüzündeki örtüyü açıp sevgilisinden hayır elde edebilmek için huzura gelmiştir.*
- 9 *Hayrı ve hidayeti gördü Hakkın rızasından ilham nefesi almak için ona geldi*
- 10 *Tecelli nuruyla kalbi cilalandı ve ondan körlük perdeleri giderildi.*
- 11 *Bu huzurudur peygamberlerin efendisi hayırlı imam üstün kılınmış Tâha'nın*
- 12 *Allahtandır, O'nu ondan başkasında sürekli olamayacak meziyetlerle üstün kıldı.*
- 13 *Zira gövde odur kalanlar dallardır, öz odur âlimler isimlerden ibarettir.*
- 14 *O'nun övgüsü Kitâb'ta geçmiştir, insanların övgüsünün ne önemi var,*

- 15 *O'nu ziyaret etmeyi umuyordum ki Allah bu dileğimi ve arzumu gerçekleştirdi.*

Yukarıda verilmiş olan şiirde çok canlı ve akıcı bir dil kullanılmıştır bu şiiri okuyan kişide hislerin harekete geçmemesi imkânsızdır. en-Nabluşî ilk iki beyitte sorular sormakta dikkatleri söyleyecek olduğu şiire çekmektedir ve o andaki duygularını çok akıcı ve coşkulu bir şekilde dile getirmektedir. Üçüncü beyitte sulama anlamındaki ifade ile güzelliğini artırma anlamı verilmiş kelime hakiki manasının yerine mecazi bir anlam kazanmıştır. Buranın, içinde medfun bulunan Peygamber efendimiz (sav) sebebiyle değer kazandığı ifade edilmiştir. Peygamber efendimizin kabri şeriflerinin bulunduğu yerle alakalı olarak burada verilmiş olan şiirde oraya insana ait özelliklerin mekana verilmiş olduğu görülmektedir. Kollar arasında çiçekleri olduğu ifade edilmiştir. Hücre-i Saâdetede insana ait gülümseme özelliği atfedilmiş ve mecaz sanatına yer verilmiştir. Son beyitlerde Peygamber efendimizin üstünlüğü vurgulanmış onun Allah tarafından övüldüğü ve övgünün sürekli olacağı vurgulanmıştır.

en-Nabluşî, Şeyh Zeynelabidin'in evlatlarının bulunduğu QurâfeTürbe'si ile alakalı olarak bir kısmı aşağıda verilmiş olan tavîl vezninde bir kıasideye yer vermişlerdir.³⁰³

1	مَقَامَاتُ سَادَاتٍ سَمَتْ بِأَبِي بَكْرٍ	و صِدِّيقُ طَهَ الْمُصْطَفَى طَيْبَ الذِّكْرِ
2	فَلِلَّهِ هَاتِيكَ الْمَقَامَاتِ فِي الْوَرَى	لَهَا شَرَفٌ عَلَى الشَّمْسِ وَالْبَدْرِ
3	يَظُلُّ بِهَا صَدْرُ الْفَرَاةِ مَشْرِقًا	كَمَا تُشْرِقُ الْغَيْطَانُ بِالْحُلَالِ الْخَضِرِ
4	فُبُورٌ زَهَتْ عَزًّا وَ مَجْدًا وَ رَوْقًا	وَ أَسْرَارُهَا جَلَّتْ عَنِ الْعَدُوِّ الْحَصْرِ
5	لَقَدْ وَدَّتْ الْأَمْصَارُ لَوْ جُمِعَتْ لَهَا	وَ مَا فَازَ بِالْأَسْرَارِ مِنْهَا سَوَى مِصْرِ
6	مَقَامَاتُ صِدْقٍ يَشْهَدُ الْحُسْنَ أَنَّهَا	لَوَامِعٌ أَنْوَارِ الْغُيُوبِ الَّتِي تَسْرِي
7	عَلَيْهَا مِنْ الْحَقِّ الْمُقَدَّسِ بِهِجَةٌ	فَتَجَلُّبُ لِلذِّكْرِ وَ تَشْرِخُ لِلصِّدْرِ

³⁰³ en-Nablusi, *el-Ḥaḳīqatu ve'l-Mecâz*, II, 64.

- 1 *Uluların makamları Ebu Bekir’le yüceldi, Sıddık’ı Tâhâ’l-Mustafa ile söz güzelleşti.*
- 2 *Allah’a yemin ederim ki âdemoğlu arasında bu makamların ay ve güneşin de üzerine çıkan şerefi vardır.*
- 3 *Kabristanın sinesi güneşlenmeye devam eder nasıl ki tarlalar yeşil kıyafetleriyle güneşlenir.*
- 4 *İzzet, şeref ve göz alıcı güzellikle övünen kabirler; düşmanın engellemesine rağmen sırları tecelli etti.*
- 5 *Şehirler sevmiştir, bir şehir hariç onun için toplansalar sırlarına ulaşamazlar.*
- 6 *Onun gayb nurlarının şerefli parıltısı olduğuna hüsn-i şhadette bulunan doğruluk makamlarıdır.*
- 7 *Onun üzerinde Hakkı’l-Mukaddes’ten bir güzellik vardır ki hâtıraları canlandırıyor ve gönüllere ferahlık veriyor.*

Yukarıda verilmiş olan şiirde en-Nabluî birinci beyitte Peygamber efendimiz’i (sav) ve Ebu Bekir’i övmektedir. İkinci beyitte bu makamların yüceliği ay ve güneşin yerden yüksekliğine benzetilmektedir. Kabristana, tarlalara ve kabirlere insana ait güneşlenme ve övünme fiilleri izafe edilmiştir, burada mecaz sanatı görülmektedir. Şehirlere insanlara ait fiiller izafe edilerek şehir ahalisi kastedilmiştir ve burada Mecaz-ı Mursel sanatı görülmektedir.

en-Nabluî’ninNebi’nin (sav) abdest aldığı bir kuyu ile alakalı olarak vâfir vezninde yazmış oldukları bir şiir:³⁰⁴

1	سَقَانَا اللهُ مِنْ بَيْرِ النَّبِيِّ	وَبَيْرِ الْخَتَمِ الْعَذْبِ الشَّهِيِّ
2	لَطِيفُ الْمَاءِ بِالسَّلْسَالِ يَجْرِي	عَلَى دَرْبٍ لَهُ صَافٍ نَقِيٍّ
3	وَ فِيهِ الْخَيْرُ وَ الْبَرَكَاتُ زَادَتْ	فِيَا طُوبَى لِيُورِدَهُ التَّقِيَّ
4	أَتَيْنَا وَ اسْتَقَيْنَا فِيهِ حَتَّى	بِهِ زَالَ الظَّمَا مِنْ فَرْطِ رِيٍّ
5	وَ سَاعَدْنَا الْإِلَهَ فَكَانَ يَوْمٌ	يَلْدُ لِصَاحِبِ الْقَلْبِ الشَّحِيٍّ
6	فِيَا اللهُ مِنْ بَيْرٍ لَطِيفٍ	وَيَنْسِبُ لِلشَّرِيفِ الْهَاشِمِيِّ
7	رَسُولُ اللهِ خَيْرُ الْخَلْقِ طَرًّا	شَفَاءُ النَّاسِ مِنْ دَاءِ دَوِيٍّ

8 عَلَيْهِ صَلَاةُ رَبِّي كُلَّ حِينٍ تَوَافِي الْبُكُورِ وَ فِي الْعَشِيِّ
9 وَ مَدَى الْأَوْقَاتِ مَا قَدْ جَارَ رَبِّي بِالْطَّافِ عَلَى عَبْدِ الْعَبِيِّ

- 1 *Allah Nebî'nin kuyusundan susuzluğumuzu giderdi, Hatem-i Nebî'nin tatlı, lezzetli kuyusu.*
- 2 *Tatlı, içimi güzel, kendi yolunda akıp giden saf ve pak su*
- 3 *Onda hayır ve bereket artmıştır, ne mutlu ona ulaşmış o sudan içen muttakilere*
- 4 *Geldik, susuzluk tamamen geçene kadar ondan içtik*
- 5 *Allah bize yardım etti, hüzünlü gönül sahibi için tat aldığı bir gün oldu.*
- 6 *Aman Allah'ımne latif bir kuyu, şerefli Haşimi'ye nispet ediliyor.*
- 7 *Rasulullah tüm yaratılmışların en hayırlısı, insanların her türlü hastalığına şifadır*
- 8 *Gündüz ve gece ziyadesiyle, Rabbimin övgüsü, her dem onadır.*
- 9 *Zaman devam ettikçe Rabbimin lütufları Abdu'l-Ğani üzerinde olmaya devam etse ne olur.*

Yukarıda verilmiş olan şiirde en-Nablusî akıcı ve coşkulu bir üslupla kuyu ve suyun özelliklerini sıralamıştır. Peşinden de Rasullah'a olan (sav) sevgi dile getirilmiştir.

en-Nablusî, el-Hâc Ali eş-Şâmî eş-Şalihi'nin davetine katılmak üzere Cennetu'l Baki' kabristanının yakınlarında bulunan bahçesine gitmiş burada Osman bin Affân'ın kabrini de ziyaret etmiştir ve aşağıda verilen besît veznindeki şiirini söylemişlerdir :³⁰⁵

1 طَابَ الْمَقِيلُ لَنَا فِي ظِلِّ بُسْتَانِ بِالْقُرْبِ مِنْ قَبْرِ عَثْمَانَ بْنِ عَفَّانِ
2 بِهِ الْبَقِيْعُ تَسَامَى فِي الْمَدِيْنَةِ إِذْ عَلَيْهِ رَوْقٌ نَبَتَ فِيهِ رِيَّانِ
3 وَالنَّخْلُ قَامَ صُفُوْفًا فِي جَوَانِبِهِ بَعْضُهُ رَاكِعٌ لِلْإِجْتِنَا دَانِي
4 أَجْيَادُهُ قَدْ تَجَلَّتْ وَ هِيَ مَائِلَةٌ مِنْ نَمْرَةٍ بِقِلَادَاتٍ وَتِيْجَانِ
5 نَسَمَةُ الرِّيحِ فِي الْأَرْجَاءِ مِنْهُ سَرَّتْ بِكُلِّ رَوْحٍ مِنَ الذِّكْرِى وَ رِيْحَانِ
6 جَعْنَا إِلَيْهِ صَبَاحًا حَيْثُ طَابَ لَنَا وَ مَاؤُهُ فِي السُّوْاقِي يَنْعِشُ الْعَانِي

³⁰⁵ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 246.

7 مَعَ رَفَقَةٍ مِنْ بَنِي الْأَفْضَالِ قَدْ كَمَلُوا
8 وَ كَانَ يَوْمٌ لَطِيفٌ فِي مَحَاسِنِهِ
مِنْ كُلِّ شَيْءٍ فَيَصِحُّ النُّطْقُ بِلِسَانِ
وَ زَادَنَا اللَّهُ فِيهِ كُلَّ إِحْسَانِ

- 1 *Affanoğlu Osman'ın kabrinin yanındaki bahçenin gölgesinde konaklamak iyi oldu.*
- 2 *O bahçeyle Cennetu'l-Baki' Medine ile yarışmaya çalışıyor zira üzerinde suya kanmış bitkilerin parlaklığı var.*
- 3 *Her tarafından saf saf ayağa kalkmış hurmalar, bazısı rükuya eğilmiş hasat için.*
- 4 *Boyunları ortaya çıkmıştır ki, meyvelerden gerdan ve taşları nedeniyle eğilmiştir.*
- 5 *Ondan çıkıp her tarafa ulaşan rüzgâr esintisi her canı hatıralar ve güzel kokularla sevindirdi.*
- 6 *Biz sabah geldik ona ki bize iyi geldi, pazarlardaki suyu da acıları dindiriyor.*
- 7 *Faziletli kişilerin refakatinden dolayı olgunlaşmışlardır, akıllıların refakatinden dolayı söz doğru oldu.*
- 8 *Onun güzellikleri içerisinde güzel bir gün oldu, Allah onunla bize olan ihsanını artırsın.*

Yukarı verilmiş olan şiirin ikinci beytinde insana ait olan yarışma fiili mekanlara izafe edilmiştir. Dördüncü beyitte ağaçlar insana benzetilmekte meyveler ise taşlara ve gerdanları süsleyen kıymetle taşlara benzetilmiştir.

Aşağıda en-Nablusi'nin Mekke-i Mukerreme ve Kâbe-i Muşerrefe'yi medh ettiği tavîl vezninde bir kasidenin bir kısmı verilmiştir:³⁰⁶

1 أَجَلٌ مَكَانٍ فِي نَزَاهَةٍ مَنَزِلٍ وَ أَبْهَى مَقَامٍ فِي شَرِيفِ بِلَادِ
2 بِهَا كَعْبَةُ اللَّهِ الَّتِي هِيَ قَبْلَةٌ لِبَاعَةِ عِبَادٍ وَ قَصْدِ عِبَادِ
3 وَ مَا هِيَ إِلَّا الْقَلْبُ مِنْ جِسْمِ كَوْنِنَا لَهَا مُضْغَطَةٌ مَنْقُوطَةٌ بِسَوَادِ
4 هِيَ الْحَجَرُ الْمَعْرُوفُ بِالْعَهْدِ سَابِقًا تَضَمَّنَ مَا يَنْوِيهِ كُلُّ فُعَادِ

³⁰⁶ en-Nablusi, *el-Ḥaқиқatu ve'l-Mecâz*, III, 338.

5 وَ زَمَزَمُ بِئْرِ مَاءُهَا الْعَذْبُ وَ رَائِقُ
 6 وَ تَمَّ حَطِيمٌ وَ هُوَ لِلدَّنْبِ حَاطِمٌ
 7 وَ فِي حُجْرِ إِبْرَاهِيمَ أَبْهَى إِشَارَةٌ
 إِلَيْهَا قُلُوبُ الْعَاشِقِينَ صَوَادِي
 وَ رَائِحُ سِرِّ فِي الْوُجُودِ وَ غَادِي
 عَلَى فَضْلِ أَرْبَابِ الْكَمَالِ تَنَادِي

- 1 *Paklıkta konaklanacak yerler arasında en yüce mekândır, en şerefli beldedeki en yüce makamdır.*
- 2 *Kulların ibadetleri için ve ibadet niyetiyle yöneldikleri kible, Kâbetullâh buradadır.*
- 3 *Nasıl ki insanda siyah noktaları olan bir çiğnem et vardır, O da kâinat bedeninin kalbidir.*
- 4 *O daha önceden bilinen her gönlün görmeyi arzuladığı Haceru'l-Esveddir.*
- 5 *Suyu temiz ve tatlı olan zezem kuyusu, âşıkların gönülleri onun tutsağıdır.*
- 6 *Hemen yanı başında Hatîm ki günahları siler süpürür, varlık ve ötesinde gizli bir rayiha vardır.*
- 7 *Hıcr-i İbrâhimde erbâb-ı kemâlin faziletini haykıran çok güzel işaretler vardır.*

Yukarıda verilmiş olan şiirde Kâbe haklı bir şekilde övülmektedir ne kadar övülse yeridir. Üçüncü beyitte kainat, insana; Kâbe, kalbe ve Hacer'ul-Esved de kalpteki siyah noktalara benzetilmiştir.

en-Nabluşî Mısır'da bir taş üzerinde Peygamber Efendimiz'in (sav) ayak izlerinin bulunduğu mescidi ziyaret etmişlerdir. Ayak izinin Mescidin içindeki latif kubbeli bir yapı içerisinde duvarın ortasındaki yüksekçe bir kemer üzerindeki taş parçası üzerinde bulunduğunu belirtmektedir. en-Nabluşî, Peygamber efendimizin mübarek ayak izleriyle ilgili olarak kâmil vezindeki aşağıdaki şiiri terennüm etmişlerdir:³⁰⁷

1 قَدَمُ النَّبِيِّ بِمِصْرَ حِينَا نَحْوُهُ
 مُتَبَرِّكِينَ بِنُورِهِ الْفَيَاضِ

³⁰⁷ en-Nabluşî, *el-Ḥaқиқatu ve'l-Mecâz*, II, 167.

- 2 تَعْلُو عَلَيْهِ مِنْ الْجَلَالَةِ قُبَّةً
3 وَ عَلَيْهِ أَسْرَارُ الْمَهَابَةِ وَ الْبَهَا
4 حَصَلْتُ بِهِ كُلَّ السَّعَادَةِ وَ الْمُئْتَى
5 أَثَرٌ شَرِيفٌ قَدْ بَدَأَ فِي صَخْرَةٍ
- أَنْوَارِهَا كَالْبَرْقِ فِي الْإِيمَانِ
يُهْدِي الْقُلُوبَ لِذِكْرِ عَهْدِ مَاضٍ
لِلزَّائِرِينَ وَ سَائِرِ الْأَعْرَاضِ
مَنْ مَسَّهَا يُشْفَى مِنَ الْأَمْرَاضِ

- 1 Mısır'da ayak izi Nebî'nin, Coşkun nuruyla bereket elde etmek için; ona geldik.
- 2 Onun yüceliğinden üzerinde bir kubbe yükselir, Parlaklıkta şimşek gibidir nuru.
- 3 Onda yücelik ve zarafetin sırrı var, geçmiş zamanı anmak için gönüllere yol gösterir.
- 4 Onunla ulaştım tüm arzu ve isteklerime, ziyaretçiler de bu tür isteklere onula ulaşır.
- 5 Pek şerefli bir iz belirmiş bir kaya üzerinde, kim ona el sürerse kurtulur hastalıklardan.

Yakub'un (as) evladından ve peygamber olduğu rivayet edilen Şem'un eş-Şafa'nın yüksek bir dağda bulunan kabirlerini ziyaret etmiştir. Bu kabir ziyaretlerinde dikkatimizi çeken bir husus bu tür kabirler genellikle yüksek tepelerde bulunmasıdır. Bu kabir ziyaretli ilgili olarak bir şiir söylemişlerdir. Vâfir vezinde bir şiir.³⁰⁸

- 1 بِشَمْعُونِ الصَّفَا زَادَ الصَّفَاءُ
2 وَ أَشْرَقَتِ الْمَعَالِمُ وَ الرَّوَابِي
3 عَلَى الْجَبَلِ الْعَظِيمِ نُورٍ
4 مَرَزْنَا فِي الطَّرِيقِ عَلَيْهِ حَتَّى
5 فَأَهْدَيْنَا السَّلَامَ وَ كَانَ مِنَّا
6 سَقَى الرَّحْمَانُ مَرْقَدَهُ غَمَامًا
7 مَدَى الْأَوْقَاتِ مَا اضْطَرَبَتْ مِيَاهُ
- وَ أَكْمَلْتَ الْمَسْرَةَ وَالْهِنَاءُ
وَ ذَاكَ الْقَصْرُ طَابَ لَهُ الْوَفَاءُ
بِقَبْرِ نَمَّ زَوْرَتُهُ شِفَاءُ
تَبَدَّى مِنْهُ لِلْعَيْنِ الضِّيَاءُ
لَهُ مَدْحٌ وَ فِي الْمَدْحِ التَّنَائُ
يُرِيكَ الصُّبْحُ ذَلِكَ الْمَسَاءُ
بَدَاكَ الْبَحْرِ حَيْثُ سَرَى الْهَوَاءُ

³⁰⁸ en-Nablusi, *el-Ḥaқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 292

- 1 *Şem'üneş-Şafayı ziyaretle mutluluk arttı, neşe ve mutluluk tamama erdi.*
- 2 *Şaheserlerle tepeler aydınlandı ve bu köşk için söz yerini buldu.*
- 3 *Yüce tepe üzerinde nurdan bir kabir, bir ziyareti dahi şifadır.*
- 4 *Bu yolda ona uğradığımızda gözde bir ziya ortaya çıktı.*
- 5 *Biz ona selam hediye ettik, bizden ona bir övgü ve övgü içinde övgü vardır.*
- 6 *Rahman kabrini bulutlarla sulasın, bunu sabah ve akşam sana göstereyim.*
- 7 *Bu denizin suları dalgalandığı rüzgârları estiği sürece.*

4.5.İcâzetnâme Örneği

en-Nablusî seyahatinin kırk beşinci gününde Müftü Şeyh Rıdvan b. el-Hâc Yusuf eş-Şıbâğ el-Mısrî ed-Dimyâî isimli kendisinden genel bir icâzetnâme istemiştir.³⁰⁹ Bu istek bize en-Nablusî'nin ilimdeki derinliği hakkında bilgi vermektedir.

İcâzetnâme, bir medrese talebesinin tedris hayatına atılabileceğini gösteren bir nevi diplomadır.³¹⁰ Buna göre icâzetnâme, hocasının talebesine okuttuğu kitap ve dersi, kendisinden okuduğunu göstermek üzere vermiş belgedir. Osmanlı devletinin ilmiye teşkilatında icâzetnâmenin önemi çok büyük bir önemi vardır.³¹¹ en-Nablusî Müftü Şeyh Rıdvan b. el-Hâc Yusuf eş-Şıbâğ el-Mısrî ed-Dimyâî isimli âlim için aşağıda verilmiş olan icâzeti kaleme almıştır:

³⁰⁹ en-Nablusi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz*, I, 263.

³¹⁰ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara, 1984, s. 75.

³¹¹ Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, Dergâh Yayınları İstanbul, 1983, s. 101.

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي جعل الإجازة سبب الاتصال، من الخلف بالسلف في طريق الأسانيد العوال، وأجرى بذلك ينابيع الفيض في قلوب القابلين من أرباب الأحوال. و الصلاة و السلام على سيدنا محمد القائل : (من يرد الله به خيراً يفقهه في الدين و يُلهمه زُشده)، يعني: يوصله إلى مقامات الجلال و الجمال. و رضوان الله تعالى عن جميع أصحابه الكرام الظاهرين بعد الطاهرين الآل، وألمع سراب وآل، و رجع عبدٌ إلي سبيل مولاه وآل؛ سلم تسليماً.³¹²

“Allah’a hamdolsun ki, icâzeti halef ile selef arasında âli bir isnat yoluyla, bir bağ sebebi kılmıştır, bu şekilde feyz kaynakları hâl ehlinden isteklilerin kalplerine akmaktadır. Efendimiz Muhammed’e (sav) salatu selâm olsun, demektedir ki; Allah kim için hayır murad ederse onu dinde fâkih kılar ve olgunluk verir. Yani onu celâl ve cemâl makamlarına eriştirir. Allahu Teâla bu hususta yardımcı ve ashabı kiram ve neslinden razı olsun. Onlar ne parlak ve erişilmesi hayal bir nesildir. Kölenin ailesi ve mevlasına ulaşma yoludur. Selam olsun onlara.”

أما بعد: فإن العلم من أشرف فضائل الإنسان، و هو المقام الذي ظهرت به مزية هذا النوع الآدمي على غيره من الجماد و النبات و الحيوان؛ و قد استخدم الله تعالي به ملائكته الأكرمين في إيصال ذلك إلى نوعنا بمخص الكرم والامتنان، و من شرفه روايته بالإجازة المتصلة عن المشايخ الكاملين من أهل العرفان؛ فإن الطالب بالإجازة، يدرك حقيقة العلم و مجازة؛ و الراوي بها ولو لعلم الشعر والأدب، محصل للبركة و البهاء في علمه الذي إليه انتدب؛ والعلم كثيرة جداً متعددة الأنواع والأنجاس، و كلها مطلوبة مرغوب فيها شرعاً إذا لم تشتمل على م نهى عنه ووقع الذم له بين الناس؛ و يكفي مدحةً للعلم قوله تعالى في محكم الكتاب: ‘قل هل يستوي الذين يعلمون والذين لا يعلمون إنما يتذكر أولو الالباب.’ والعلم المطلق شامل لكل علم، فكل علم محمود ومرغوب فيه عند الطلاب، ولو كان علم السحر و نحوه مما حضر أو غاب، و إنما المذموم العمل بمقتضى العلوم المنهي عنها شرعاً بمضرة و نحوها والله أعلم باصواب، و إليه المرجع و المآب .

“İmdi: İlim; insanı cansız cisimler, bitkiler ve hayvanlardan üstün kılan insanın en şerefli meziyetidir ve insanda ortaya çıkmıştır. Allahuteâla sırf kereminden ve ihsanından ilmi bize ulaştırmak için yüce melekleri istihdam etmiştir. İlmin; irfân sahibi olgun ilim erbabından muttasıl icâzet yoluyla rivâyet edilmesi ilmin şerefindedir. İcazete talip olan ve onu rivayet eden, edebiyat ve şiir ilmi de olsa ilmin hakikatini ve

³¹² en-Nablusi, *el-Ḥaḳīqatu ve’l-Mecâz*, I, 264.

mecazını idrak etmektedir. İlimde bu bereketi ve kıymeti ortaya çıkaran kendisini buna adanmıştır. İlimlerin çok çeşitli türleri ve çeşitleri vardır. İlimlerin tamamı, insan tabiatınca aşağılanan hususlardan olmadığı sürece şer'i olarak istenmekte ve arzu edilmektedir. İlim için övünç olarak; Allah'ın muhkem kitabındaki 'De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak ilim sahipleri ibret alır.' ibaresi yeterlidir. İlim mutlak olarak tüm ilimlere şamildir. Talebelerin gözünde; sihir ve benzeri ilimler dahi olsa mevcut ya da mevcut olmasın her ilim övülmüştür ve rağbet görmektedir. Zemmedilmiş olan ilmin muktezasında mazarratı ve şer'an yasaklanmış sonuçların işlenmesi ve ortaya çıkmasıdır. En doğrusunu Allah bilir, dönüş Allah'adır.”³¹³

İcâzetnamede söz sahibi, icâzeti veren üstaddir. Müderris, bu silsileyi sayarken, serpiştirdiği bazı cümlelerle, başka bir yerde rastlanması zor, basit, fakat özlü ifadelerle icâzetnâmeyi süsler. en-Nablusî, icâzetnâmenin devamında bu icâzeti isteyen zâtın ilimdeki derinliği üzerinde övücü bilgiler verilmekte bu arada bu ilimlerin kimlerden tevarüs ettiği ismi, baba adı, künyesi, ailesi, memleketi hakkındaki bilgiler verilmiş ve özellikle icâzet aldığı ilimlerdeki ehliyeti vurgulanmıştır. İcâzetnâmenin devamında en-Nablusî kendisini tanıtmakta hangi kitapları okuduğu ve kendisinin söz konusu kitapları kimlerden hangi yolla okuduğunu zikretmek suretiyle, kendi ilim silsilesini ortaya koymaktadır.³¹⁴

en-Nablusî icâzetnâmenin silsilesi ve bu silsilede yer alan eser sahiplerinin eserlerini zikretmiştir. Bu silsile icâzetnâme verilecek ilim dalının en yetkili temsilcisine ulaşıncaya kadar, icâzet silsilesinde yer alması gereken şahısların en meşhur isim ve künyeleri zikredilmiştir. Bu sayede icâzetteki sened zinciri o alanın kaynağına kadar ulaşılabilir. Bu kadar kıymetli bilgiler içeren ve uzun icâzetnâme aşağıdaki ifadelerle sona ermektedir:³¹⁵

³¹³ en-Nablusî, *el-Ḥaḳîḳatu ve'l-Mecâz*, I, 264.

³¹⁴ en-Nablusî, *el-Ḥaḳîḳatu ve'l-Mecâz*, I, 265.

³¹⁵ en-Nablusî, *el-Ḥaḳîḳatu ve'l-Mecâz*, I, 266.

أجزنا بجميع مروياته في سائر العلوم، من منطوق و مفهوم، فنحن نُجيز ما اشتملت عليه هذه الأثبات المذكورة، و بجميع ما لنا روايته أيضاً عن مشايخنا الذين أخذنا عنهم مشافهة، بقرأة، أو سماع، أو إجازة، مما هو موجود ثبتنا، و في كتبنا، و مصنفاتنا، من نثر و نظم بشرط ذلك كله المعروف المعتر عند أهله من علماء الأثر، للشيخ الإمام الفاضل الشيخ رضوان المذكور فيما سبق. و أجزنا أيضاً بأن يروي عنا جميع م صنفناه في أنواع العلوم من منشور و منظوم.

“Bahsi geçen ve anlaşılan sâir ilimlerde icâzet verdik. Biz zikredilen listenin kapsadığı; bizim hocalarımızdan, onların da hocalarından şifâhen, okuma, işitme, yahut icâzet yoluyla almış oldukları, el yazmalarımız ve eserlerimizden bize ait olan rivâyetleri, nazm yahut nesir şeklinde aktarmasına icâzet veriyoruz. Ehil âlimlerce bilinen dikkate alınan tüm şartlara uymak kaydıyla daha önceden zikri geçmiş olan Şeyh el-İmâm el-Fazıl eş-Şeyh Rıdvan’a icâzet, izin veriyoruz. İster nazm ister nesr olsun yazdığımız tüm bu ilimlere ait kitapları rivâyet etmesine icâzet verdik.”

SONUÇ

1641 – 1731 yılları arasında Osmanlı hakimiyeti altında bulunan Şam’da yaşamış olan en-Nablusî köklü bir ilmi geleneğe sahip saygın bir aileye mensuptur. Hayatının tamamını ilme adanmış olan en-Nablusî, küçük yaşlardan itibaren babası başta olmak üzere, dönemin birçok saygın hocasından farklı ilim dallarında dersler almış küçük yaşta yetim kalmasına rağmen kendisini çok iyi yetiştirmiş bir entelektüeldir. Şam’da el-Kameriye medresesinde sonra Selimiye medresesinde müderrislik görevlerinde bulunmuştur. Tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, tecvit, tasavvuf, şiir, edebiyat, felsefe, mantık, rüya tabiri, seyahatname, tarih, cifr gibi birçok alanda eserler telif etmiştir.

Bu çalışmada İncelenmiş olan *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz fî Rihleti Bilâdi'sh-Şâm ve Mısr ve'l-Hicâz* adlı eserde çok uzun süren bir seyahat ele alınmıştır. Eser uzun bir seyahatnamedir ve geniş bir coğrafyada yapılan bir yolculuğu anlatmaktadır. Seyahat müddetince gidilen her yerdeki önemli kabir ve dini yönden kıymete haiz yerler ziyaret edilmiş ve bu tür yerlerin tarihleri hakkında özet bilgiler verilmiştir. Bunun yanında en-Nablusî'nin katıldıkları değişik ilmi toplantılar, davetler, ilim meclisleri, tekke ve zaviyeler vb. yerler hakkında çeşidi bilgilere yer verilmiştir.

en-Nablusî gittiği her yeri eserine kaydettirmiş, ayrıntıları da atlamaksızın eserini gün gün yazdırmış, yolculuğunun kaçınıcı gününde nereye gittiğini kimlerle görüştüğünü, hangi mektupları aldığını, mektuplara verdiği cevapları, ilim meclislerinde katıldığı müzakereleri, kendisine sorulan soruları ve verdiği cevapları eserinde sade bir dille anlatmıştır. en-Nablusî bu eseri ile tüm yolculuğunu sonraki devirdeki nesillerin gözlerinde bir film şeridi gibi canlandırmaları için de mühim bir malzeme bırakmıştır.

en-Nablusî bu eserinde kendine ait dört yüz ve bir o kadarda başka şairlerin şiirlerine yer vermiştir. en-Nablusî aynı zamanda döneminin saygın şairlerden biri olarak şiirlerinde belagat unsurlarını ustaca kullanmış coşkulu şiirler kaleme almıştır. Buna karşın en-Nablusî'nin eserlerinin çok az bir kısmı üzerinde çalışmalar yapılmıştır.

Osmanlı dönemi Arap edebiyatı alanında yeterli bilgilerin ortaya konması bakımından, en-Nablusî'nin eserleri ve şiirlerinin değerinin ortaya konulması önemlidir. en-Nablusî'nindiğer eserleri ve şiirleri üzerine yeni çalışmaların yapılması, bu dönemin edebi özellikleri açısından daha yakından tanınmasına hizmet edecektir. Bu çerçevede en-Nablusî'nin telif ettiği ve henüz tahkik edilerek gün yüzüne çıkarılmamış yazma eserlerine, el yazmalarına ulaşarak, bunların gün yüzüne çıkarılması son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, Ali, “Seyahatin Önemi, Amacı ve Hikmeti”, *Din ve Hayat*, 2009.
- Alaaddin, Bekri *Abdulganî Nablusi Hayatı ve Fikirleri*, trc. Dr. Veysel Uysal İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- Atay, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1983.
- ‘Atîk, Abdulazîz, ‘*İlmu ’l-Beyân, Dâru’n-Nehdati’l-‘Arabiyye*, Beyrut, 1985.
- _____, ‘*İlmu ’l-Me’ânî, el-Beyân, el-Bedî’*, Dâru’n-Nehdati’l-‘Arabiyye, Beyrut, 1985.
- Ayverdi, İlhan, *Kubbealtı Lugatı-Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, III, 2005.
- Baran, Musab, *Abdulganî en-Nablusî ve Gezi Edebiyatı Bağlamında el-Hadratu’l-Unsiyyefî’r-Rihleti’l- Kudsiyye adlı eseri*, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Arap Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Diyarbakır, 2017.
- el-Buhârî, Ebû Adbillah Muhammed b. İsmâil, *Şahîhu ’l-Buhârî*, el-Matba’atu’l-Kubra’l-Emîriyye, Bulak, 1312-4.
- Candan, Abdulcelil, makale ismi, *İslami Araştırmalar Dergisi*, S. 3.XVII, 2005.
- Cihan, Ahmet Kamil “*Abdulganî Nablusî’nin Kelami Görüşleri*”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1994.
- el-Curcâni, Abdulkâhir, *Esrâru ’l-Belâga*, thk. Mahmud Muhammed Şâkir, 1.b. Matbaatu’l-Medenî, Kahire,1991, s. 350
- Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakûb, *el-Kâmûsu ’l-Muhtî*, Mektebetu Taḥkîku’t-Turaş fi Muesseseti’r-Risale, Beyrut, 1987
- Çadırcı, Musa, “Posta Teşkilatı Kurulmadan Önce Osmanlı İmparatorluğunda Menzilhane ve Kiracıbaşılık”, *VIII. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler*, 11-15 Ekim 1976, Ankara, II, 1359.
- Çağrıncı, Mustafa “İslam Kültüründe Seyahat”, *Din ve Hayat Dergisi* (Seyahatname Özel Sayısı), Sayı VII, İstanbul, 2009.

- Dikici, Recep *IX. Millî Mevlana Kongresi*, Tebliğler, Konya, 15-16 Aralık, 1997.
- Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *Sunen-i Ebî Davud*, thk. ‘İzzet Ubeyd ed-De‘as ve ‘Adil es-Seyyîd, Dâru’l-Ḥadîs, Hims, h.1388.
- ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl, es-Sunen, thk. Huseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Daru’l-Muğnî, el-Memleketu’l-‘Arabiyyetu’s-Su‘ûdiyye, 2000.
- el-Ezraki, Ebu I-Velid Muhammed, *Aḥbâru Mekke ve mâ Câe fihâ mine’l-Âşâr*, thk. Reşîd eş-Şaliḥ Melḥas, Dâru’l-Endelus, 1983.
- Fehîm, Huseyin Muhammed, *Edebu’r-Raḥâlât, A’lemu’l-Ma’rife*, Kuveyt, 1989.
- Fergali, Ali Ma’bed, *Abdulganî en-Nablusî, Hayâtuhu, Arâuhu*, Kahire, Mektebetu’l-İman, 2005.
- el-Gazzî, Kemaleddin, *el-Virdü’l-Unsiyye ve’l-Vâridü’l-Ḳudsiyye fî Tercemeti’l-‘Arifi ‘Abdu’l-Ġanî en-Nablusî*, thk. Samir Akkaş, Dâru Brill, Londra, 2012.
- Gökyay, Orhan Şaik, *Türk Dili Gezi Özel Sayısı*, S. 258, 1973.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *Sunenu İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Dâru İḥyâi’l-Kutubi’l-‘Arabiyye, Kahire, 1372/1952.
- İbn Manzûr, Ebu’l-Faḍl, Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî b. Ahmed, *Lisanu’l-‘Arab*, 3.b., Dâru ş-Şâdir, Beyrut, h. 1414.
- Kandîl, Fuad, *Edebu’r-Rihle fî’t-Turaşil’l-‘Arabiyye*, Mektebetu Dâru’l-‘Arabiyye, Kahire 2002.
- Karaca, Hayri, *Tasavvufta Sefer Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı, İzmir, 2006.
- el-Kasimî, Muhammed Radî Rahman, *er-Rihle ve Âdâbuhâ fî’l-Lugati’l-‘Arabiyye*, Mecelletu Dari’l-Ulûm, Deoband-Hindistan, 2013.
- Kaya, Eyyüp Said, “Mekhul b. Ebu Muslim”, *DİA*, , 2009, XXIIIX.
- Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu‘cemu’l-Muellifîn*, Risale Muessesesi Beyrut 1993.
- Maden, Sedat, *Türk Edebiyatında Seyahatnameler ve Gezi Yazıları Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2008.
- el-Mevâfî, Nasır Abdurrazık, *er-Rihlefî’l-Edebi’l-Arabî*, Kulliyetu’l-Âdab, Câmîiatu’l-Kahire, Kahire 1995.

- el-Muradî, Ebû'l-Fağl Muhammed Halil b. Ali, *Silku'd-Durer fî A'yâni'l-Qarni's-Sanî Aşar*, Dâru Şâdir, Beyrut, 2001.
- Muhammed Hayr Ramazan Yusuf, Tetimmetu'l-Tam ez-Zirikli: Vefayat1397 - 1415 H. 1977-1995 M. Daru İbn Hazm, Beyrut: 2002.
- Muslim b. el-Haccâc, Ebu'l-Huseyn, *Sahih-i Muslim*, Dâru't-Tıba'ati'l-Âmire, Kahire, h.1333.
- en-Nâblusî, Abdulğani, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz fî Rihleti Bilâdi's-Şâm ve Mışr ve'l-Hicâz*, thk. Riyad Abdulhamid Murad, Dâru'l-Ma'rife, Şam 1998.
- _____, Abdulğani, *Divânu'l-Haқиk ve Mecmû'u'r-Rekâik*, thk. Muhammed Abdulhâlîk ez-Zinnâtî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.
- _____, *et-Tuhfetu'n-Nâblusiyeyi'r-Rihleti't-Trablusiyeyi*, thk. Herbert Busse, Dâru'n-Neşr "Ergon Verlag Würzburg", Beyrut 2003.
- Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda DerbendTeşkilatı*, İstanbul 1990.
- Ömer Musa Bâşâ, *Tarihu'l-Edebi'l-'Arabî: "el-'Aşri'l-'Oşmânî"*, thk. Sa'dullah el-Câbirî, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, Beyrut, 1989
- Özel, Ahmet, "Nablusî, Abdulğani b. İsmail", *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006.
- Sami, Şemsettin, *Kamûs-i Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1995.
- Şeşen, Ramazan, *İbnFağlan Seyahatnamesi ve Ekleri*, Yeditepe Yayınevi, 2010.
- _____, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İsar Vakfi Yay. İstanbul, 1998.
- et-Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. Dahhak, *Sunenu't-Tirmizî*, thk. Beşşar 'Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbu'l-İslâmî, Beyrut, 1998.
- Tüccar, Zülfikar, "madde ismi", *DİA*, İstanbul 2012, XXXXI,
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı ve ekleri*, Ankara, 1984.
- Yazıcı, Hüseyin, *Seyahatname*", *DİA*, TDV Yay., İstanbul, 2009,XXXIX.
- Zaif, Oktay, *Seyahatnamelere Göre Orta Asya Türk Kavimleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara, 1987.

- ez-Ziriklî, Hayreddîn *el-A'lâm Kâmûsu Terâcim li Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ' mine'l-Arabve'l-Musta'ribîn ve'l-Musteşrikîn*, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1990.

